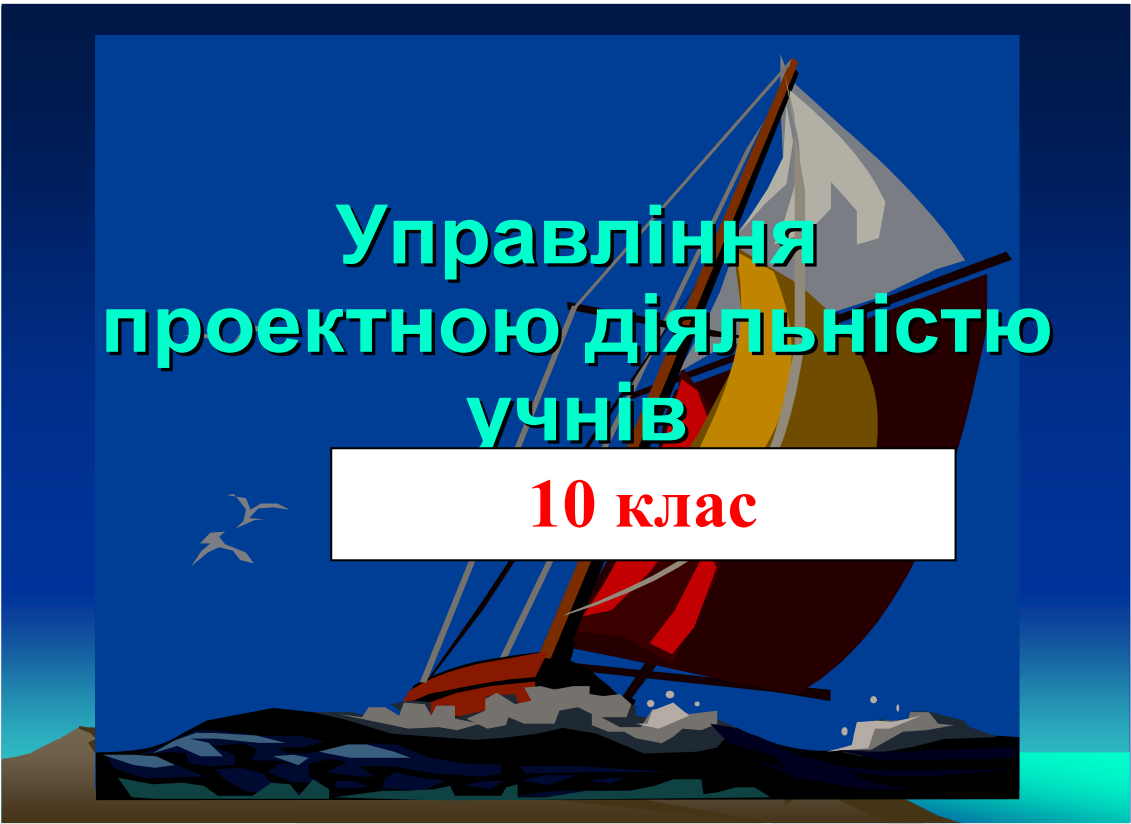

Управління проектною діяльністю учнів

10 клас

З досвіду роботи
учителя української мови
та літератури
Теребовлянського
профільного ліцею
Туркули Лідії
Володимирівни

2012

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Теребовля

2012 р .

**Туркула Л.В. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ШКОЛЯРІВ НА
УРОКАХ**

УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ – Тербовля, 2012. – 56 с.

**Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Тербовлянської гімназії- спецшколи-інтернату. Протокол № 3 від
20.02.2012 р.**

Методичний посібник складається з двох частин: теоретичної та практичної.

Автор подає у першій частині коротку довідку про проектну технологію.

Друга частина – розробки уроків української літератури в 10 класі з елементами проектної діяльності.

Посібник можуть використовувати учителі-словесності як під час уроків, так і в позакласній роботі.

Рецензент: **Мартинчук Н.Б.**

Комп'ютерна верстка: **Мартинчук Н.Б.**

Видання Тербовлянської гімназії

Опис досвіду вчителя української мови та літератури

Теребовлянського профільного ліцею

Туркули Лідії Володимирівни

*Завдання педагога в тому, щоб
довести до дверей, дати ключа і
навчити учня ним
користуватися.*

*Та ніхто, крім самого учня, не
зможє ввійти у світ знання.*

Н.Маслов

Інтеграція в сучасне суспільство й пошук свого місця в житті вимагають дедалі більших зусиль від кожної людини. Сьогодні тільки той може повноцінно діяти в мінливому світі, хто здатний зробити вибір, ухвалити самостійне рішення. Сучасна школа має навчити дитину «не просто виживати, а повноцінно жити в сучасному світі». Вона має бути здатною самостійно діяти, приймати рішення, гнучко адаптуватися до нових умов життя, творчо мислити, грамотно працювати з інформацією, бути контактною в різних соціальних групах, вміти адекватно реагувати на життєві ситуації, самостійно працювати над розвитком власного інтелекту. У концепції загальної середньої освіти наголошується, що школа — це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а повноцінно живе; тому вся діяльність вчителя повинна вибудовуватися так, щоб сприяти оновленню особистості як творця і проєктувальника власного життя.

Ось уже понад 23 роки працюю вчителем української мови та літератури в Теребовлянському профільному ліцеї. Кожного ранку прагну зустрітися із своїми учнями, посіяти в їх душі зерна добра, людяності. Я повинна не стільки навчати, скільки розуміти і відчувати, як дитина вчиться. Ознайомившись із новітніми технологіями навчання, я зрозуміла, що основне місце належить сьогодні методу проєктів, який змінює традиційний підхід учнів до навчання: відбувається відхід від традиційної форми уроку, надається свобода у виборі теми, методів, форм роботи. Працюючи над проєктом, учні усвідомлюють

велику відповідальність. Вони свідомі дуже важливої умови: уникнути штучності, продумати проект так, щоб самим учасникам було цікаво щоразу шукати нову форму, уникаючи готових, заздалегідь спрацьованих кліше. Тому вирішила використовувати у своїй практиці цей метод. Теми для проектів, що виконували і виконують мої учні, обиралися ними винятково за бажанням. Тобто опрацьовувався матеріал, який викликав в учнів зацікавлення.

Метод проектів — це система навчання, за якої учні здобувають знання й уміння в процесі планування й виконання поступово ускладнюваних практичних завдань — проектів.

Суть методу — не формувати, а розвивати особистість у процесі свідомої мотивованої індивідуальної діяльності в групі для розв'язання спільного завдання.

Основою проектного методу є виконання різних навчальних і творчих проектних завдань, тематика яких розробляється учителем із урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Цінність використання проекту на уроках української мови та літератури ж полягає в тому, що проект як навчальний метод є чудовим дидактичним засобом активізації пізнавальної діяльності, розвитку креативності й одночасного формування певних рис особистості.

Метод проекту — це поєднання теорії з практикою, він пов'язує всю нашу навчальну і виховну роботу з життям, допомагає молодій людині включитися в активну дію. На передній план виступає випереджувальний розвиток самої дитини як творчої особистості. Академік А.М.Колмогоров зазначав: «Звичайно, не з кожного учня вийде учений. Але необхідно добиватися, щоб кожному була знайома радість відкриття нового, радість творчого усвідомлення життя.»

Проект — це розумний баланс між навчальними і практичними знаннями, уміннями та навичками учнів.

Опрацювавши теоретичні матеріали про метод проектів вчених, педагогів, методистів, учителів-практиків з цієї проблеми (Д.Д'юї, Х. Паркхерст,

У. Килпатрик, С.Т. Швацький, А.С. Макаренко, В.Н.Шульгін, М. В. Крупеніна, Т.В. Белєвцева, М.Ю. Бухаркіна, Є.С. Полат), я стала готувати себе і своїх учнів до його реалізації. За допомогою пояснень, пам'яток, консультацій намагалася донести до учнів розуміння загальної мети і завдань проектів, як їх створювати, презентувати. Важливе правило, якого дотримуюсь разом зі своїми учнями: кожен етап роботи над проектом повинен мати свій конкретний продукт!

Під час уроку я намагаюсь навчити учнів визначати мету діяльності, планувати, визначати цілі. Учень відкриває для себе щось нове, експериментує, обирає шляхи, ставить завдання, реалізовує свої можливості, досліджує, думає, створює, діє. Використовуючи у своїй роботі метод проектів, я зрозуміла, що важливою характеристикою проектної роботи є реалізація принципу «вчитись, діючи».

Із 5 класу починаю впроваджувати на уроках української літератури дану технологію. Наприклад, у 5 класі учні вивчають народні казки . На підсумковий урок вони мають підготувати проекти власних казок , легенд,переказів(творчий проект) . Мені було дуже цікаво спостерігати за творчістю юних талантів. На уроці учні не тільки презентують і захищають свої роботи, але їм цікаво почути оцінку – відгук товаришів на свої міні – проекти.

У старших класах використання методу проектної технології спрямовую на вміння створювати пошуково-дослідницькі, творчі проекти на основі набутих знань.

У 9 класі разом з учнями працюємо вже над складнішими проектами. При вивченні теми « Полемічна література» поезії це проект створення міні-підручника «Лист –послання у майбутнє ». Учні відчують себе у ролі літературознавців, критиків, лінгвістів, показують вміння працювати в групах і сумлінно підходити до виконання завдань, розкривають творчі та комунікативні здібності: слухати партнерів, висловлювати власну думку, переконувати, підвищувати рівень мовленнєвої культури, зрештою, активно розвивати мислення, враховуючи досягнення науки.

Десятий – одинадцятий класи- це проекти словників - довідників (мова),театралізація класичних творів.

Посібник «Проектна діяльність школярів на уроках української мови та літератури» складається з двох частин: теоретичної та практичної . Практична частина представлена розробками уроків з елементами проектної діяльності , з ілюстрацій – результатів проектної діяльності учнів на уроках української словесності. , які представлені як зразки можливих проектів. Цінним у досвіді є можливість використання його в практичній діяльності учителя словесності, у позакласній факультативній та гуртковій роботі.

У даному посібнику представлено 5 зразків проектів з вивчення біографії письменників та їх творів(розробки уроків української літератури в 10 класі). Є розділ самоконтролю.

Під час уроку ліцеїсти виконували міні-проекти: складали цитатний план до твору , цитатну характеристику героя , пропонували інсценізацію уривків твору .

Учні працювали над проектом «Романтика в моєму житті » .Це був пошуково - дослідницький, творчий проект. Учні представляли творчо переосмислений матеріал у вигляді презентації, газет .

Під час вивчення творчості **В. Стефаника** підготували проект «**Я-психолог**».Дослідницькі групи в кінці презентували свої невеликі дослідження у вигляді таблиць.»

Після завершення будь – якого проекту ми обговорюємо результати нашої діяльності. Кожен учень визначає свої навчальні досягнення, а також оцінює свою участь у проекті.

Випробувавши метод проектів на своїх уроках, я побачила, що участь учнів у будь – якому проекті - прекрасна можливість реалізувати себе, використати свої знання і вміння на практиці, розкрити свої творчі здібності, набуті досвіду власної діяльності, відчувати власну значущість і повірити у необхідність вчитися.

Також метод проектів сприяє забезпеченню умов для розвитку індивідуальних здібностей і задатків дитини, навчає критично мислити та інтелектуально вдосконалюватися. Він орієнтує учнів на самостійну, парну чи групову діяльність та активізацію навчання, при цьому реалізується творчий

підхід до вирішення певної проблеми. Учень навчається самостійно планувати, організовувати і контролювати свої знання та дії.

Роздумуючи над словами В. Сухомлинського: « Школа-життя», я так і живу, працюю, бо «урок – основна ланка навчання».

Пам'ятка
Підготовка презентації проектної роботи

1. Зроби оригінальний **титульний аркуш**, на якому зазнач:

- назва проекту;
- П.І.Б. автора;
- найменування освітньої установи;
- клас;
- П.І.Б. координатора проекту й консультантів;
- дату.

2. Підготуй переконливий, емоційний **вступ**, у якому зазнач важливість і актуальність обраної теми, найцікавіші моменти змісту проекту, відкриття, які ти зробив для себе в ході роботи над проектом.

3. Використовуй під час виступу **наочні матеріали**: комп'ютерні слайди; таблиці; графіки; плакати; фотографії; малюнки.

4. Підведи **підсумки** своєї роботи:

- ☐ отримані знання;
- ☐ набуті навички;
- ☐ оригінальність презентації теми проекту;
- ☐ використовувані джерела інформації;

- ☐ особисті міркування;
- ☐ оцінка ступеня самостійності виконання роботи;
- ☐ вплив керівника й консультантів на хід роботи;
- ☐ перспективні напрямки розробки даної теми.

Проект 1 “РОДИНА МОЯ ЄДИНА”

«Вивчення творчості І.Нечуя-Левицького в 10 класі»

Тема. Іван Нечуй-Левицький. “Кайдашева сім’я”

Українська ментальність, гуманістичні традиції народного побуту й моралі. Утвердження цінностей національної етики засобами комічного.

ТЛ: соціально-побутова повість, повість-хроніка, поглиблення поняття про реалізм. Засоби змалювання комічного.

Урок 1.

Основні віхи життя І. Нечуя-Левицького. Творчість письменника — новий імпульс розвитку української літератури. Загальна характеристика творчості. “Колосальне всеобіймаюче око України” (І. Франко).

Урок 2.

“Кайдашева сім’я” — соціально-побутова повість-хроніка. Реалізм твору, сучасна (вічна) актуальність проблеми батьків і дітей.

Урок 3.

Тип проекту:

- навчальний;
- міжпредметний (мова, література, інформатика);
- інформаційно – творчий;
- груповий.

Актуальність проекту.

У класі учні вивчають 1 твір “Кайдашева сім’я”.

В основі методу проектів лежить:

- розвиток пізнавальних умінь і навичок учнів;
- уміння орієнтуватися в інформаційному просторі;
- уміння самостійно конструювати свої знання;
- уміння інтегрувати свої знання з різних галузей науки;

- уміння критично мислити.

Мета проекту:

- розвивати навички творчого мислення;
- сприяти розвитку інтегрованих знань, інтелектуальних і творчих здібностей.

Проект має навчити учнів:

- планувати свою роботу, передбачати можливі результати;
- працювати з додатковими інформаційними джерелами;
- самостійно шукати і накопичувати матеріал;
- грамотно аргументувати думки;
- активізувати соціальні контакти (розподіляти доручення, працювати разом);
- працювати в команді, уникати конфліктів, відчувати відповідальність за свою роботу.

Механізм реалізації проекту

1. Формування спільної теми й мети.

Ключове питання.

Тематичні запитання і завдання:

- Що називається
2. Розробка плану реалізації задуму, визначення терміну захисту проекту.
3. Установлення критеріїв оцінки результату і процесу дії.
4. Дослідження проблеми:
 - об'єднання учнів у групи (з урахуванням здібностей, нахилів, способу мислення) – «літературознавці», «дослідники», «аналітики», «народознавці», «краєзнавці»;
 - обговорення і вибір питань, які будуть досліджуватися:

«Літературознавці»

Розповісти про письменника, назвати його основні твори. Прокоментувати оцінку І. Франком творчої спадщини І. Нечуя-Левицького.

Ф. Різниченко, “Вид на гору Спаса у Стеблеві”.

Л. ван Бетховен, “Апасіоната” — улюблена мелодія письменника.

А. Куїнджі, “Українська ніч” — улюблена картина І. Нечуя-Левицького (образотворче мистецтво).

- Створити презентацію

«Народознавці»

- Розвивати вміння висловлювати власну думку про українську ментальність, національний характер, народну мораль і етику.
- Створити презентацію.

«Дослідники»

- Визначити жанр твору, прокоментувати основну проблему, схарактеризувати образи-персонажі, засоби їх зображення. Розвиток уміння порівнювати образи-персонажі, з'ясувати авторську позицію.
- Створити презентацію «Літературознавчий словничок».

«Аналітики»

Вміти виділяти засоби комічного у творі, пояснювати їхню роль.

«Краєзнавці»

- З'ясувати, якими були джерела написання твору?
- *Усвідомлення основних рис української ментальності, їхнього значення для самопізнання та успішної адаптації у сучасному суспільстві.*
- Створити публікацію.
 - ☐ обговорення й вибір методів дослідження та пошуку інформації;
 - ☐ виконання індивідуальних завдань під контролем вчителя;
 - ☐ проміжні обговорення досягнутих результатів;
 - ☐ підготовка до презентації та захисту проекту;
 - ☐ оцінювання проекту.

Очікувані результати

Працюючи над проектом, учні навчаться:

1. Вдумливо читати тексти, вибираючи потрібну інформацію і творчо її використовувати;
2. Виділяти провідні мотиви;

3. Самостійно працювати з додатковими джерелами інформації;
4. Користуватися ресурсами Інтернету;
5. Працювати в команді;
6. Створювати публікації, презентації, веб-сайти в програмах Power Point, Publisher, Excel. словники різноманітної тематики, • відеофільми, задумані й зняті учнями

Оцінка і самооцінка проекту.

Урок 2.

“Кайдашева сім’я” — соціально-побутова повість-хроніка. Реалізм твору, сучасна (вічна) актуальність проблеми батьків і дітей.

Мета проекту: порівняти родину Кайдашів із сучасними родинами, умови життя Кайдашів – із умовами життя сімей сьогодні, характеризуючи сюжетні лінії та образи головних героїв, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки між рисами вдачі, вчинками персонажів і подіями родинного життя Кайдашів, формувати готовність учнів до подружнього життя, уміння виходити з конфліктних ситуацій, здатність долати життєві негаразди; акцентувати увагу учнів на визначенні сімейних цінностей; розвивати психічні процеси й мовлення учнів; удосконалювати навички характеристики образів-персонажів

Тип проекту: груповий .

Актуальність проекту. Запропонований проект має виховну спрямованість, спонукає до роздумів, допомагає усвідомити основні риси

ментальності українського народу, їх значення для самопізнання та успішної адаптації у сучасному суспільстві, свого обов'язку перед Батьківщиною.

Очікувані результати : прищепити дітям родинні цінності - любов між членами родини; повагу до людей; вміння любити .

Ключове питання: У чому основа міцності родини?

Тематичні питання:

1. Родина – від слова “рідні”.
2. Усі щасливі родини щасливі однаково.
3. Кожна нещаслива родина нещасна по-своєму.
4. Міцна родина – міцна країна.

Операційна карта з розробки тематичного питання

РОДИНА – ВІД СЛОВА “РІДНІ”

Родина (із тлумачного словника) – група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; рід, покоління.

Доведіть, що Кайдаші були родиною. Кайдаші складали три родини:

- * родина старого Кайдаша;
- * родина Карпа;
- * родина Лавріна.

Чи погоджуєтеся ви з цією думкою? Обґрунтуйте.

Рідні (із тлумачного словника) – які мають кровну спорідненість, кровний зв'язок; які перебувають у шлюбі (чоловік стосовно дружини й навпаки).

Хто з великої родини Кайдашів були рідними один одному:

- * за кровним зв'язком?
- * за шлюбним зв'язком?

Чи вступав у протиріччя кровний зв'язок із шлюбним?

Який зв'язок, по-вашому, міцніший?

Який зв'язок згуртовував Кайдашів, а який роз'єднував?

СУЧАСНІСТЬ

Чи існує антагонізм між кровним та шлюбним зв'язками сьогодні?

Що треба зробити (як жити), щоб подолати цей антагонізм?

Які риси членів родини допомагають їм бути дійсно рідними?

Операційна карта з розробки тематичного питання

УСІ ЩАСЛИВІ РОДИНИ ЩАСЛИВІ ОДНАКОВО

Щастя (із тлумачного словника) – стан цілковитого задоволення життям;

– відчуття глибокого вдоволення та безмежної радості;

– добробут, щасливе життя.

Висловіть своє ставлення щодо поняття “щастя” з точки зору кожного із значень.

Чи були моменти в житті родини Кайдашів, коли вони були щасливими?

Що було причинами цього?

У чому ж їхнє щастя? (визначте причини).

СУЧАСНІСТЬ

Сформулюйте власне розуміння поняття “щастя”.

На чому (на яких цінностях), на вашу думку, слід будувати родину, щоб вона була щаслива?

Створіть, якщо це можливо, модель сучасної щасливої родини.

Висловіть своє ставлення до назви тематичного питання.

Чи був правий Лев Толстой? (відповідь обґрунтуйте)

Чи відповідає цей вислів світовідчуттям сучасної людини?

Операційна карта з розробки тематичного питання

КОЖНА НЕЩАСЛИВА РОДИНА НЕЩАСНА ПО-СВОЄМУ

Нешастя (із тлумачного словника) – нещаслива пригода, подія, що завдає кому-не-будь страждання;

– лихо;

– джерело лиха, страждань, неприємностей.

Кайдаші були нещасливою родиною. Чи погоджуєтеся ви з цим твердженням?

Назвіть причини нещастя Кайдашів. Дайте розгорнуту відповідь.

СУЧАСНІСТЬ

У чому причини нещастя сучасних родин?

Як ви ставитеся до розлучень? Чи є це виходом із скрутних становищ?

Чи призводить родинне нещастя до горя?

На яких основах (яких цінностях) слід будувати родину сьогодні, щоб вона не була нещасливою?

Як долати родинні труднощі? Як виходити з нещасливих становищ?

Висловіть своє ставлення до назви тематичного питання.

Чи був правий Лев Толстой? (відповідь обґрунтуйте)

Чи відповідає цей вислів світовідчуттям сучасної людини?

Операційна карта з розробки тематичного питання

МІЦНА РОДИНА – МІЦНА КРАЇНА

Родина (із тлумачного словника) – рід, покоління.

Виходячи із зазначеного тлумачення, дайте відповідь, чи були Кайдаші міцною родиною?

Що їм заважало бути міцною родиною?

СУЧАСНІСТЬ

Чи міцні сучасні родини? (відповідь обґрунтуйте)

Чи впливають міцні покоління на міцність країни, держави? Якщо так, то яким чином?

Родина (із тлумачного словника) – рідна сторона, Батьківщина.

Чи погоджуєтеся ви з назвою тематичного питання? (відповідь обґрунтуйте)

Що може зробити держава, щоб родини в країні були міцними?

Чи повинна держава взагалі дбати про міцність родин своїх громадян?

Робота з текстом повісті "Кайдашева сім'я"

Тема – зображення життя українського села в перші десятиріччя після реформи 1861 р. У творі змальовувався побут селянської сім'ї Кайдашів, через що виростає реалістична і трагічна за суттю картина життя селянства – темного, забитого віками панщини.

Композиція – повість складається з 9 (дев'яти) розділів:

- лише родинні відносини та суперечки;
- одруження Карпа;
- відношення між невісткою Мотрею та свекрухою;
- сватання Лавріна;
- його одруження;
- ставлення свекрухи до другої невістки – Мелашки;
- похід до Києва;
- втеча Мелашки;
- сварки між сім'ями братів.

Засоби сатири в повісті: гостро комічні сценки, смішні ситуації (п'яний Кайдаш, збирання Марусі на сватання), сатира на релігію, забобонність, народний характер, мова, описи пейзажів, інтер'єру, портретів.

Образи. Дійові особи: батько – Омелько Кайдаш, мати – Маруся Кайдашиха, сини – старший Карпо (дружина – Мотря), менший – Лаврін (дружина – Мелашка), баба Палажка, баба Параска, батьки дружин.

Омелько Кайдаш:

- **портрет**, ("Ніби змальований на чорному полі картини, сидів Кайдаш у білій сорочці з широкими рукавами... Широкі рукава закачались до ліктів; з-під рукавів було видно здорові загорілі жилаві руки. Широке лице було сухорляве й бліде, наче лице в ченця".),
- **працьовитість**,
- **забобонність, релігійність** (Над усе він шанує "святую п'ятницю", але "допився до чортиків"),
- **мова Омелька**,

- ставлення до людей

Маруся Кайдаш:

- зовнішність,

- два боки характеру,

- відношення до себе,

- ставлення до невісток.

Колись вона служила у панів покоївкою та економкою і зберегла до всього панського рабську повагу ("проше вас"). Коли з'явилися невістки, вона спробувала знущатися з них, як пани з своїх слуг. Але...

- мова !! (до Мотрі: "дитя моє", "дочка" і "кобила", "заноза")

Молоде покоління

Карпо – енергійний, суворий, впертий. Про горб "... цілий куток їздить через гору, а я буду її розкопувати. Як хтось почне, то й я копирсну заступом скільки там разів".

Мотря – "робоча та проворна, та трохи куслива, як мухи в спасівку". "Має серце з перцем".

Лаврін - лагідний, м'який, жартівливий.

Мелашка – щира і тиха, з бідної сім'ї.

Баба Палажка – "ідеолог", "з'їла двадцять пасок у Києві", знає замовляння: "Пом'яни, господи, раба божого Омелька та ті книжки, що в церкві читають: єрмолой, бермолой, савгирю і ще й тую, що телятиною обшита... Хрест на мені, хрест на спині, уся в хрестах, як овечка в реп'яхах...".

Баба Параска "Не можна бабі Парасці вдержатись на селі"; мова "Благословіть бабі Палажці скороспостижно вмерти".

Висновок. Смішними здаються нам суперечки Кайдашів, так само як і ворожнеча баби Параски і баби Палажки, але сміх цей, зрештою, не безтурботний. Не безхмарний – це "сміх крізь сльози".

Своєрідність визначення і розв'язання проблеми батьків та дітей у сільській родині (за повістю Івана Нечуя-Левицького "Кайдашева сім'я")

Глибоке знання народного життя, вміння пропустити його крізь свою художню уяву та душу, артистичне володіння народною мовою допомогло Івану Семеновичу Нечую-Левицькому створити справжній шедевр української національної культури - повість "Кайдашева сім'я". Письменник з великою майстерністю показав життя українського села після реформи 1861 року, викривши причини непорозумінь і сварок на прикладі сім'ї Кайдашів.

Проблема батьків та дітей є провідною темою багатьох творів як у світовій, так, зокрема, і в українській літературі. Проблема ця вічна, і висвітлюється та розв'язується вона кожного разу дуже цікаво. Головне для розв'язання цього конфлікту, на мою думку, є усвідомлення його причини. Основною ж причиною конфлікту між старшими та молодшими Кайдашами є нескінченна суперечка за "моє" і "твоє", дрібновласницькі інстинкти Кайдашів. Внаслідок сутичок і боротьби за приватну власність люди стають жорстокими, жалюгідними, руйнують родинні зв'язки, плямують власну гідність та близьких їм людей.

Але є, на мій погляд, тут ще один аспект - віковий: старість не хоче поступатися своїми позиціями молодості. Чесно кажучи, глибоко в душі мені дуже жаль старих Кайдашів, що весь свій вік працювали, примножували добробут, ростили синів. Їм, цим вже дорослим синам, врахувати б це, але вони впевнено будують своє життя, де на батьківське "моє" вони відповідають гострим опором. Та їх теж можна зрозуміти, бо в перші десятиріччя після скасування кріпацтва свідомість селян зазнала суттєвих змін, що внесли в життя темного, забитого віками панщини народу нові капіталістичні порядки. Важко до них пристосовується родина Кайдашів, що складається з двох поколінь. Думаю, крім двох названих причин конфлікту ("моє" - "твоє" та "старість - молодість"), автор висвітлює ще одну: протиріччя між старим і новим ладом. Саме соціально-побутове середовище спотворює характери героїв повісті, що стикаються у конфлікті "батьки та діти".

Нечуй-Левицький розв'язує цю проблему з досконалою майстерністю: він створює на сторінках повісті родину, де у кожного її члена свій, несхожий на інші, майже протилежний характер. Але всі вони об'єднані однією ідеєю: мати побільше "свого". Старий Омелько Кайдаш - працелюбний стельмах, але знівечений духовно і фізично панщиною. Пияцтво поглиблювало його бездуховність та егоїзм (у сцені його відмови полагодити дорогу). У жорстоких родинних сварках та колотнечах розкривається власницька сваволя Кайдашихи, хоч у глибині душі вона добра і турботлива. Представниками молодого покоління виступають сини Карпо і Лаврін та їхні жінки Мотря і Мелашка. Характери у них протилежні: черствий та рішучий Карпо контрастує з поетичним Лавріном, який "собі на умі". Наприкінці повісті ми вже бачимо братів, що мало чим відрізняються один від одного: безперервні родинні сутички за "моє" і "твоє" зробили їх егоїстичними та впертими. В атмосфері грубості міняється і ніжний характер Мелашки, уподобившись сварливому характеру Мотрі.

Конфлікт тимчасово згасає, коли всохла груша: сім'ї помирилися. Та тільки мені чомусь здається, що із висиханням груші "всохли" і родинні взаємини. Так, сварок, може, вже й не буде. Та чи буде родинна єдність? Тільки мир і взаємодопомога можуть принести щастя і впевненість у майбутньому, а це, на жаль, мені вбачається уже втраченим безповоротно.

Образи твору

Маруся Кайдашиха

- 1) Кайдашиха — розумна, працююча і вольова жінка, гарна господиня, глава сім'ї.
- 2) Надмірна улесливість і солодкавість Марусі — наслідок її колишньої праці на панів, перед якими селянка змушена була принижуватись.
- 3) Зневага Марусі до Омелька через його слабохарактерність.
- 4) Велика материнська любов Кайдашихи до синів, бажання бачити їх щасливими, схвалення їхнього власного вибору.
- 5) Неоднозначність образу Марусі: Кайдашиха — і зла, і добра свекруха, добра бабуса для Лаврінових і Карпових дітей.
- 6) Барвиста народна мова Кайдашихи, її дотепність і гумор.
- 7) Нещаслива старість Марусі — результат невдячності власних дітей.

Омелько Кайдаш

- 1) Омелько — найкращий стельмах у Семигорах, спрацьована за життя людина (портрет на фоні повітки).
- 2) Добра вдача старого батька (ставлення до синів, Мотрі, Мелашки).
- 3) Безпомічність Кайдаша в складних життєвих ситуаціях і повільне скочування на дно.
- 4) Побожність Омелька. Відсутність допомоги рідних при намаганні старого батька вирватися з обіймів «зеленого змія».
- 5) Трагічна смерть Кайдаша. Оцінка вини в цій смерті його синів.

Карпо

- 1) Карпо, старший син Кайдашів, понура, їдка, черства людина.
- 2) Портрет Карпа.

Риси характеру парубка, його ставлення до дівчат.

особливості Карпового кохання.

Зневага Карпа до батьків, брата.

(І) Моральна деградація сільського десятицького.

І Наше ставлення до образу.

Мотря

I) Мотря — «серце з перцем».

Риси характеру.

Портрет.

Старша невістка — призвідниця всіх сварок в сім'ї Кайдашів.

Ненавість до свекрухи та страшні прояви цього почуття.

Зневага до Мелашки, намагання попихати нею.

Відсутність мук совісті за вчинене, нацьковування Карпа на рідну матір.

(«По спині лупи їй! Виколи дрючком їй друге око!»)

6) Егоїзм, дике ставлення до племінників, які зірвали кілька грушок.

7) Оцінка вчинків Мотрі.

Лаврін

1) Портрет вродливого Лавріна.

2) Риси характеру молодшого Кайдашевого сина.

3) Велика любов Лавріна до Мелашки.

4) Ставлення Лавріна до матері та батька.

5) Уподібнення з часом Лавріна Карпові — закономірний наслідок постійних сварок і колотнечі.

Мелашка

1) Портрет дівчини.

2) Риси характеру Мелашки: доброта, вразливість, чуйність, ніжність, тонке сприйняття краси.

3) Спроба втекти як засіб самозахисту від жорстокої свекрухи.

4) Вплив краси Києва на душу Мелашки.

5) Поліпшення стосунків між свекрухою та Мелашкою — наслідок взаємного примирення, вміння прощати.

6) Враження від образу Мелашки.

Омелько Кайдаш

Цитатний матеріал про персонажа

- «В білій сорочці з широкими рукавами. Широкі рукава закачались до ліктів; з-під рукавів було видно здорові загорілі жилаві руки. Широке лице було сухорляве й бліде, наче лице в ченця. На сухому високому лобі набігали густі дрібні зморшки. Кучеряве посічене волосся стирчало на голові, як пух, і блищало сивиною».
- «Хто сьогодні спостить цілий день, той ніколи не потопатиме в воді і не вмере наглою смертю».
- Карпу: «Ніколи не вдержиш язика! Все допікаєш мені гіркими словами...»
- Критика синів: «Чи в вас бога немає в серці, що ви в таку святу п'ятницю паскудите язики? Чи вам не треба помирать, чи ви не соромитесь святого сонечка на небі».
- «Він заговорив дрібно й сердито, наговорив синам сім мішків гречаної вовни, незважаючи на святу п'ятницю».
- «Кайдаш молився, стоячи навколішки, не зводив ясних очей з царських врат, а його широке бліде лице стало жовте, як віск, жовте, як лице в ченця».
- «Він був добрий стельмах, робив панам і селянам вози, борони, плуги та рала і заробляв добрі гроші, але ніяк не міг вдержати їх у руках. Гроші втікали до шинкаря. Панщина поклала на Кайдашеві свій напе-чаток».
- «Він усе ждав, щоб його жінка хутчій стулила рота та щоб хазяїн наливав по чарці. Червоний перець у горіщідражнив його неначе цяцька малу дитину, а жінка розпустила розмову на всю губу».
- Мотрі: «Ти-бо повинна таки поважати матір, бо мати старша в хаті, треба ж комусь порядкувати в хаті та лад давати»; «Коли ти наша, то слухай матері та роби діло. Наш хліб їси, нам і роби, а які ні, то ми тебе й попросимо слухати».
- Карпо — батьку: «А хіба ви дали мені коли хоч копійку в руки? Я роблю, а ви гроші в свою скриню ховаєте».
- Мотрі: «Чи ти хочеш бути найстаршою в хаті, чи що? Чи ти хочеш, щоб мати була тобі за наймичку? Я тобі полічу ребра оцим мотовилом».

- «Він не стільки забився об діл, як стривожився. Неповага од сина й сором перед своїми дітьми, і гнів, і злість — все злилось в його душі, запекло його в грудях так, що йому здавалося, ніби Карпо вбив його на смерть».
- «На його широкому блідому лобі, на його спущених віках лежала глибока, важка туга, лежав сором, перемішаний з жалем».
- «Кайдаш постарівся і став ще частіше заглядать в корчму, запиваючи давнє панщинне горе. Всі гроші, що він заробляв у пана, в людей на возах, на плугах та боронах, старий Кайдаш пропивав у шинку».
- «Заженуть мене синки швидко на піч».
- «Він більше майстрував, заробляв гроші, постив усі п'ятниці та з горя сливе щодня вертався ввечері додому з шинку п'яний. Його голова стала сива, аж біла, тільки брови чорніли на широкому блідому лиці та темні очі блищали, неначе в ямках, глибоко позападавши під бровами».
- «Він перестав пити на той час, і дідьки перестали йому привиднутися.
- Це моя смерть іде за мною, коли вже до мене приходив небіжник батько. Був я колись Кайдаш, а тепер перевівся на маленького Кайдашеня».
- «Він був жовтий, як віск; а його очі блищали й горіли, як свічки.
- Завела мене нечиста сила аж у богуславський ліс».
- Карпо: «Постив батько дванадцять п'ятниць, щоб не вмерти наглою смертю та в воді не потопати, а проте втопився. І п'ятниці нічого не помогли. Варте було мучити себе цілий вік».

Маруся Кайдашиха

Цитатний матеріал про персонажа

«Вона була вже не молода, але й не стара, висока, рівна, з довгастим лицем, з сірими очима, з тонкими губами та блідим лицем. ...замолоду довго служила в дворі, у пана, куди її взяли дівкою. Вона вміла дуже добре куховарити, ще й тепер її брали до панів та до попів за куховарку на весілля, на хрестини та на храми. Вона довго терлась коло панів і набралась од їх трохи панства. До неї прилипла якась облесливість у розмові й повага до панів. Вона любила цілувати їх в руки, кланятись, підсолоджувала свою розмову з ними. Попаді й небагаті панії частували її в покоях, садовили поруч з собою на стільці як потрібну людину. Маруся лишала губи, осміхалась, сипала облесливими словами, наче дрібним горохом. До природної звичайності української селянки в неї пристало щось вже дуже солодке, аж нудне. Але як тільки вона трохи сердилась, з неї . спадала та солодка луска, і вона лаялась і кричала на весь рот. Маруся була сердита».

- «Вбралась як у неділю, в горсет, в жовті чоботи, в нову білу свитку, ще й засунула в рукав білу хусточку».
- «Втирала губи й вид хусточкою, хоч на губах і на виду нічогісінько не було».
- «Вона любила чепуритись і держала себе дуже чисто. Все на її було чистеньке, неначе нове».
- «Вона дуже церемонилася і була прохана. Пробуваючи на службі в панів, вона набралась од їх чимало пишання».
- «На її уста прилинув осміх, а з словами неначе полилась патока з уст». «Той солодкий медок одразу не сподобався Марусі».
- «Кайдашиха взяла чарку і наговорила приказок живим і мертвим повнісіньку хату, ледве помочила губи в горілці, хоч і любила горілочку».
- «Вона дуже любила чванитись і почала розказувати, як її шанували пани та попи».

- «З того *проше* сміялись по всьому селі і дражнили через те слово Кайдашиху пані економшею».
- «Вона стояла над душею в Мотрі, наче осавула на панщині, а сама не бралась і за холодну воду».
- «Кайдашиха була зовсім здорова й дурила свою невістку. Вона-була рада, що взяла в свою хату добру робітницю, і почала залежуватись».
- Мотря: «Лучче лягайте на ліжко та, про мене, беріть у руки бандуру, куріть люльку, як наша пані економша».
- Мотря: «На словах, як на цимбалах грає, а де ступить, то під нею лід мерзне; а як гляне, то од її очей молоко кисне».
- «Проїхала коло шинку, де стояла купа чоловіків, гордовито підняла голову й "добридень" людям не сказала, виставила навмисне напоказ громаді жовті нові сап'янці».
- «Вона любила дітей».
- «Полизала вареники, виїла полуниці, а тісто покинула на полумиску».
- «Мелашчина краса таки розв'язала їй язик й витягла з його меду цілий вулик».
- «Вона нападала на Мелашку сливе кожного дня, точила її, як вода камінь».
- «...як лиха доля: сама спала досхочу, робила легку роботу, а всю важку роботу скидала на Мелашку, наче на свою наймичку».
- Лаврін — Матері: «Бо ви її гризли, гризли, доки до свого не догризлись. Як пропаде Мелашка, то я вам цього не подарую».
- «Кайдашиха дуже стривожилась. її серце пом'якшало, і вона дуже жалкувала за тим, що недобре обходилась з своєю невісткою».
- «Карпо пхнув матір так, що вона трохи не перекинулась».
- Мотря до дітей про Кайдашиху: «Не беріть од баби гостинця, бо вона злодійка».
- Діти про бабу: «Баба погана, баба злодійка!»
- Мотря: «Буду я чортова дочка, коли не розіб'ю тобі кочергою голови».
- «Кайдашиху тепер на селі дражнили безокою економшею».
- «В неї аж губи трусились до лайки, та не було з ким лаяться».

- «По другий бік тину стояла баба Кайдашиха, висока та суха, неначе циганська голка, в запасці, в рясній білій, як сніг, сорочці, в здоровій хустці на голові. Слепе око білило ніби наскрізь, як вушко в голці, хоч туди нитку затягай».
- «Але стара була прудка і так покатала з двору, як мала дівчина».

Карпо Кайдаш

Цитатна характеристика героя

- «Карпо був білявий, але волосся на його голові звершечку було трохи рудувате».
- «Його насуплене, жовтувате лице не розвиднювалось навіть тоді, як губи осміхались».
- «Цілий куток їздить через гору, а я буду її розкопувать. Як хтось почне, то й я копірсну заступом стільки там разів».
- «Я не гордий, я не пишний і гордо не несуся».
- «Зовсім не слухав не тільки її (матері), але навіть батька, а покірним він не був навіть малим хлопцем».
- «Карпо не жартує. Він не мовчав батькові й маленьким, а тепер по всьому було видно, що він говорив не на вітер».
- «Після того як він оженився, він ніби виріс у своїх очах. Кожний батьків докір здавався йому тепер удвоє важчим. Його думка літала коло якоїсь хати, в котрій він живе сам з своєю жінкою, сам господарює без батька, без матері і ні од кого не чує ніякого приказу та загаду».
- «Карпові й самому хотілось прибрать свою жінку, як прибирається квітка навесні».
- «Я роблю й маю право на своє добро».
- «Тату! Візьміть лучче сокиру та за одним разом зарубайте мене; він почувтив, що вся кров налилась в його голову, заливала йому вуха, очі; він почув, що в

його вухах задзвеніло, й зашуміло, й зашелестіло, а в очах все в хаті почало крутитися».

- «Хіба в мене жіночий розум, щоб я жінок слухав».
- «Пхнув матір так, що вона трохи не перекинулась, і підставив драбину під Мотрю».
- «Одрізнившись од батька, спочатку таки набрався багато лиха, поки збирався на своє хазяйство. Він був чоловік гордий, упертий, не любив нікому кланятись, навіть рідному батькові. В його була тільки пара волів, і як йому треба було спрягатись під плуг, він ніколи не просив волів у батька, а напитував супряжичів між чужими людьми».
- «Карпо чоловік гордий та жорстокий, з його буде добрий сіпака, може, його боятимуться хоч баби та молодиці».
- «Карпо горілки не любить».
- «Він не любив говорити і більше мовчав».
- «Стояв Карпо у вузькій сорочці з короткими та вузькими рукавами, в широких білих штанях з товстого полотна».
- «Карпо був десятицьким».

Мотря Кайдашиха

Цитатний матеріал про героїню

- «Дивилась своїми темними маленькими, як терен, очима, її лице пашіло рум'янцем на всю щоку, білили її дрібні зуби між тонкими червоними губами».
- «Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона була ніби намальована на білій стіні. Загоріле рум'яне лице ще виразніше малювалось з чорними тонкими бровами, з темними блискучими, як терен, облитий дощем, очима. В лиці, в очах було розлите щось гостре, палке, гаряче, було видно розум із завзяттям, трохи з злістю».
- «Вбралася в зелену спідницю, в червону запаску, підперезалась довгим червоним поясом і попускала кінці трохи не до самого долу, одяглась в зелений

з червоними квіточками горсет, взулась в червоні чоботи, наділа добре намисто, взяла в руки білу хусточку та й пішла до церкви. Вся її голова аж ніби горіла квітками проти сонця. Павине пір'я блищало й миготіло, а золотий пружок парчі на чорних косах сів і надавав краси тонким чорним бровам та блискучим очам».

- «її гострі, як ніж, очі, її блискучий погляд з-під вінка квіток та зеленого листя».
- Карпо: «Ой ти, дівчино, з кучерявої рути-м'яти звита та з гостролистої шальвії».
- Кайдашиха: «Та й робоча ж ваша дочка! Що за золота в вас дитина. Там так пильнує коло роботи, що й не розгинається. Ото, моє серце, гарну невісточку матиму, коли дасть господь милосердний довести діло до ладу».
- «Якби я могла розірватися надвоє, то я б і сіни мела і коло печі стояла».
- «Діло ніби горіло в Мотриних руках».
- Кайдашиха — Карпу: «Не потурай своїй жінці, а то вона мене не слухає, йде й лає. Вона мене зовсім не має за матір. Що з того, що вона робоча, коли хата три дні стоїть неметена».
- Маруся: «Хліб їсти добре тямить. Мені довелось всьому вчити невістку. Та то, моє серденько, моя невістка незугарна тобі ні спекти, ні зварити, ні прясти, ні шити. Оце як сама не догляну, то напартолить такого борщу, що й собаки не їдять; як помаже комин,, то всі віхті знать. А вже лаятись та мене не слухати, мабуть, учив її сам Довбиш укупі з Довбишкою. Я скажу слово, а вона десять. А вже що лінива, то й сказати не можна. Вранці буджу, буджу, кричу, кричу, а вона вивернеться на полу, здорова як кобила, та тільки сопє...».
- «Моя мати квітчала мене, як рожу, а твоя мати водить мене, неначе старчиху. Попроси батька, щоб дав мені грошей на нову хустку та на спідницю. Куплю собі і к великодню нову одежу та хоч уберуся по-людськи».
- «Не моя воля волить у цій хаті. І для неї схотілось волі та своєї хати».
- «Була б в батька; було моє* личко біленьке й брови чорненькі, а в свекра личко моє змарніло й брови полиняли. І з'їсть свекруха, люта змія, мій вік молоденький».

- «Мотря злякалась, що за її мотовило син побив батька».
- «Нове мотовило аж гуло в її руках і вряди-годи черкалось об сволок, об стелю. Ні один цар не махав з такою втіхою скіпетром, як Мотря своїм мотовилом. Вона почула в собі дух господині, самостійної господині».
- Кайдашиха: «Але й хліб спекла, хоч коники ліпи!», «Вона лучче витерпіла б лайку, ніж смішки».
- «Вона гордо сиділа на своїй скрині, як цар на престолі».
- Кайдашиха: «Така сатана, як Мотря. І в Мотрі непогані брови, а за тими бровами ціла купа лиха».
- Мелашка: «Карпова Мотря, наче люта змія»; «не сприяє мені через свекруху»; «Авжеж, велика пані. Покаляєш, княгине, золоті підковки».
- «Карпе! Одривай хату, бо я підпало й їх, і себе та й на Сибір піду».
- Кайдашиха: «Це не Мотря, а бендерська чума. Вона мене з світу зжене. Покарав мене тобою господь, та вже й не знаю за що!»
- Карпо: «Та й бриклива ж ти, Мотре, хоч я тебе колись любив за той перець».
- «Мотря стояла коло тину висока та здорова, така заввишки, як Карпо, з широким лобом, з загостреним лицем, з блискучими, як жар, чорними маленькими очима. Вона була в одній сорочці і в вузькій запасці. Хазяйновита, але скупа, вона втипала одержу, як тільки можна було обтяти. Вузька запаска вплила кругом її стану. В великій, як макітра, хустці на голові. Мотря була схожа на довгу швайку з здоровою булавою».

Тестові завдання

1. Боротьбу за мотовило між Кайдашихою і невісткою Лаврін насмішкувато назвав:

- а) революційною подією;
- б) жіночим фехтуванням;
- в) грою у ворона;
- г) лицарським поєдинком.

2. Що запропонував Карпо батькові, аби припинити чвари між матір'ю і дружиною?

- а) Прибудувати нове окреме приміщення;
- б) зобов'язати жінок ходити щоп'ятниці до церкви;
- в) освятити хату від духу лихого;
- г) змайструвати кожній по мотовилу.

3. Матеріал, з якого Лаврін виліпив коника та ще й хвоста задер йому вгору:

- а) червона глина;
- б) хліб;
- в) хатнє сміття;
- г) м'якоть гарбуза.

4. Школу, де вчили готувати страви, Маруся Кайдашиха пройшла:

- а) під час служби у монастирі;
- б) коли навчалась у жіночому пансіоні;
- в) у панів;
- г) у свекрухи.

5. Хто з героїв так охарактеризував Марусю Кайдашиху: «На словах, як на цимбалах грає, а де ступить, то під нею лід мерзне; а як гляне, то од її очей молоко кисне»?

- а) Мотря;
- б) Мелашка;
- в) Балашиха;

г) бабаПалажка.

6. Що порадила Довбишиха дочці, коли Мотря прибігла до неї поїсти і поскаржитися на Кайдашиху?

- а) *Жити з Карпом окремою родиною)*
- б) вибачитися перед свекрухою;
- в) присвятити своє подальше життя службі Богові;
- г) продовжити війну із родиною чоловіка.

7. На місці, де повинна була прибудуватися хата для

- а) полила свяченою водою; б) кинула кілька мідних монет;
- в) *посіяла пшеницю;* г) поклала насіння із гарбуза.

8. З яким проханням звернувся Карпо до батька, коли хата була вже прибудована?

- а) Не пити горілки; б) допомагати онука; в) *видіїти йому окремо поле і худобу;*
- г) не чіпати Мотрю.

У розділ

9. Коли Лаврін їхав до млина, він:

- а) *спостерігав за природою і співав;* б) читав Біблію;
- в) підраховував кількість змолоченого жита минулого тижня;
- г) складав вірші про кохання.

10. Мелашка, яка йшла за Россю, нагадувала Лавріну:

- а) човник з рожевими вітрилами; б) *велику червону квітку;*
- в) самотню берізку серед поля; г) червону калину біля криниці.

11. «Ой, гарна ж дівчина, як рай, мов червона рожа, повита барвінком» — такої думки про Мелашку дотримувався:

- а) Карпо; б) Омелько; в) *Лаврін;* г) Довбиш.

12. Уперше Лаврін познайомився з Мелашкою, коли дівчина:

- а) набирала воду з криниці; б) випасала худобу;
- в) збирала ягоди й гриби в лісі; г) *поверталася з панського поля, де вона полола буряки.*

Літературний цитатний диктант

За наведеним текстовим матеріалом визначити, кому із героїв твору І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» він належить.

1. «Була вже не молода, але й не стара, висока, рівна, з довгастим лицем, з сірими очима, з тонкими губами та блідим лицем... Питала губи. Осміхалася, сипала облесливими словами, наче дрібним горохом». *(Маруся Кайдишха)*
2. «Як вигляне в вікно, то на вікно три дні собаки брешуть, а на виду в неї неначе чорт сім кіп гороху змолотив». *(Хотина Корчаківна)*
3. «У білій сорочці з широкими рукавами. З-під рукавів було видно здорові загорілі жилаві руки. Широке лице було сухорляве й бліде, наче лице в ченця». *(Омелько Кайдаш)*
4. «Тоненька, як очеретина, гнучка станом, як тополя: личко маленьке й тоненьке, мов шовкова нитка; губи маленькі, як рутяний лист. З маленького личка хоч води напийся, а сама пишна, як у саду вишня, а т неначе вода в криниці». *(Одарка Ходаківна)*
5. «Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка. З кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона була ніби намальована на білій стіні. Загоріле рум'яне лице ще виразніше малювалось з чорними тонкими бровами, з темними блискучими, як терен, облитий дощем, очима». *(Мотря Довбишха)*
6. «Кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як пряник, сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить». *(Олена Головківна)*
7. «Була невеличка на зріст, але рівна, як струна, гнучка, як тополя, гарна, як червона калина, довгообраза, повновида, з тонким носиком. Щоки червоніли, як червонобокі яблучка, губи були повні та червоні, як калина.

На чистому лобі були ніби намальовані веселі тонкі чорні брови, густі-прегусті, як шовк». *(Мелашка Балашиха)*

8. «Молоде, довгасте лице було рум'яне. Веселі сині, як небо, очі світилися привітно й ласкаво. Тонкі брови, русяві дрібні кучері на голові, тонкий ніс, рум'яні губи — все дихало молодою парубочою красою. Він був схожий з виду на матір». *(Лаврін Кайдаш)*
9. «Очі, як у сови, а своїм кирпатим носом вона чує, як у небі млинці печуть. А як ходить, то неначе, решетом горох точить, такі викрутаси виробляє...» *(Химка)*
10. «Вона розцвіла і стала повніша на виду. її очі, її тонкі брови блищали на сонці, а лице горіло рум'янцем. Вона сяяла, як куш.каліни, посаджений серед двору». *(Мелашка Балашиха)*

Укр. літ. І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я»

10 клас

Запитання проблемного характеру

- 1) Чи можемо ми, аналізуючи діалог братів про дівчат, визначити, який з них добріший, сердечніший? Чому? *(Добріший Лаврін, бо про кожну дівчину відзивався добре, у кожній знаходив щось гарне.)*
2. Хто був главою в сім'ї? *(Кайдашиха.)* Чому? Добре це було чи погано? *(Добре, бо Омелько випивав, був слабовольним.)*
3. Як ви розцінюєте той епізод, коли п'яний Омелько пізно повертається додому, мало не топиться у бочці з водою в сінях, а вся сім'я сміється з п'яного? Чи можна було так чинити?
4. Хто в цій сім'ї заробляв гроші? *(Батько, адже був добрим стельмахом.)* Чи можна було так зневажати годувальника сім'ї?
5. Згадайте залицяння Карпа до Мотрі. Чи є в їхніх стосунках ніжність, ліризм? *(Ні.)*

6. Як ви гадаєте, чому навіть кохання не змінило Карпа і Мотрю? *(Це грубі натури, в яких завжди бере верх тверезий розрахунок,)*

7. Чи добре вчинила Кайдашиха, переклавши всю роботу на Мотрині плечі?

Коли і чому заплакала Мотря? Чи знайшла вихід із ситуації? *(Заплакала, коли Кайдашиха*

купила їй поганий одяг, але довго не журилась, одягла на храм свій дівоцький.)

8) Проаналізуйте випадок, коли Карпо побив старого батька, зреагував на це Омелько? Що відчував після бійки Карпо?

9) Чи допомагали Довбиші будувати хату молодят? Хто будував? Чи справедливою була Мотрина «віддяка» старим?

10) Чому Мотря не дозволяла Кайдашисі бавити дитину вдень, а вночі вдавала, що спить і не чує, як дитя плаче? *(В такий спосіб змушувала стару робити всю хатню роботу вдень, а вночі ще й бавити дитину.)*

II) Пригадайте перше побачення Мелашки і Лавріна. Порівняйте їхню любов з Карповою та Мотриною.

12) Який засіб сміху використовує автор, показуючи, як саме Кайдашиха їде до Балахів? *(Гумор, доброзичливий сміх.)*

13) Як сталося, що заможна Кайдашиха дозволила Лаврінові одружитися з бідною Мелашкою? Чи можна сказати, що Маруся була доброю матір'ю, хотіла синові добра і щастя?

14) Чому Кайдашиха так тяжко заповзялася на молодшу невістку? *{Боялася, щоб та не уподібнилася до Мотрі.}*

15) У чому полягала «святість» баби Палажки проаналізуйте цей образ.

16) Як сприйняла Кайдашиха те, що Мелашка пішла з дому? Чи зреагувала би так Мотря, якби пропала її невістка? Чи йшла би шукати її в Київ? Про що це свідчить?

17) Як ви розумієте слова Омелька, що діти «загнали його на піч»? *(Почали самі господарювати, не слухаючись батька)* Хто саме з синів це зробив? *(Лаврін.)* Чия вина більша: Карпа, який вдарив батька, чи Лаврінова, який змусив старого зрозуміти, що той, не є господарем власного майна?

- 18) Як справляли похорон Кайдаша? Скільки днів після цього сім'я жила в мирі? Як ви розцінюєте таку поведінку?
- 19) Чому Кайдашиха назвала себе «сиротою», розповідаючи, які її ображають діти?
- 20) Чи відчувала Мотря муки совісті, скалічивши свекруху А Карпо, коли загнав матір у ставок? Як ви це розцінюєте?
- 21) Чи однаково ставилася Маруся до внуків від Лавріна і внуки від Карпа? Про що це свідчить? Як Мотря підмовляла своїх дітей проти баби? Чи виростуть ці діти порядними людьми?

Залікова робота з теми: «Творчість І. С. Нечуя-Левицького»

1 рівень

Тести

1. Жанр твору «Кайдашева сім'я».

- А). Соціально-психологічна повість.
- Б). Соціально-побутова повість.
- В). Сатиричне оповідання.
- Г). Реалістично-гумористична повість.

2. Родина Кайдашів жила:

- А). У Западинцях
- Б)..У Семигорах.
- В).У Вільшаниці.
- Г). У Біївцях.

3. Омелько Кайдаш був добрим:

- А). Стельмахом.
- Б). Бондарем.
- В). Теслею.
- Г). Чинбарем.

4. Маруся Кайдашиха змолоду довго служила в панів і набралася там трохи:

- А). Хитрості. Б). Лицемірства. В). В'їдливості. Г). Панства.

5. Мотря була заможного роду:

А). Балашів. Б). Довбишів. В). Кудряшів. Г). Волощуків.

6. Уперше Крпо підняв руку на батька під час сварки за:

А). Город. Б). Курку. В). Хату. Г). Мотовило.

7. Чому Маруся злякалася, що Мотря буде прясти окремо від неї?

А). Бо думала, що дуже образила невістку.

Б). Бо не хотіла загострювати конфлікт у родині.

В). Бо Мотря пряла швидше й могла залишити свекруху без полотна.

Г). Бо не хотіла, щоб про неї пліткували сусіди.

8. Чому другу невістку Маруся відразу «почастувала полином»?

А). Бо Мелашка була з бідної родини.

Б). Бо Мелашка відразу показала свій характер.

В). Бо Мелашка не могла себе захистити.

Г). Бо Маруся боялася, що Мелашка буде така, як Мотря.

9. Як почувала себе Мелашка в Києві?

А). Журилася за Лавріном.

Б). Не журилась, що втекла від свекрухи.

В). Боялася, що її знайдуть.

Г). Рділа, що дошкулила свекрусі.

10. Омелько Кайдаш постився по п'ятницях, щоб...

А). Не померти наглою мертю.

Б). Бо боявся, що багато грішить.

В). Бо багато пив.

Г). Бо дома була вічна гризня.

11. Щоб перевірити, чи чисте місце для майбутньої хати, Мотря...

А). Довго міряла землю поясом.

Б). Пустила на те місце кішку.

В). Окропила те місце святою водою.

Г). Посіяла на тому місці жито.

12. Чому Мотря не любила Мелашки?

А). Бо Мелашка зі свекрухою після повернення з Києва жила в мирі. Б). Бо Мелашка робила Мотрі дрібну шкоду. В). Бо Мелашка скаржилась свекрусі на неї. Г). Бо Мелашка була бідною.

**Урок – спектакль в 10 класі за повістю І.С. Нечуя-Левицького
«Кайдашева сім'я»**

Звучить фонограма. Відкривається завіса. На сцені зліва хата Кайдаша, у центрі криниця, справа сцени груша, під нею лавка. Виходять дівчата, співають. Карпо і Лаврін біля хати працюють.

Лаврін: (поглядає на дівчат). Карпе, а кого ти будеш оце сватати? Адже ж оце перед Семеном тебе батько, мабуть, оженить?

Карпо: Посватаю кого трапиться. (обізвався знехотя).

Лаврін: Сватай, Карпе, Палажку. Кращої од Палажки нема на всі Семигори.

Карпо: То сватай, як тобі треба!

Лаврін: Якби на мене, то я б сватав Палажку. У неї брови, як шнурочки: моргне, ніби вогнем сипне, одна брова варта вола, а другій брові й ціни нема. А що вже гарна, - як намальована!

Карпо: Коли в Палажки очі витрішкуваті, як у жаби, а стан кривий, як у баби.

Лаврін: То сватай Хіврю. Хівря доладна, як писанка.

Карпо: І вже доладна! Ходить так легенько, наче в ступі горох товче, а як говорить, то носом свистить.

Лаврін: То сватай Вівдю. Чим же Вівдя негарна? Говорить тонесенько, мов сопілка грає, а тиха, як ягниця.

Карпо: Тиха, як телиця, а я люблю, щоб дівчина була трохи бриклива, щоб мала серце з перцем.

Лаврін: То бери Химку. Ця як брикне, то й перекинешся.

Карпо: Да в Химки очі, як у сови, а своїм кирпатим носом вона чує, як у небі млинці печуть! А як ходить, то неначе решетом горох точить, такі викрутаси виробляє... *(дівчата розходяться)*
(виходить старий Кайдаш).

Кайдаш: А чого це ви поставали, та руки позгортали, та ще верзете бог зна що? Чи можна в таку п'ятницю паскудити язики? Ви знаєте, що хто сьогодні спостить цілий день, то ніколи не потоне в воді і не вмере наглою смертю?

Карпо: В Семигорах нема, де і втопитися. Бо в ставках старій жабі по коліна *(сміється)*.

Кайдаш: Говори, дурню! Нема де втопитися. Ти, Карпе, ніколи не вдержиш язика! *(Омелько махнув рукою і пішов до хати. Братиш почали знов працювати).*

Лаврін: Карпе! Скажи – бо, кого ти будеш сватать?

Карпо: *(розсердився)* одчепись од мене!

(хлопці почали штовхати один-одного та сміятись. Вибігає батько).

Кайдаш: Господи! Чи в вас Бога нема в серці, що ви робите в таку святу п'ятницю?

Карпо: Тату, ви покинули майструвати, а ми вам нічого не кажемо.

(Омелько розсердився на хлопців).

Кайдаш: Замовчи негіднику, ще будеш батька вчити!

(Хлопці знову почали працювати. Батько пішов до хати).

Лаврін: Коли я буду вибирати собі дівчину, то візьму гарну, як квіточка, червону, як калина в лузі, а тиху, як тихе літо.

Карпо: Мені аби була робоча та проворна, та щоб була трохи куслива!

Лаврін: То бери Мотрю, вона гарна, трохи бриклива і в неї серце з перцем.

(Виходить мати).

Кайдашиха: А йдіть, діточки, полуднувати та й батька кличте! *(Братиш пішли в хату. Вечоріє. Мотря йде до криниці. Вона поглядує на хату Кайдаша. Виходе Карпо. Побачивши Мотрю підійшов до неї).*

Карпо: Будь здорова, чорноброва!

Мотря: Будь здоров нечорнобровий (*сміється*).

Карпо: А йди лишень сюди, щось маю тобі казати.

Мотря: Як схочеш, то й сам прийдеш.

Карпо: (*підходить ближче*). Мотре! Хто це тобі купив таке гарне намисто?

Мотря: Та вже ж не ти.

Карпо: А якби я купив тобі намисто, що б ти сказала?

Мотря: Не знаю, що б я сказала (*вона соромиться, сідає біля груші на лавці, Карпо сідає біля неї*). Відчепись, бо зіпну!

Карпо: А ну пхни, чи подужаєш?

Мотря: Тікай, бо, їй богу пхну! (*Карпо обнімає її, Мотря штовхає його, він падає, вона сміється. Карпо хапає Мотрю і цілує*).

Мотря: Чи ти здурів, чи ти збожеволів? Ой лишенько мені? Що ж оце буде, як мати побачить?! (*Біжить до криниці і бере відра*).

Карпо: А як я свисну за садком, чи вийдеш?

Мотря: Я б обсадила черешнями двір, щоб і твого голосу не було чути!

Карпо: Чому ж так?

Мотря: Хто тебе знає, чи ти пишний, чи гордо несешся? Я не знаю: мене вірно любиш, чи з мене смієшся?

Карпо: Я не гордий, я не пишний й гордо не несуся. Я тебе, Мотре, щиро люблю і з тебе не сміюся.

Мотря: (*прихилилась до Карпа*). Як зійдуть зорі на небі, я видам матері вечерю та й вискочу на часок у садок. Чекай.

Карпо: (*приголубив Мотрю*). Ой ти, дівчино, з кучерявої рути м'ята звита. Завтра жди старостів. (*Танцювальна композиція сватання*).

(*Затемнення. Лунаємузика. Сцена висвітлюється. Виходить Кайдашиха, заспана, зіває, потягується*).

Кайдашиха: Мотре, вставай, моя дитино. Затопи в печі, видій корову, начисть картоплю...

Мотря: Я вже давно встала. Зараз тільки підлогу в хаті підмету.

Кайдашиха: Ні, не треба, помила б ти краще посуд та горшки. (*Мотря кинула віник та почала мити горшки*).

Кайдашиха: Ой, доню, не шкреби ножем, бо в мене неначе в голові скромоди. *(Мотря кричить).*

Мотря: А як же його шкребти, щоб не було чути?! *(Кинула ніж і почала пряти. Входе Карпо).*

Карпо: Чому це у вас і досі хата не метена?

Кайдашиха: Бо на твою жінку сьогодні перелогі напали.

Мотря: Не знаю, на кого напали перелогі! *(Мотря кинула сорочку).*

Кайдашиха: Якого це ти нечистого так ляпаєш? Карпе, чом ти своїй жінці нічого не скажеш? Хіба ти не бачиш, що вона мене не слухає?

Карпо: Чому ти, Мотре, і досі не замела в хаті?

Мотря: А це хіба не діло? Не замела, бо гуляю од самої півночі. Ось уже рук і ніг не чую, так натанцювалась!

Кайдашиха: Та чого це ти кричиш , як на батька! Мені вуха не позакладало, чую.

Карпо: Чого це ти, Мотре, кричиш на матір? Мати тебе не наводить на злий розум, а на добрий.

Мотря: *(крізь зуби).* Мала розум, а в вас, мабуть, оце загубила. *(Мотря пішла до хати, за нею Карпо. Кайдашиха сіла на лавку і почала куняти. Мимо хати йшла кума).*

Кума: Добрий день, Кума! *(Кайдашиха злякалась)*

Кайдашиха: Добрий день!

Кума: *(побачивши Мотрю).* От, мабуть, давали, надавали за Мотрю всякого добра.

Кайдашиха: Де там, моє серденько! Я думала, що такі багатії наженуть мені повний двір волів та корів. Та де там. Скажу тобі так. Щось моя невістка не одчиняє при мені своєї скрині, мабуть, тим, що порожня.

Кума: Чи робоча твоя невістка?

Кайдашиха: Хліб їсть, добре тямить. Я скажу слово, а вона десять. А вже, що лінива, то й сказати не можна. Вранці буджу, кричу, кричу, а вона вивернеться на полу як кобила.

Мотря: *(кричить із дверей).* От кобили чую! Постривай же, свекрухо! Будеш ти в мене циганської халандри скакати, а не я в тебе. *(Почалась сварка).*

Кайдашиха: Пішли, кумо, та то ще як відкрис пельку, то не замовче. Працювати не вміє, а сваритись перша.

Мотря: Ви тільки спите та командуєте, а я вам не наймичка!

Кайдашиха: Цить, а то як візьму кочегру, то й зуби визбираєш!

Мотря: У кочерги два кінці: один по мені, другий – до вас!

Кайдашиха: Карпе, рятуй, чи ти чуєш, що твоя жінка витворює?! *(з хати вибігають Карпо і батько).*

Кайдаш: *(кричить).* Мотре, чого це ти розходилася? Та я тобі не подивлюсь в зуби!

Карпо: Тату, в Мотрі є чоловік! Ви не дуже на неї махайте кулаками!

Кайдаш: А ти чого оступаєшся? Коли хочеш, то я й тобі носа втру!

Карпо: Ба, не втрете *(наступає на батька).* Я вже не маленький.

Кайдаш: Як візьму налигача, то вас обох так обчухраю!

Карпо: Тату, оступіться, прошу вас. Бо я вас...

Кайдаш: Так, синку, так, добре говориш з батьком. Ще й жінку свою навчаєш. *(Хапається за серце. Кайдашиха допомагає йому дійти до хати).* *(Карпо махнув рукою і пішов за хату. Мотря одна).*

Мотря: Була я в батька, було моє личко біленьке й брови чорненькі, а в свекра личко моє змарніло й брови полиняли. *(Починає співати).* *(Виходять дівчата, танцюють).*

Мотря: Постривай же, свекрухо. Не буду я більше для твоєї панської шкури тонке полотно прясти! *(Кричить).* Карпо, Карпо! Став хату через сіни! Будемо жити окремо! *(Уходе).* *(Виходе Лаврін, грає на сопілці. Збирається молодь на гуляння! Дівчата танцюють «Подольночку»).* *(Лаврін, дивлячись на Мелашку).*

Лаврін: Ой, гарна ж дівчина, як рай, мов червона калина. Добрий вечір, дівчата.

Всі

Мелашка: Добрий вечір. *(дівчатам)*. Який гарний парубок, хоч і білявий, які в нього веселі очі.

Лаврін: Давайте пограємо.

Всі: Давай, давай.

Лаврін: У kota та мишки. Чур я буду кіт.

Мелашка: А я мишка. *(починають грати. Лаврін ловить Мелашку і не відпускає)*.

Лаврін: Як тебе звуть?

Мелашка: Мелашка. А тебе?

Лаврін: Лаврін. Скажи мені, Мелашко, де ти живеш? Покажи мені хату, твого батька.

Мелашка: Наша хата край села, в яру *(сказала вона тихо)*.

Лаврін: Мелашка! Як я тебе побачив, то неначе з криниці погожої води напився. *(Мелашка засоромилась)*. Твоя краса, твої чорні брови, неначе моє здоров'я.

Мелашка: Вже дівчата і хлопці розійшлися.

Лаврін: Ти що, підеш вже додому?

Мелашка: Боюсь опізнитися.

Лаврін: То я тебе проведу. Дівчина моя краща од сонця, не маю сили одірватись от тебе. *(Лаврін проводить Мелашку. Світає. Виходять Кайдаш і Кайдашиха)*.

Кайдаш: Десь Лаврін блукав цілу ніч. Ходить коло роботи, мов п'яний, і походя спить.

Кайдашиха: На вулиці гуляв. Занапастить себе парубок. Треба його оженити. *(Виходить Лаврін)*.

Кайдаш: І де ти бродиш, де ти волочився цілу ніч?

Кайдашиха: Чого ти, сину, став такий смутний? Чи в тебе що болить, чи ти щось на думці маєш? *(Лаврін махнув рукою)*. Оце ми говорили з батьком за тебе. І вирішили тебе оженити.

Кайдаш: Посилай, сину, старостів до Катрі Головкиної.

Кайдашиха: Катря тиха дівчина, гарна, мов калина, процвітає.

Лаврін: Правда, що процвітає, як макуха під лавкою. Нема мені в Семигорах пари.

Кайдаш: А до кого ж ти ходиш на вулицю?

Лаврін: Та хожу я аж у Бієвці. Там набачив я дівчину гарну-гарнісеньку. Брови чорні, очі карі – любо подивитися; личко, як калина, а як гляне, засміється, - в мене серце в'яне.

Кайдаш: Чия ж вона дочка?

Лаврін: Балашова. Її звуть Мелашкою.

Кайдашиха: *(вскрикнув)* Чи ти знаєш, що за люди ті Балаші? Чи ти знаєш Мелацині норова? Стережися, сину, щоб не взяв такої, як Карпо.

Лаврін: Як з нею не оженюся, то в Росі втоплюся! *(Убігає)*.

Кайдаш: То про мене посилай старостів до Балабашівни. *(Танцювальна композиція сватання). (Повне освітлення на сцені. Мелашка місить щось у діжки. Виходе Кайдашиха, вона сміється)*.

Кайдашиха: Лавріне, підстав своїй жінці під ноги стільчика, бач, не дістане руками й до половини діжі. *(Лаврін підставляє під ноги Мелашки маленький стілець)*.

Кайдашиха: Лавріне! Втри жінці піт з лоба, а то ще в діжку покапає. *(Лаврін обтер рукавом Мелашці лоба)*.

Кайдашиха: Лавріне, утри носа своїй жінці. Он, бач, дядки з носа виглядають. *(Мелашка заплакала)*.

Лаврін: *(підійшов до неї)*. Зобижає тебе, моє серце, мати?

Мелашка: Дарма, що мати лає, аби ти мене тішив своїми очима. *(Світло гасне. Текст від автора про Кайдаша. Вмикається світло на сцені. Ранок. Виходить Мелашка. Вона замітає. Виходить Мотря. Вона несе казан)*.

Мотря: Тю, знову сміття біля порога. Доки я буду терпіти од тієї іродової Мелашки?! *(Схопила деркача і почала розгрібати сміття. Виходить Мелашка)*.

Мелашка: Хто це порозкидав сміття?

Мотря: Це я розкидала: не мети свого сміття під мій поріг, бо я тебе ним колись нагодую.

Мелашка: А зясь, не діждеш ти мене сміттям годувати. Нагодуй краще свого чоловіка. *(Мелашка почала знов замітати).*

Мотря: Не мети до порога, бо мені треба через поріг ходити.

Мелашка: Авжеж, велика пані.

Мотря: Кажу, не мети до порога, бо візьму тебе за шию, як кішку, то натовчу мордою в сміття, щоб удруге так не робила.

Мелашка: Ах ти паскудо, то ти смієш мені таке говорити? Хіба ти моя свекруха? Ти думаєш, що я тобі мовчатиму?! Нащо ти мене вчиш, як малу дитину? Ось тобі, ось тобі! *(Розмітає сміття біля порогу).*

Мотря: То це ти так?!*(Мотря кидається бити Мелашку).*

Мелашка: Гвалт! Гвалт! Чого це ти до мене чіпляєшся? Сатано. *(З хати вибігають Кайдашиха, Карпо і Лаврін. Почалась бійка. Карпо починає їх рознімати).*

Карпо: Чи ви показалися? Чи знавіснили?

Кайдашиха: Ой боже мій! Це не Мотря, а бендерська чума! Вона мене, сину, з світу зжене! Покарав мене тобою господь, та вже й не знаю за що!

Мотря: Мабуть, за вашу доброту.

Лаврін: Мабуть, ми всі здуріли. Припиніть! *(Кайдашиха вхопила кухоль і вдарила ним об землю).*

Мотря: Ось хто з глузду з'їхав! Старе, як мале!

Мелашка: Ах ти злодійка! Іще раз будеш бити нашу матір, я тебе...

Мотря: Ай-ай-ай. Нашла матір, вона змія люта. Буду я чортова дочка, коли не розіб'ю тобі і твоїй матері кочергою голови!

Кайдашиха: Карпе, чи ти чуєш, що твоя Мотрунька говорить?

Мелашка: Ах ти мокитра, ти покрала в нас яйця.

Мотря: Брешеш, не докажеш. Я мокитра?

Кайдашиха: Мокитра, мокитра!

Мотря: Ось тобі, на!*(ткнула дулю Кайдашихі в око).*

Кайдашиха: Рятуйте мене, вона мене вже вбила. Ой лишенько, вже вбила.
(Мелашка веде Кайдашиху до хати).

Мотря: (сміється). Карпе, піди до матері та скажи їй, щоб вона другий раз до мене не лізла. Карпе, чи ти чуєш, чи тобі позакладало? Піди та вилай свою матір!

Карпо: Іди та й лайся, про мене, хоч до самого вечора.

Мотря: Диви який! Так піди та посип перцем своїй матері у роті!

Карпо: Та й бриклива ж ти Мотре, хоч я тебе колись любив за той перець. Вже дуже наперчила. (Карпо уходить. Мотря сіла біля хати і почала прости. Вибігають діти Мелашки).

Діти: Нікого нема. Давайте скоріш груші назбираємо. (Діти починають збирати груші).

Мотря: (кричить) А на що це ви рвете наші груші?!

Діти: Еге! Це не ваші груші. Бабуся казали, що це груша батькова, а не дядькова.

Мотря: Ось я вам дам груш! Зараз повикидайте мені груші з пазах, бо я нарву кропиви та позадираю вам спіднички та дам таких груш, що ви не потрапите, кудюю втікати! (Мотря почала ганяти дітей, діти підняли гвалт. Вибігає Мелашка).

Мелашка: А навіщо оце ти, Мотря, бісова душа, б'єш моїх дітей?

Мотря: З те, щоб не крали моїх груш.

Мелашка: А хіба ж це твої груші; це наша груша; хіба ж ти не знаєш, чи що?

Мотря: Ще що вигадай. На нашому городі виросла твоя груша. (З хати вийшов Лаврін).

Лаврін: Не бреши, Мотре. Це груша наша. Про це знає все село.
(Вискочила Кайдашиха).

Кайдашиха: Ідїть, дітки, та рвіть груші сміливо!

Мотря: Нехай тільки влізуть у мій город, то я їм ломакою ноги поперебиваю! (Піднявся гвалт).

Лаврін: Коли вже на те пішло, то я маю право на половину груші!

Карпо: Ба ! Не дам і половини, бо груша росте на моїй землі.

Мотря: За що вам давати половину? Ще вони захочуть, щоб ми давали їм половину картоплі та буряків.

Карпо: Нехай Лаврін бере грушу та пересаде в свій город.

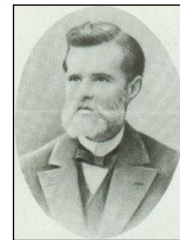
Лаврін: Це все твоя жінка тебе навчає. Гадюка така. Хіба ж можна грушу пересадити? Зараз візьму сокиру та й зрубаю цю грушу. *(Хватає сокиру і йде до груші. Почалась бійка. Мотря луцює Лаврінових дітей, Мелашка штовхає Мотрю, Кайдашиха викидає сокиру у Лавріна, Карпо рознімає всіх).* *(Всі застигли на місці).*

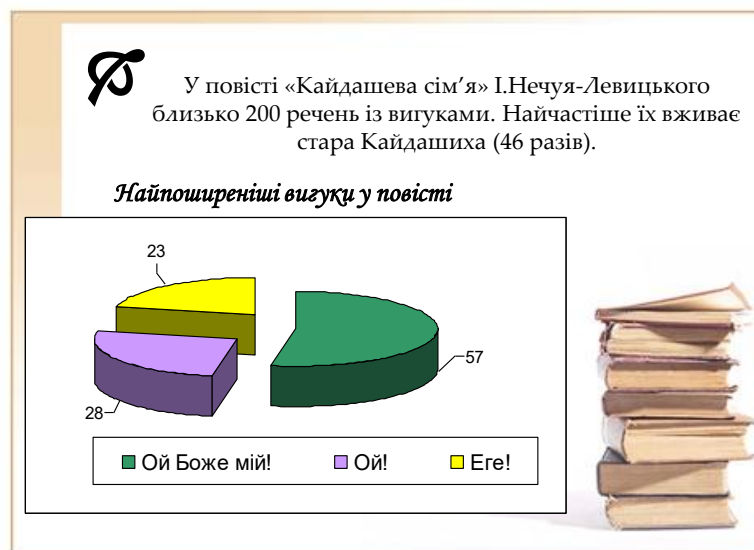
Автор: Діло з грушею скінчилось несподівано. Груша всохла, і дві сім'ї помирилися.

Тема наукової роботи:

**Семантико-стилістична
характеристика
вигуків в українській мові
(на матеріалі повісті Івана
Нечуя-Левицького
«Кайдашева сім'я»)**

*Барнасевич Надія, учениця 11 класу
Теребовлянської гімназії*

Проект 1 “РОДИНА МОЯ ЄДИНА”

«Вивчення творчості І.Нечуя-Левицького в 10 класі»

Урок 2.

“Кайдашева сім'я” — соціально-побутова повість-хроніка. Реалізм твору, сучасна (вічна) актуальність проблеми батьків і дітей.

Рупа Ірина;
Теребовлянська гімназія-спецшкола-інтернат
10 клас;
Туркула Л.В. , координатор проекту
20.03.2010 р.

Проект 2 “ВІЧНІ ПОШУКИ ПРАВДИ”

«Вивчення творчості Панаса Мирного (П. Рудченка). в 10 класі»

Тема.

Панас Мирний (П. Рудченко). “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”

(скорочено)

Урок 1.

Життєвий і творчий шлях. Загальна характеристика творчості.

Урок 2.

“Хіба ревуть воли, як ясла повні?” – перший в українській літературі соціально-психологічний роман. Співавторство з І. Біликом. Історія написання, особливості композиції.

Урок 3.

Панорама народного життя в романі “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”. Еволюція Чіпки: від правдошукача до розбійника.

Урок 4.

Жіночі образи в романі Панаса Мирного та Івана Білика. Проблема життєвого вибору

Урок 5.

Урок 6.

Тип проекту:

- груповий.
- парний,
- Індивідуальний
- Інтегрований
-

Актуальність проекту.

Проектне навчання не порушує принципу невимушеності, у міру виконання роботи зростає ступінь захопленості нею. Діти вчаться на власному досвіді й досвіді своїх товаришів, бачать результат своєї власної праці.

У класі учні вивчають 6 творів: **“Хіба ревуть воли, як ясла повні?”**
(скорочено)

Як побудувати уроки, щоб всебічно висвітлити тему і зацікавити учнів, даючи можливість кожному, залежно від здібностей, нахилів та інтересів, реалізувати себе в пізнавальній, дослідницькій, творчій діяльності?

Найкраще цим вимогам відповідає метод проектів – сукупність дослідно-пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю.

Запропонований проект має виховну спрямованість, оскільки впливає на емоційно-чуттєву сферу учнів, спонукає до роздумів.

Мета проекту:

- розвивати навички творчого мислення;
- сприяти розвитку інтегрованих знань, інтелектуальних і творчих здібностей.

Проект має навчити учнів:

- планувати свою роботу, передбачати можливі результати;
- працювати з додатковими інформаційними джерелами;
- самостійно шукати і накопичувати матеріал;
- грамотно аргументувати думки;
- активізувати соціальні контакти (розподіляти доручення, працювати разом);
- працювати в команді, уникати конфліктів, відчувати відповідальність за свою роботу.

Механізм реалізації проекту

1. Формування спільної теми й мети.

Ключове питання.

Тематичні запитання і завдання:

- Що називається

2. Розробка плану реалізації задуму, визначення терміну захисту проекту.
3. Установлення критеріїв оцінки результату і процесу дії.
4. Дослідження проблеми:

- об'єднання учнів у групи (з урахуванням здібностей, нахилів, способу мислення) – «літературознавці», «дослідники», «аналітики», «народознавці», «краєзнавці»;
- обговорення і вибір питань, які будуть досліджуватися:

«Літературознавці»

- Розповісти про життєвий і творчий шлях прозаїка, про основні його твори, про історію написання роману.
- Висловити власні міркування про життя і творчість Панаса Мирного
- Створити презентацію

«Народознавці»

- З'ясувати особливості твору, зв'язок з українською народною творчістю.
- Створити презентацію.

«Дослідники»

- Знати і вміти коментувати сюжет.
- Довести, що цей твір є соціально-психологічним романом.

Схарактеризувати образи-персонажі, зокрема образ Чіпки, простежити еволюцію його поведінки, вміти пояснювати її психологічними чинниками. Характеризувати жіночі образи, розкрити їхню роль у творі. Вміти аргументовано висловлювати власну думку про життєвий вибір Чіпки, коментувати власне розуміння понять честі, справедливості, людської гідності та можливі способи їх утвердження. Порівнювати роман із «Кайдашевою сім'єю» І. Нечуя-Левицького, шукати спільне і відмінне у художній манері прозаїків.

Вміння переконливо і толерантно висловлювати власні судження. Усвідомлення значення правильності життєвого вибору для становлення і самореалізації людини.

- Дослідити художні особливості «».
- Створити презентацію «Літературознавчий словничок».

«Аналітики»

Перший в українській літературі соціально-психологічний роман, свідчення великих можливостей у художньому дослідженні дійсності. Співавторство з І. Біликом. Широта представлення народного життя. Еволюція Ничипора Варениченка: від правдошукацтва до розбійництва, до втрати людської подоби. Типове й екстремальне у долі героя. Проблема життєвого вибору. Жіночі образи, утвердження народних поглядів на чесне, духовно здорове життя людини.

«Краєзнавці»

- З'ясувати, якими були джерела написання твору?
- Що символізує воли в усній народній творчості?
- Створити публікацію.

Порівняти твори І. Нечуя-Левицького, “Кайдашева сім’я”, Панаса Мирного, “Повія”; Л. Толстого, “Воскресіння”.

- ☐ обговорення й вибір методів дослідження та пошуку інформації;
- ☐ виконання індивідуальних завдань під контролем вчителя;
- ☐ проміжні обговорення досягнутих результатів;
- ☐ підготовка до презентації та захисту проекту;
- ☐ оцінювання проекту.

Очікувані результати

Працюючи над проектом, учні навчаться:

7. Вдумливо читати тексти, вибираючи потрібну інформацію і творчо її використовувати;
8. Виділяти провідні мотиви;
9. Самостійно працювати з додатковими джерелами інформації;
10. Користуватися ресурсами Інтернету;
11. Працювати в команді;

Створювати публікації, презентації, веб-сайти в програмах Power Point, Publisher, Excel. електронні версії розділів підручника

Проект 2 “ВІЧНІ ПОШУКИ ПРАВДИ”

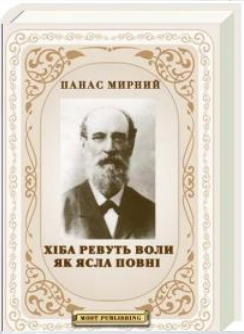
«Вивчення творчості Панаса Мирного (П. Рудченка). в 10 класі»

Урок 2.

“Хіба ревуть воли, як ясла повні?” – перший в українській літературі соціально-психологічний роман. Співавторство з І. Біликом. Історія написання, особливості композиції.

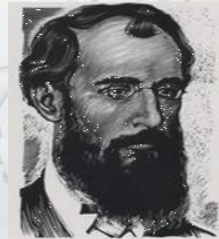
Панас Мирний
(Панас Якович Рудченко)
Роман
“Хіба ревуть воли, як ясла повні?” (1880)

Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», написаний двадцятишестирічним Панасом Мирним, увів письменника-початківця в коло класиків української літератури. Згодом митець почав писати не менш грандіозний твір — роман «Повія», але з кожним роком усе важче й важче було знаходити час для улюбленої творчої праці: казенні обов'язки забирали всі сили й час. Тож для письменства залишалася третя зміна — ніч, адже в другу зміну (вечір після роботи) він, як старанний чиновник, сидів над узятими з роботи паперами.

Роман написаний братами Панасом Мирним та Іваном Біликом у 1875 році.

1. Історія написання
2. Ідейно-тематичний зміст
3. Жанрові й стильові особливості твору.
4. Соціально-психологічний роман.
5. Композиція роману.
6. Проблематика твору.
7. Персонажі:
 - Чіпка Варениченко
 - Грицько

Сагайдак Вікторія;
Теребовлянська гімназія-спецшкола-інтернат
10 клас;
Туркула Л.В. , координатор проекту
20.03.2010 р.

Галя

. Твір починається розділом
«Польова царівна», в
якому ми зустрічаємося з уже
дорослим Чіпкою,
знайомимося з його першим
коханням.

Урок 2.

“Хіба ревуть воли, як ясла повні?” – перший в українській літературі соціально-психологічний роман. Співавторство з І. Біликом. Історія написання, особливості композиції.

Мета проекту: акцентувати увагу учнів на особливостях історичної доби (інтеграція історичних і літературних знань), описаної у творі, перенести події й характери в сьогодення, акцентувати увагу учнів на жанрових особливостях роману (зокрема: зображення становлення та розвитку характеру головного героя), зосередитися на особистісних прагненнях Чіпки Варениченка, засобах досягнення душевних очікувань, звернути увагу на причини морального занепаду героя в зіткненні із суспільством, формувати вміння боротися за правду гуманними, моральними шляхами; здатність нетерпимо ставитися до несправедливості; виховувати жагу до правдошукування; розвивати психічні процеси й мовлення учнів; удосконалювати навички комплексного аналізу епічного твору.

Тип проекту : навчальний, конференція.

Актуальність проекту . Запропонований проект має виховну спрямованість, оскільки впливає на емоційно-чуттєву сферу учнів, допомагає усвідомити значення для становлення і утвердження людиною правильності життєвого вибору.

Очікувані результати : повага до людей, бажання боротися з несправедливістю.

Ключове питання: Чи є у світі правда? “Як би вчинив ти?”, “Що зробив би Чіпка ХХІ століття?”

Тематичні питання:

1. Правда в кожного своя.
2. Суспільна правда.
3. Правда і чесність.
4. Перехресні стежки (філософська категорія і правда особистості).

Операційна карта з розробки тематичного питання

ПРАВДА В КОЖНОГО СВОЯ

Правда (із тлумачного словника) – те, що відповідає дійсності, істина;

– правильність;

– справедливість; порядок, заснований на справедливості.

У чому була правда Чіпки Варениченка?

З чією правдою “конфліктувала” правда Чіпки Варениченка?

Чи правильно Чіпка Варениченко боровся за правду?

СУЧАСНІСТЬ

Виходячи із тлумачення, дайте відповідь, чи об’єктивне поняття “правда”?

Чи існує суб’єктивна правда?

Як співвіднести об’єктивну правду із суб’єктивною?

Як зробити, щоб правда однієї людини не ставала на заваді правді іншої людини?

Чи варто боротися за правду?

Чи варто присвячувати життя пошукам правди?

Операційна карта з розробки тематичного питання

СУСПІЛЬНА ПРАВДА

Чи існує правда суспільства?

Чи вступає правда окремої людини в конфлікт із правдою суспільства? Як цьому запобігти?

Чи є суспільна правда сукупністю “правд” окремих людей?

Виходячи із зазначених тлумачень, дайте відповідь, суспільна правда існує тільки у справедливому суспільстві?

Чи справедливе наше суспільство? Чи існує в нашому суспільстві правда?

Чи треба шукати свою правду в нашому суспільстві?

Чи треба вибудовувати суспільну правду? Що можеш зробити в такій справі ти?

Операційна карта з розробки тематичного питання

ПРАВДА І ЧЕСНІСТЬ

Правда (із тлумачного словника) – правдивість.

Чесність (із тлумачного словника) – високі моральні якості;

– старанність, ретельність у виконанні обов’язків; сумлінність;

– те, що не заслуговує на догану; незаплямованість;

– те, що заслуговує на повагу, пошану.

Виходячи із тлумачень, дайте відповідь, чи був Чіпка Варениченко чесною людиною? (відповідь обґрунтуйте)

Чому Чіпка морально занепав? Що призвело до особистої трагедії?

Чому Чіпка не знайшов правди? Чи правильно шукав?

СУЧАСНІСТЬ

Чи треба шукати правду сьогодні? Чи можливо її знайти? Чи треба для цього бути чесним?

Чи чесний ти?

Чи просто сьогодні бути чесним?

Операційна карта з розробки тематичного питання

ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ

(філософська категорія і правда особистості)

Правда (= істина) (із тлумачного словника) – достовірне знання, що правильно відображає реальну дійсність у свідомості людей.

СУЧАСНІСТЬ

Яке місце займає філософська категорія правди в житті окремої людини?

Чи треба шукати таку правду (істину)? Чи потрібна вона в повсякденному житті?

Кожна особистість має свою правду. Чи повинно так бути?

Що важливіше: шукати свою правду чи шукати порозуміння з іншими людьми?

Чи важливо шукати узгодження своєї особистої правди з істиною?

Як у пошуках правди (істини) не дійти до стану морального занепаду
Чіпки Варениченка?

Урок 2.-3

“Хіба ревуть воли, як ясла повні?” – перший в українській літературі соціально-психологічний роман. Співавторство з І. Біликом. Історія написання, особливості композиції. Панорама народного життя в романі “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”. Еволюція Чіпки: від правдошукача до розбійника.

МЕТА: ознайомити учнів із своєрідністю композиції та багатоплановістю сюжету роману, його проблематикою; розвивати творчі здібності учнів при роботі з текстом, закріпити вивчене про сюжетні лінії, композицію; виховувати реалістичні погляди на життя, вміння шукати вихід з тяжких життєвих ситуацій, не здаватися обставинам.

ТИП УРОКУ: комбінований.

ОБЛАДНАННЯ: підручники, портрет письменника, тексти роману.

ХІД УРОКУ:

I. Мотивація навчальної діяльності, оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Самостійна робота на картках.

1. Хто написав роман «Хіба ревуть воли...»? Що можете розказати про авторів роману?

2. Хто такі співавтори? Де вперше побачив світ роман Панаса Мирного та Івана Білика?

3. Історію написання роману, починаючи з нарису Панаса Мирного «Подорож з Полтави до Гадяча».

4. Визначити жанр твору (соціально-психологічний роман). Який твір ми називаємо романом? Які основні риси роману є в творі?

5. Назвати головних персонажів роману. Чим подібний Василь Гнидка до Чіпки? Що таке прототип?

III. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу.

1. Робота з композицією роману. (Основні положення учні записують у зошит). Міні – лекція вчителя.

Кожен твір має свою будову — композицію. Композиція — побудова літературного твору, розміщення і співвідношення його складових частин, порядок розгортання подій і розстановка персонажів. У поняття «композиція твору» входять описи подій, зовнішнього вигляду (портрети героїв), діалоги, монологи, описи природи (пейзажі), обстановки, авторські відступи. Взаємодія різних компонентів твору, що у своїй сукупності становлять єдине ціле, є його композицією.

КОМПОЗИЦІЯ РОМАНУ: роман складається з чотирьох частин.

1. Дитинство і юність Чіпки.

2. 100-річна історія села Піски (в основному писав Іван Білик). Розповідається про закріпачення козацького села Піски Катериною II, про завязатого січовика Мирона Гудзя, який виборов своєму родові волю, а також про життя внука Мирона — Максима, який поступово скочується на хибний шлях.

3. Складна доля селянина-бунтаря. Це вже боротьба добра і зла, правди і кривди, це невміння Варениченка відстояти своє, заробити грошей, щоб купити землі, як це зробив Грицько, і повільне, але неухильне скочування в прірву розбишацтва.

4. Трагедія Чіпки. Автор підсумовує пройдений життєвий шлях Чіпки, Максима, Пороха, Василя Семеновича Польського і дає можливість нам зробити повчальні висновки стосовно долі цих людей.

2. Робота над змістом твору.

1. Твір починається розділом «Польова царівна», в якому ми зустрічаємося з уже дорослим Чіпкою, знайомимося з його першим коханням. Такий початок нас заінтриговує. Але чому перша частина роману закінчується розповіддю про Грицька Чупруненка? (автор протиставляє Грицька Чіпці, показує, що чесною працею можна доробитися набагато більше, ніж злодійством).

2. Які проблеми автор підняв у творі? У яких епізодах роману це видно?

- Народна мораль.
- Батьки і діти.

- Добро і зло.
- Земля і достаток.
- Кріпацька неволя.
- «Пропаша сила».
- Становище жінки в сім'ї.
- Любов і сімейне щастя.

3. СЮЖЕТ: це складні конфлікти, взаємини між персонажами та події, в ході яких розкриваються зміст твору, характери персонажів, авторське ставлення до них. В основі сюжету завжди лежить якийсь життєвий конфлікт, який має зав'язку, кульмінацію та розв'язку.

СЮЖЕТНА ЛІНІЯ: це ряд подій та вчинків, через які розкрито формування характерів, історія життя персонажів.

Кульмінація твору

Розвиток подій

Зав'язка

Експозиція _____ Розв'язка

3. Робота над сюжетними лініями роману. Групова робота (клас ділиться на 5 груп)

- Назвати сюжетні лінії роману.

ОСНОВНІ:

1. Рід та життя Чіпки.
2. Рід та життєвий шлях Максима Гудзя.
3. Історія життя Грицька та Христі.
4. Життєпис панів Польських, історія села Піски.

ДРУГОРЯДНІ:

1. Мотрі Жуківни. (Матері Чіпки).
2. Івана Вареника (Батька Чіпки).
3. Явдошки.
4. Василя Пороха.

4. Робота над образами роману.

- Чому Чіпка — головний герой роману?

- Які риси характеру Чіпки розкриваються у виписаних вами вдома цитатах?

- Що, на вашу думку, рухало вчинками Чіпки: розум чи почуття?

Чіпка — головний герой, бо весь сюжет і композиція твору спрямовані на розкриття тих чи інших рис його характеру. В його душі жила злість на особистих кривдників, і вона рухала всіма його діями. Навіть після бунту, коли Чіпка змінив спосіб життя, він зробив це лише з однією метою — мстити ще дошкульніше. Його можна назвати стихійним, неусвідомленим протестантом. Краще сказати, що він — трагічна, морально роздвоєна особистість, яку життя зробило стихійним бунтарем. А поряд з ним були люди, які вірили йому або зневірювалися в нього: баба Оришка, мати, Галя, Грицько, Христя та інші. Як же вони ставилися до Чіпки, як спілкування з ними вплинуло на формування Чіпчиного характеру? Відповіді обов'язково підтверджувати цитатами з тексту.

(Читання розмови Чіпки з бабою Оришкою).

- Чому Чіпка тепло і прихильно ставиться до баби Оришки, а не до матері?
- Чому стосунки між матір'ю і Чіпкою були недобрими?
- Кого з героїв твору, крім баби Оришки, любив Чіпка?
- У чому суперечливість характеру головного героя?
- Чому Чіпка став пиячити і вести розгульне життя?
- Що в Чіпці ви схвалюєте, а що заперечуєте?

5. Презентація роботи у групах: робота над етапними моментами сюжетних ліній персонажів твору. (Приблизні презентації)

ЛІНІЯ ЧІПКИ ВАРЕНИЧЕНКА

Небажане народження дитини, постійні знущання матері, відсутність страху та мук совісті хлопчика (виколупані очі намальованому Богові, ненависть до матері, однолітків, до Бородая, до панів, які відправили батька в солдати, до громади, яка не погодилася, щоб Чіпка пастушив замість діда Уласа). Перевиховання землею: спроба Чіпки стати господарем, почуття власної гідності (розмова з багачкою Галею в полі); втрата землі (зав'язка) пошуки правди, деградація, скочування до злочинності (пиятика, вбивство

сторожа, знуцання над матір'ю); проблиски свідомості, намагання оборонити правду (захист діда Уласа, каяття); утворення банди, життя заради наживи; повернення до моральних устоїв (шлюб з Галею); пошуки справедливості для всієї громади (служба у земстві); кривда, повна деградація, злочин (кульмінація), Чіпка — невинуватий каторжник (розв'язка).

ЛІНІЯ МАКСИМА ГУДЗЯ

Дитинство під опікою діда Мирона, дитячі ігри й мрії, «війна» з генеральшею — сила чи буйність? Шалена юність (зав'язка). Армія. Знайомство з гулящою Явдошкою і вплив цієї жінки на Гудзя, нереалізований подвиг під час війни (подвигів завжди передують великі душевні зусилля і моральність) (кульмінація), страх перед смертю, повернення додому, неспроможність жити за законами села, Максим-хуторянин, банда, ганебна і страшна смерть (розв'язка).

ЛІНІЯ МОТРІ ЖУКІВНИ

Мотря — вільна дівчина, не кріпачка, злидні, ледарство, байдужість до себе і до старенької матері; пізній шлюб (зав'язка). Ставлення до чоловіка, важке випробування статусом дружини двужона, ненависть до Чіпки, безгосподарність (вигляд хати, спалена взимку підлога, злиденні харчі для дитини); невміння виховати сина, спроба якнайшвидше відправити його в найми, небажання відстояти право на землю, перекладання спільних проблем на незміцнілі Чіпчині плечі, байдужість до всього, невміння дати добру пораду синові; буденні погляди на світ, невістку, господарство; розпач, викликаний злочином сина (кульмінація), донос на Чіпку (розв'язка).

ЛІНІЯ ГРИЦЬКА ЧУПРУНЕНКА

Круглий сирота, безрадісне дитинство, вміння поставити мету й до неї йти (зав'язка), довготривалі найми; Грицько-господар, шлюб з Христею, вплив жінки на Грицька; страх перед кривдою (епізод з побиттям діда Уласа) (кульмінація), щасливе сімейне життя, благородство Грицька стосовно старої Мотрі (розв'язка).

ЛІНІЯ ІВАНА ВАРЕНИКА

Панське байстря, служба коло паненяти, помста за кривду, спроба самогубства, втеча з села (зав'язка), довгі роки на Дону, повернення в Піски під чужим іменем, друге одруження, туга за дітьми від першої жінки, повернення на Дон, розкриття таємниці, що є ні Притикою, ні Хрущем, а кріпаком, який в дитинстві втік від пана Польського, а тому за це мусить бути покараний (кульмінація), солдатчина, подвиг (розв'язка).

IV. Закріплення вивченого, підсумок уроку.

1. Бліц – опитування на картках.

- Яка різниця між сюжетом і композицією?
- Які складові частини композиції?
- В чому особливості композиції роману?
- Назвіть кращі риси характеру Чіпки (Розсудливість, працьовитість, любов до землі, добра, прагнення послужити громаді)
- Чим пояснити складність характеру головного героя? (Чіпка – психологічно складна, вразлива натура. В ньому поєднується добро і зло. Тому ставлення до нього двояке: симпатія до скривдженого, обдарованого від природи і розумного хлопця – осуд його недобрих вчинків та злочину.)

2. Оцінювання.

V. Домашнє завдання: Вивчити теоретичний матеріал. Проаналізувати одну з проблем роману (письмово). Скласти складний план однієї частини роману.

Укр. літ. Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні» 10

клас

Історія написання твору.

В основу роману лягла почута письменником від візника розповідь про полтавського розбійника Василя Гнидку. Під враженням цієї розповіді письменник написав нарис «Подорож з Полтави до Гадяча» (навесні 1872 р.).

Нарис — невеликий прозовий художньо-публіцистичний твір, в якому автор зображує взяті з життя факти, події, людей.

Влітку 1872 р. Панас Мирний пише першу редакцію повісті «Чіпка»к... деякі, зауваження щодо якої зробив брат письменника, відомий літературний критик і публіцист Іван Білик. 1873 р - з пера письменника виходить друга редакція повісті. (Згодом були ще чотири редакції.) Над четвертою і п'ятою редакціями Панас Мирний працював разом з Іваном Біликом. 1874 р. - написано четверту редакцію, що мала назву «Пропаша сила», складалася з чотирьох частин)

1875 р. твір було закінчено, і його назвали «Хіба ревуть воли як ясла повні?». Отже, нарис поступово переріс у роман. Проте Емський указ і Валуєвський циркуляр унеможливили його друкування в Україні. Тому твір уперше побачив світ 1880 р. в Женеві. Він вийшов під двома прізвищами: Панас Мирний та Іван Білик. 1887 р. «Хіба ревуть воли...» опубліковано у Львові, 1903 р. під назвою «Пропаша сила» - в журналі «Киевская старина». 1905 р вийшло окреме видання роману в Києві.

2)Жанр твору – соціально-психологічний роман

Соціально-психологічним називається такий роман, в якому суспільно значущі події і соціальні процеси передаються шляхом розкриття психології героїв, їх думок, прагнень і переживань.

3) Основні риси жанру соціально-психологічного роману:

- а) зображення людини в складних формах життєвого процесу;
- б) багатоплановість сюжету;
- в) охоплення долі ряду дійових осіб;
- г) великий обсяг.

4)Композиція – це зумовлена змістом побудова літературного твору, розміщення і співвідношення його складових частин, порядок розгортання подій і розстановка персонажів.

У поняття композиції входять описи подій, зовнішнього

5) Тема роману – зображення життя та боротьби українського селянства проти соціального гноблення, зокрема кріпосництва та його залишків, напередодні і під час реформи 1861 року.

6) Сюжет роману – це складні конфлікти, взаємини між персонажами, події, в ході яких розкриваються зміст твору, характери персонажів авторське ставлення до них [3].

7) Сюжетна лінія роману — це ряд подій та вчинків, через які розкрито формування характерів, історія життя персонажів [6].

У романі «Хіба ревуть воли...», як і в інших великих епічних творах, є основні та другорядні сюжетні лінії.

Основні сюжетні лінії роману:

- а) Рід та життя Чіпки.
- б) Рід та життєвий шлях Максима Гудзя.
- в) Історія життя Грицька та Христі.
- г) Життєпис панів Польських, історія села Піски.

Другорядні сюжетні лінії роману:

- а) Мотрі Жуківни (матері Чіпки).
- б) Івана Вареника (батька Чіпки).
- в) Явдошки.
- г) Василя Прохора.

8) Багатоплановість роману

- а) Процес закріпачення українського села.
- б) Сатиричне викриття козацької старшини.
- в) Сатиричне викриття царської адміністрації – чиновництва, поліцейського апарату, земства.

9) Проблематика роману

- а) Народна мораль б) Батьки і діти
- в) Добро і зло г) Земля і достаток
- д) Кріпацька неволя
- е) «Пропаша сила»
- є) Становище жінки в сім'ї
- ж) Любов і сімейне щастя

Суд над Чіпкою

1-й учень. З довірливими очима входить Чіпка в людський світ і одразу наштотується на глузливо-образливе: «байстрюк». Народна мораль, свого роду природний дозатор чистоти суспільства, перенесла гріх батька на матір і дитину і готова не тільки принизити малюка, а й затаврувати. Звужується коло тих, хто любить Чіпку, жаліє його: баба, мати, дід Улас, Гринько. І тільки коли Чіпка став хазяїном, громада визнала його. І громада легко його відкинула, коли парубок став безземельним. Жодна душа не стала його боронити.

2-й учень. Певна річ, що має значення і спадковість: батько був людиною непевною Щось кримінальне, мабуть, передалося й синові, а громада шукала в хлопчика з самого його народження ріжки й хвіст, а дехто й у батька «сам бачив» їх при арешті. Нелюбов односельців була ніби запрограмованою, а хлопець приречений на самотність. Самотність — страшна річ. Які думки про свою неповноцінність вона породжує! Навіть у наш час самотність штовхає до самогубства.

3-й учень. Чи могла допомогти мати Чіпці?

Змучена, з постійною думкою про нестатки, повернеться з поля, а син «з'їсть лишній кусок хліба, покачається у калюжі... Лишенько! То не подань наше, то лице Мотрине; то не іскри сиплються — то її прокльони..," І син незлюбив матір, не слухався Ті, часто був злий на неї. Не проходять кривди безслідно. Ставши дорослим, Чіпка не раз ображав Мотрю, піднімав на неї руку, обкрадав, зневажав.

Але ж були в Чіпки й гарні риси: гордість, гідність, терпіння, працелюбність. Ми бачимо їх у найкращі моменти життя Чіпки, коли й Галя не могла не полюбити його. Але ось, саме тоді, коли душа співає, доля завдає тяжкого удару: життя нічого не варте. І традиційні ліки від горя — горілка й веселе товариство, яке «все розуміє». Сучасна історія, чи не так? В наш час нерідко можна почути чи прочитати в газетах і журналах про таке.

4-й учень. Звернімо увагу на ті моменти життя Чіпки, коли його не кривдили, коли він мав нормальні умови для життя і праці: землю і повагу громади. Чи не тоді він був собою? Але змінюються умови існування — чи то спадковість прокидається, чи то зло велике в душі назбиралося. Чіпку

поступово покидають близькі люди, залишають з таким товариством, яке й підбиває на злочини. А перший нерозкритий злочин породжує новий.

5-й учень. Згадайте тих, хто підніс першу чарку юнакові, хто привчив його до горілки. Якраз вони й кинули його в скрутну хвилину, їм потрібен був не Чіпка, а кошти на пияцтво. Навіть Галя не могла розрадити чоловіка і піднесла йому чарку, покликала товариство; а сам Чіпка в цей час ще боровся з собою і долею.

Ось таким став цей чоловік, що вважав себе суддею над заможною частиною суспільства, а потім в загалі над усіма... Цей шлях йому вимостило суспільство.

6-й учень. З гарних рис Чіпки я передусім відзначив би для себе його хазяйновитість, бажання мати гарну сім'ю, любов до дружини. Чіпка не цурався роботи. Дружба з Грицьком, симпатії Христі свідчать про Чіпку як людину, гідну таки й приязні. Та Чіпку оточувало чимало людей, що збивали його з пуття, — товариство, Явдоха, яка до самої смерті отруювала життя в сім'ї, що пригріла її. Складається враження, що ця жінка ніби радіє, що не одна вона негідниця.

7-й учень. В людину від народження закладено все — і добро, і їло. Якщо життя зруйнує духовні цінності — переможе зло. А коли душа занедбана — настає трагедія. Ми не бачили, наприклад, щоб на допомогу Чіпці прийшла церква зі своїми заповідями.

10 клас. Українська література. Панас Мирний. "Хіба ревуть воли, як ясла повні?"

1. Роки життя і місце народження П. Рудченка (Панаса Мирного):

- а) 1838—1918 рр., Київщина (нині Черкащина);
- б) 1845—1900 рр., м. Київ;
- в) 1849—1920 рр., м. Миргород на Полтавщині;
- г) 1833—1907 рр., Орловська губернія в Росії.

2. Назвіть співавтора роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»:

- а) І. Франко;
- б) І. Білик;
- в) І. Нечуй-Левицький;
- г) П. Рудченко.

3. Вкажіть подію і твір, що передували задуму роману-епопеї «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»:

- а) реформа 1861 р. і повість «Лихо давнє й сьогочаснє»;
- б) мандрівка навесні 1872 р. та враження від неї, описані Панасом Мирним у нарисі Подоріжжя від Полтави до Гадячого»;
- в) життя с. Піски як типовий зразок безвиході, до якої потрапили селяни після реформи, що знайшло своє відображення у повісті «Голодна воля»;
- г) особисті враження та переживання автора, відображені в повісті Панаса Мирного «Чіпка».

4. Визначте головну проблему роману-епопеї «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»:

- а) неможливість реалізації творчих задумів героя за умов кріпацтва;
- б) конфлікт між багатими і бідними як головний конфлікт XIX ст.;
- в) конфлікт «пропащої сили» з патріархальним середовищем пореформеного села;
- г) конфлікт батьків і дітей (Мотря Вареничиха та Чіпка Варениченко).

5. З'ясуйте, у чому виявляється новаторство роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»:

- а) у створенні першого зразка соціально-психологічного роману, в якому розкрито соціальну дійсність в усіх її суперечностях та впливовості на формування характеру особистості;
- б) у створенні багатогранного, динамічного образу селянина-борця, формування якого спричинене розоренням селянства, формуванням робітництва;
- в) у всебічному показі життя українського пореформеного села;
- г) у показі причин розшарування селянства, розпаду патріархальних норм родинного життя під тиском пореформених обставин.

6. Визначте домінанту образу Чіпки з роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»:

- а) образ репрезентує сильні, відважні натури, які не скніють під гнітом злого середовища, а повстають проти нього, шукають форми боротьби;
- б) образ Чіпки вперше в українській літературі стверджує ідею вродженої, генетичної схильності до певного типу поведінки (Іван Варениченко — Ничипір Варениченко);
- в) образ утверджує думку про те, що лише особистою збройною боротьбою можна перемогти соціальну кривду, відновити справедливість;
- г) образ Чіпки репрезентує тип людини, цілком залежної від обставин середовища, в якому перебуває.

7. Укажіть, яким правилом керується в житті «чесний труженик» Грицько Чупруненко:

- а) «Коли б можна, — увесь би цей світ виполонив, а виростив новий... Тоді б може й правда настала!..»;
- б) «Береженого й Бог береже»;
- в) «Своя сорочка ближче до тіла»;
- г) «А що люди про мене скажуть?».

8. Особливість реалізму творів Панаса Мирного полягає:

- а) у показі реальної дійсності на різних зрізах — соціального, національного, історичного, побутового життя народу, що надає творам життєвої достовірності, панорамності, психологічної вмотивованості ситуацій;
- б) у зображенні людей українського закріпаченого села, які усвідомлюють своє рабське становище, хоч і позбавлені будь-яких можливостей волевиявлення;
- в) у гостровикривальному ставленні до панів Польських та їх знущань над селянами с. Пісок;
- г) у своєчасному реагуванні на злободенні соціальні проблеми, сприянні моральному перевихованню особистості, запровадженні в книжну літературу сюжетів і характерів з життя простого люду.

9. Вкажіть причину часових зміщень, поєднання теперішнього і минулого в романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»:

- а) авторський задум, спрямований на композиційне урізноманітнення твору;
- б) намагання автора надати своєму твору справді епічного звучання;
- в) прагнення автора відтворити цілісну картину буття через закономірний зв'язок явищ і подій;
- г) уможливлення розкриття авторського стилю і творчої манери.

10. У визначенні

Епічний жанровий різновид, великий за обсягом, складний за будовою, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів. Крім оповіді (виклад від першої особи) або розповіді (виклад від третьої особи), жанру властива пряма мова персонажів (у вигляді діалогів, монологів), описи, авторські відступи йдеться про:

- а) повість;
- б) драму;
- в) поему;
- г) роман.

11. Слова про Панаса Мирного Під сукном віцмундира в цій людині билосся палке серце патріота, справжнього гуманіста, митця глибоко демократичних переконань належать:

- а) І. Франку;

- б) Т. Шевченку;
- в) Лесі Українці;
- г) О. Гончару.

12. З'ясуйте, до якого висновку підводить автор роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», представляючи в ньому соціально-критичний погляд на життя та вдаючись до глибокого психологічного вмотивування поведінки персонажів:

- а) духовний світ особистості залежить від глибини її вrostання в об'єктивне буття: зв'язки людини з дійсністю відображаються в психіці особистості, зумовлюють її конкретні дії та вчинки;
- б) якими б поневоленими не були люди українського закріпаченого села, вони усвідомлюють своє рабське становище і шукають шляхи (часом і хибні) для зміни життя;
- в) класове розшарування українського суспільства руйнує морально-етичні принципи життя людей;
- г) моральне перевиховання особистості — єдиний шлях для вдосконалення суспільства, і література в цьому є ефективним засобом.

Пошук ідеалів і проблема вибору (за романом «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»)

Добро і зло... Споконвіку точиться боротьба між цими протилежностями. І людині мало не щодня доводиться обирати, чому саме віддати перевагу. Цей вибір дуже складний ще й тому, що добро і зло здатні уживатися в одній людині, і що саме переможе — часом не знає вона сама. Ці проблеми порушуються й у романі Панаса Мирного «Хіба ревуть воли...». Головним вибором тут виявляється не зовнішній — хіба існує він, наприклад, коли вільне козацьке село перетворюють на кріпацьке? Звісно, що кожна людина прагне волі, але — надто нерівні сили.

«І стала перед їх очима їх будуча доля — сумна, заплакана, без волі, без радості, з батою в руках». Але подальший вибір стає вже внутрішнім вибором

кожного. Контраст між бажанням щастя і жорстокими умовами життя, що калічать людину, ставлять героїв перед вибором між злиденим чесним або злодійським шляхом, правдою або несправедливістю. І кожен обирає своє.

Візьмемо, наприклад, долі Грицька і Чіпки. Обидва – сироти, що мріяли в дитинстві про безбідне хліборобське життя. Але люди ставляться до них по-різному: Грицькові співчують, а Чіпку – женуть від себе. Проте під впливом баби Оришки Чіпка робить свій перший в житті вибір: «Я буду добрим». Після цього хлопець жаліє горобенят, яких б'є Грицько, або баранів. Він навіть намагається захистити діда Уласа, коли того забирають на панський двір. Та життя поступово починає знищувати цю дитячу доброту. З тією ж палкістю, що він ставав на захист птахів, Чіпка, довідавшись, що вони нібито винні у злочині, сам їх нищить. Прихильність до когось легко обертається на ненависть до того, хто кривдить те, що Чіпці подобається. Он як вже він реагує на розповідь про втечу батька від панів: «Ні! недобре зробив батько... Чому він їх не вирізав, не випалив?» Чіпка й сам був готовий «пустити півня» пану за Уласа, або жорстоко помститись бородаєві. Так біль, викликаний кращими намірами та ідеалами, поступово перетворювався на жорстокість, поки що стихійну, а не свідомо вибрану.

Грицько, що обрав життєву позицію «моя хата з краю», поступово досягає своєї мети. Ніби в ньому немає ані добра, ані зла (як відсутня боротьба між ними), але колишній сирота вже починає зневажати тих, хто бідніший за нього, то що це? Добро чи зло?

Отримують трошки землі й Чіпка з матір'ю. З'являється красуня Галя. Знову серце Чіпки тягнеться до добра – і знов лиха доля ставить його перед вибором: що йому робити, коли жорстоко і несправедливо відбирають землю? Не знайшовши правди ні у громади, ні в суді, він починає втрачати орієнтири: «Скрізь неправда, скрізь!.. Коли б можна, весь би цей світ виполонив, а виростив новий... Тоді б, може, і правда настала». Він не може бути щасливим, коли нема правди – але що можна зробити? Втекти? Зчинити бунт? Але бунт закінчується жорстокою розправою... Зневірившись у всьому, він пристає до злодіїв, та навіть у цьому є свого роду рештки від пошуків ідеалів: вони ж бо

своє відбирають, у народу награбоване. І знову Чіпка ще мріятиме, «як він буде людям служити», аж доки не втратить останню надію, і ненависть не затулить йому весь світ.

Але перед проблемою вибору стоять часто й інші герої Панаса Мирного.

Максим Гудзь, онук козака, надто звик до волі. Він може вести життя хлібороба, але гаряча, запальна натура вимагає від нього чогось іншого. У певний момент у нього ніби зовні все добре: є достаток, сім'я, донька... Але він вибирає злочинське життя.

Тяжкий вибір стоїть і перед Мотрею: між материнською любов'ю і уявленнями про справедливість. Їй ні на кого було надіятися, крім си на. Як раділа вона, коли Чіпка став господарем! Усі Мотрині мрії зводилися до того, щоб нормально і чесно жити, та коли вона дізналася, що Чіпка повбивав невинних людей, почуття справедливості взяло гору – Мотря розповіла про його злочин в управі. Вона не могла мовчати, знаючи, що син-убивця становить небезпеку для багатьох. Але яким болючим був її вибір!

Не менш трагічним виявився вибір Галі, «польової царівни», що ніколи не знала турбот у батьківському домі, то ж і не мала звички протистояти життєвим обставинам. Її ідеалом було кохання – від нього нічого не залишилося. Коли перед нею постає вибір: жити із злодієм і чекати його з каторги, чи померти самій, Галя накладає на себе руки. Це можна назвати й слабкістю – та чи кожен з нас виявився б здатним винести такі страждання? то ж не будемо судити її суворо.

У різні моменти життя, у різних ситуаціях питання вибору постає перед кожним із нас. Так само, як кожна людина має свої ідеали або шукає їх.

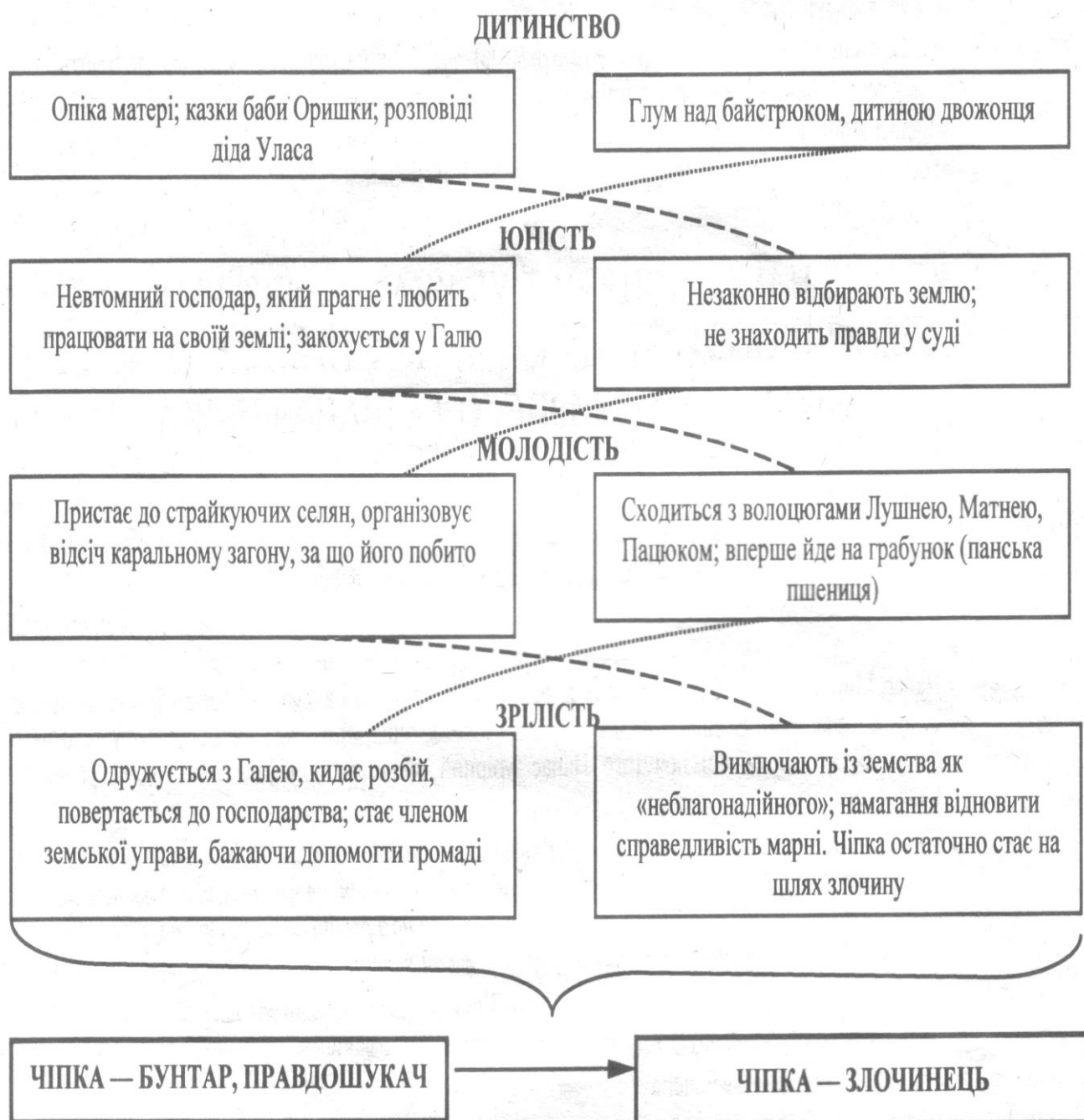
Часова відстань між подіями з роману Панаса Мирного¹ і сьогоденням – величезна. Але є категорії вічні, що лишаються актуальними будь-коли. Хіба сьогодні перед нашими сучасниками не стоїть, наприклад, вибір: чесна бідність чи матеріальна забезпеченість, досягнута за допомогою криміналу? Або між духовним та матеріальним взагалі?

Дуже хотілося б, щоб ми всі були здатними зробити правильний вибір, на користь усього духовного, прекрасного, вічного. Хай не ламаються людські долі, і хай завжди буде вірним вибір, як окремих людей, так і цілих народів.

МОТИВАЦІЯ ХАРАКТЕРУ ЧІПКИ ВАРЕНИЧЕНКА У РОМАНІ «ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?». БОРОТЬБА ДОБРА І ЗЛА У ЛЮДИНИ І В СУСПІЛЬСТВІ

«Всякое общественное явление, а в том числе и разбойничество, имеет две стороны: внутреннюю — процесс нравственного падения человека — и наружную — общественную. Так, по-моему, эти две стороны и следует развивать».

Іван Білик

Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»

В-

1. Коли вперше був надрукований роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»:

- а) у 1905 році; б) у 1880 році; в) у 1875 році; г) у 1928 році.

2. Де вперше був надрукований роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»

- а) у Полтаві; б) у Львові; в) у Відні; г) у Женеві.

3. Про кого з героїв твору «Хіба ревуть воли...» йдеться в цитаті: «Глибоко запали вони в його гаряче серце, а в душі підіймали хвилю горою – з самого споду до верху... Як рій той гули в дитячій голівочці; як завірюха, крутились, вихорились...»?

- а) Грицька; б) Максима; в) Чіпку; г) Івана.

4. "Краще б мені, сину, в домовині лежати, ніж таку чутку чути!" Яку звістку зустріла Мотря такими словами?

- а) втрату землі;
б) одруження Чіпки;
в) вигнання Чіпки з наймів,
г) злочин Чіпки.

5. Про кого з героїв роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» ні рядки: А робив — як той віл, цілий день, спав на голій землі або на колодях, уставав тільки що на світ благословилося та знову до роботи брався... надолужав, як би більше заробити» ?

- а) Чіпку; б) Грицька; в) Максима; г) діда-пастуха.

6. Хто з героїв роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» «...поніс у серці гірке почуття ненависті на долю, що поділила людей на хазяїна і робітника» ?

- а) Миром Гудзь;
б) Чіпка Варениченко;
в) Грицько Чупруненко;
г) дід Улас.

7. « ...І кожного ранку й вечора виходила з неї (хати) жінка, трохи згорблена, з веселим поглядом в очах. Хутко вона бігла до ожереду соломи, що стояв на вгороді, хутко набира, ш повне рядно й несла через силу в хату. То була...»:

а)Галя; б)Мотря; в) Явдоха; г)Оришка.

8. Кого з героїв твору «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» підлеглі боялися, а проте слухали?

а) пана Польського;

б) Максима;

в)Чіпку;

г)Остапа.

9.Кому з героїв твору «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» належать слова: «...Ще ми мало робили їм, ще з нас мало сліз та крові точили... хай ще два роки поточать!»

а)Мотрі;

б)бабі Оришці;

в)Чіпці;

г)діду-пастуху.

10.Хто з героїв роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» і про кого сказав: «Вона така добра, така добра, як рідна мати!»?

а)Мотря про Явдоху;

б)Галя про Мотрю;

в)Явдоха про Мотрю;

г) Христя про Мотрю.

11. Хто закликав Чіпку кинути, нічні розбої?

а)Явдоха;

б)баба Оришка;

в)Христя;

г)Мотря.

12.Про кого з героїв твору «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Йдеться у цитаті: стали вони між людьми поважними хазяїнами, чесними, робочими людьми, добрими сусідами, навдивовижу парою...»:

- а) Мотрю і Остапа; б) Христю і Грицька;
- в) Галю і Чіпку;
- г) Явдоху і Максима.

Укр. літ.

Тестові завдання

10 клас

Панас Мирний

В-

1."Польова царівна"- так назвав Панас Мирний одну з героїнь роману "Хіба ревуть воли.. .Це:

- а)Мотря;
- б)Галя;
- в)Христя.

2.Кульмінація роману "Хіба ревуть воли..."- це:

- а) поразка Чіпки після злочину;
- б)арешт;
- в) трагічна смерть Галі.

3.Епітети "висохла, згорблена, почорніла" вживає П.Мирний для характеристики образу:

- а) баби Оришки;
- б) Галі;
- в) Мотрі

4.Жанр роману "Хіба ревуть воли...":

а) соціально-історичний; б)соціально-побутовий; в) соціально-психологічний.

5.Скільки частин є у романі?

- а) 3; б)4; в) 5.

6.Працю над романом було закінчено в:

- а) 1874р;
- б)1875р;

в) 1873р.

7. Де вперше був надрукований цей твір?

а) у Женеві;

б) у Полтаві

в) у Гадячі.

8. Про кого сказано: "Круглий сирота, він у дитинстві випив добрий ківш лиха. Зростав без матеріної ласки і батькової підтримки, піднімався на чорних, як земля, сухарях..."?

а) про Грицька

б) про Максима;

в) про Лушню.

9. Чий це портрет: "Широкоплечий, двадцятирічний парубок, з гострими карими очима, довгообразим лицем, одягнений у білу вишивану сорочку та просту свиту, накинуту наопашки"?

а) Грицька;

б) Максима;

в) Чіпки.

10. Епізод, у якому Чіпка дізнається, що в нього незаконно відібрали землю, можна назвати:

а) зав'язкою;

б) кульмінацією;

в) розв'язкою.

11. Назвіть прізвище співавтору роману "Хіба ревуть воли...":

а) І. Білик;

б) П. Рудченко;

в) В. Самійленко

12. Який із названих творів не належить перу П. Мирного:

а) "Лихий попутав"; б) "Лихі люди"; в) "Лихо з розуму".

Проект 3 “ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ В МЕНІ”

«Вивчення творчості Лесі Українки в 10 класі»

Тема.

Леся Українка. “*Contra spem spero!*”, “І все-таки до тебе думка лине...”, “І ти колись боролась, мов Ізраїль...”, “Хвиля”, “Стояла я і слухала весну...”, “Все-все покинуть, до тебе поинуть...”, “Уста говорять: “Він навіки згинув!..””, “Лісова пісня”

Урок 1.

Життєвий і творчий шлях. Роль родини, культурного оточення і самоосвіти у формуванні світобачення письменниці.

Урок 2.

Неоромантизм як основа естетичної позиції Лесі Українки. Символічність, романтичні образи, образотворчий прийом контрасту, світоглядна декларація сильної вольової особистості у вірші “*Contra spem spero!*”. Громадянська лірика (“І все-таки до тебе думка лине...”, “І ти колись боролась, мов Ізраїль...”).

Урок 3.

Утвердження духовної цінності почуття любові у віршах інтимної лірики (“Все-все покинуть, до тебе поинуть...”, “Уста говорять: “Він навіки згинув!..””).

Урок 4.

Драма-феєрія “Лісова пісня”. Фольклорно-міфологічна основа сюжету. Символічність образів Мавки і дядька Лева — уособлення духовності й краси. Мати Лукаша і Килина — антиподи головній героїні Мавці. Симбіоз високої духовності та буденного прагматизму в образі Лукаша.

Урок 5.

Природа і людина у творі. Неоромантичне утвердження духовно-естетичної сутності людини, її творчих можливостей.

Урок 6.

Конфлікт між буденним життям і високими пориваннями душі особистості, дійсністю і мрією. Почуття кохання Мавки і Лукаша як розквіт творчих сил людини. Художні особливості драми-феєрії. **ТЛ:** неоромантизм, драма-феєрія.

Тип проекту:

- навчальний;
- міжпредметний (мова, література, інформатика);
- інформаційно – творчий;
- груповий.

Актуальність проекту.

У класі учні вивчають 6 творів Лесі Українки: **“Contra spem spero!”**, **“І все-таки до тебе думка лине...”**, **“І ти колись боролась, мов Ізраїль...”**, **“Хвиля”**, **“Стояла я і слухала весну...”**, **“Все-все покинуть, до тебе полинуть...”**, **“Уста говорять: “Він навіки згинув!...”**”, **“Лісова пісня”**

Мета проекту:

- розвивати навички творчого мислення;
- сприяти розвитку інтегрованих знань, інтелектуальних і творчих здібностей.

Проект має навчити учнів:

- планувати свою роботу, передбачати можливі результати;
- працювати з додатковими інформаційними джерелами;
- самостійно шукати і накопичувати матеріал;
- грамотно аргументувати думки;
- активізувати соціальні контакти (розподіляти доручення, працювати разом);
- працювати в команді, уникати конфліктів, відчувати відповідальність за свою роботу.

Механізм реалізації проекту

5. Формування спільної теми й мети.

6. Розробка плану реалізації задуму, визначення терміну захисту проекту.
7. Установлення критеріїв оцінки результату і процесу дії.
8. Дослідження проблеми:
 - об'єднання учнів у групи (з урахуванням здібностей, нахилів, способу мислення) – «літературознавці», «дослідники», «аналітики», «народознавці», «краєзнавці»;
 - обговорення і вибір питань, які будуть досліджуватися:
 - **Вивчити напам'ять:** “Contra spem spero!”; уривок із “Лісової пісні” (на вибір).

«Літературознавці»

- Розповісти про основні віхи життєвого і творчого шляху письменниці. *Виховання шани до життя-подвигу славетної українки.* Висловити власні міркування про життя і творчість Лесі Українки. Леся Українка як особистість.
- Створити презентацію
- Розкрити основні теми і мотиви віршів, схарактеризувати композиційні та ритмомелодійні особливості, образи-символи, алегоричні образи

«Краєзнавці»

- З'ясувати, якими були джерела написання твору?
- Що символізує верба в усній народній творчості?
- Назвіть відомі вам образи – символи.
- Створити публікацію.

«Народознавці»

- З'ясувати особливості “Лісової пісні”, зв'язок з українською народною творчістю.
- Створити презентацію.
- Музика П. Чайковського, Ф. Шопена, Р. Шумана, Л. ван Бетховена — улюблених композиторів Лесі Українки.
- Живопис І. Айвазовського, О. Мурашка, який любила Леся Українка.

«Дослідники»

- Довести, що твір «Лісова пісня» є драмою-феєрією.

- Дослідити художні особливості драми-феєрії «Лісова пісня».
- Створити презентацію.
- *Усвідомлення духовної цінності неоромантичного світогляду. Розуміння того, що любити “слово у вірші” — могутній засіб впливу на духовність, інтелект людини.*
- Поезія Г. Гейне. Типологічна спільність “Лісової пісні” із західноєвропейською драмою (М.Метерлінк, Г. Гауптман).
- “Лісова пісня” Лесі Українки і “Тіні забутих предків” М. Коцюбинського.

«Аналітики»

- Визначити основні проблеми, порушені в “Лісовій пісні”, розкрити фольклорну основу сюжету, схарактеризувати образи. Порівнювати образи Мавки і Килини. Проаналізувати внутрішній стан Мавки. Показати на прикладах із тексту духовну бідність Килини і матері Лукаша, їхню меркантильність, байдужість до краси, природи, мистецтва. Розкрити красу глибокого почуття, антигуманність меркантильності та користолюбства. Скласти цитатну характеристику героїні.
- *Розвиток естетичного смаку. Усвідомлення кохання як життєствердного почуття, творчої сили, що стимулює духовне піднесення, збагачення, розквіт людини. Вміти бачити переваги високої духовності над буденністю.*
 - ☐ обговорення й вибір методів дослідження та пошуку інформації;
 - ☐ виконання індивідуальних завдань під контролем вчителя;
 - ☐ проміжні обговорення досягнутих результатів;
 - ☐ підготовка до презентації та захисту проекту;
 - ☐ оцінювання проекту.

ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ ТВОРІВ

1. Проблеми боротьби за вільне, творче, духовно багате життя в драмі «Лісова пісня».
2. Порівняльна характеристика Мавки і Лукаша.

3. Проблема щастя в драмі «Лісова пісня».
4. Твір-роздум «Якби я був Лукашем...»
5. Моє ставлення до лісової красуні Мавки.
6. Засудження згубного впливу на людину власницьких устремлінь у драмі-феєрії «Лісова пісня».
7. Утвердження віри в перемогу високої людської мрії про щастя в драмі Лесі Українки «Лісова пісня».
8. Написати невеликий твір-продовження драми-феєрії «Лісова пісня». Як склалася б, на вашу думку, доля героїв твору, якби Лукаш і Мавка залишилися разом?

Очікувані результати

Працюючи над проектом, учні навчаться:

- 13.Вдумливо читати тексти, вибираючи потрібну інформацію і творчо її використовувати;
- 14.Виділяти провідні мотиви;
- 15.Самостійно працювати з додатковими джерелами інформації;
- 16.Користуватися ресурсами Інтернету;
- 17.Працювати в команді;
- 18.Створювати публікації, презентації, веб-сайти в програмах Power Point, Publisher, Excel. брошури - збірки віршів, авторами яких є самі учні;

Оцінка і самооцінка проекту.

Урок 1.

Тема. Леся Українка як особистість. Життєвий і творчий шлях. Роль родини, культурного оточення і самоосвіти у формуванні світобачення письменниці.

Мета: допомогти десятикласникам глибше досягнути життєвий і творчий шлях Лесі Українки, її багатогранну складну обдаровану особистість через спогади, листи, біографічні твори; удосконалювати вміння роботи з різними джерелами інформації; вміння аналізувати і синтезувати факти, вчинки, міркування, давати оцінку певним явищам; формувати навички дослідницько-пошукової роботи; розвивати усне зв'язне мовлення учнів; сприяти вихованню почуттів любові та гордості за приналежність до нації, яка має такого генія та потреби складання програми самовиховання за допомогою естетичних уподобань, моральних цінностей, які сповідувала велика поетеса.

Тип уроку: вивчення особи письменника.

Методи і прийоми: евристична бесіда, художня оповідь, виразно-художнє читання автобіографічних поезій і фрагментів біографічних творів, листів, елементи дискусії, учнівські повідомлення (дослідження).

Обладнання: на дошці схема «Чинники, що формують особистість», фотопортрети Лесі Українки та її батьків, живописний портрет Лесі Українки І. Труша, репродукції картин: І. Айвазовський «Дев'ятий вал», Рафаель «Сікстинська мадонна», Леся Українка. «Мати і дитя біля пташиного гнізда»; записи музичних творів: П. Чайковський «Вальс» з балету «Лебедине озеро», П. Чайковський «Баркарола», нотні альбоми Шопена, Шумана, Моцарта, Бетховена, Шуберта; виставка творів про Лесю Українку та різні видання творів поетеси.

Хід уроку

I. Вступне слово вчителя (з метою мотивації навчальної діяльності та організації інтелектуальної праці учнівського колективу).

На фортепіано виконується уривок п'єси Л. Бетховена «Елізі». Вчитель читає уривок вірша Лесі Українки «Надія».

Ви слухали уривок з п'єси Бетховена «Елізі», до речі, це улюблений композитор Лесі Українки. Його твори вона часто грала на фортепіано ще дитиною. Інший твір — це вірш 9-ї річної Лесі «Надія».

— Як ви гадаєте, таку дитину можна назвати особистістю? Чому?

— Які чинники характеризують уже сформовану особистість? (Світогляд, характер, обдарування, портрет).

Можете скористатися схемою, яка розміщена на дошці. (Схема додається).

— Які ж, на вашу думку, з цих чинників впливають на формування особистості? (Оточення, удача, освіта, обдарування).

Ця схема допоможе нам сьогодні з'ясувати питання про формування і становлення Лесі Українки як особистості.

II. Повідомлення теми, мети і завдань.

Запишіть до зошитів тему «Леся Українка як особистість», накресліть схему, зазначте дати: 1871-1913 та епіграф уроку:

Є народження й смерть – два стовпи на межі. А між ними події одвічні: варіації стріч і розлук, і жоржин, Варіанти падінь і величчя. Велич Лесі Українки зрозуміли і її сучасники, і нащадки. Вона була високотитулована одним словом — геній. Геній в умовах заблокованої культури (Ліна Костенко)

На свій вік це геніальна жінка. (М. Павлик)

Чи не єдиний мужчина на всю соборну Україну (І. Франко)

Наш патент на благородство перед Європою і світом. (Б. Степанишин)

На дошці записані визначення поняття «геній».

«Геній — 1) найвищий ступінь обдарованості, таланту людини, виразом якої є творчість, що має історичне значення для життя суспільства; 2) особа, яка володіє найвищим ступенем таланту, здібностей» (З тлумачного словника).

Або за Кантом:

«Геній — це людина великого духу не стільки за об'єктом, скільки за інтенсивністю; він становить собою епоху у всьому, за що береться».

— Ліна Костенко написала про Лесю Українку «є таланти, є явища, є особистості європейського рівня». Отже, як сформувалась особистість європейського рівня?

Оскільки клас був поділений на групи, кожна з яких отримала завдання дослідити ту чи іншу грань життя Лесі Українки, то працюємо таким чином: одна група представляє свої матеріали — дослідження, всі інші заповнюють схему.

III. Сприйняття і усвідомлення учнями нового матеріалу.

Перше, що ми бачимо в людині — це її зовнішність.

1. Портрет.

Матеріали, які представляє група. Група демонструє портрети Лесі Українки у різні періоди її життя, описує один, який сподобався найбільше.

Зчитують спогади сучасників про зовнішність поетеси.

Сестра Ольга Петрівна Косач-Кривнюк про зовнішність Лесі: «1879 — Лесі йшов восьмий рік — білява, тендітна; 1882 — 11 років — бліденька, аж зеленкувата, тоненька та довгенька, починає відпускати косу;

1882 — 15 р. — Леся вже заввишки з маму, тільки зовсім тоненька та кволенька. 1897 — 26 років — дуже худа, бліда, страшно втомлюється, ноги попухли внизу; 1899 — 28 років — струнка, з виразом терпіння дама, обличчя якої так сильно оживлене внутрішньою духовністю, що вона виглядає прямо красивою. 32 роки — схудла, і до того змарніла, що до павутинки подібна» (На розкладці демонструється портрети цих років).

Покоївка Ганна Поліщук з Колодяжного

«Виглядала Леся вище середнього зросту, тоненька, худа дуже, смаглявата, лице мало загоріле, темне, довгасте, без рум'янців. Любила прихмурювати очі. Не признавала ніякої пудри.

Переважно одягала блузку і спідницю. У Колодяжному ходила в українському вбранні, а як їде в Ковель, то переодягається. Леся накульгувала».

Аріадна Труш

«Лесю уявляють мужеською, але вона відзначалася великою жіночністю. Леся любила одягатися. Одягалася гарно, але скромно, спеціально любила гарні блузки. На лівій руці носила чорну рукавичку. Ходила Леся рівно, але з паличкою...»

Касіян Гранат, молодий чиновник, який служив з батьком в одній установі, залишив такі спогади: «Невисока білява молода жінка, бліда, тендітна, ніби

стомлена, але енергійна, весела. Ось вона сміється і з її звужених повік випромінюється тепло, густа синява, біля очей лягають тоненькими павутинками зморшки. Ось вона перестає сміятись, і враз павутиннячко зникає, зникає і синява очей. Вони стають світлими, блакитними, допитливими, ніби вона чогось жде від співбесідника. Ось вона піднімає невеличку руку, білу-білу, із синіми прожилками, і поправляє сплетені вузлом коси. Між брів, не зачіпаючи високого сяючого чола, стримить тоненька риска».

— Звісно, фотографії — це миттєвості, тому не завжди вони фіксують характерний звичайний вираз обличчя. Лише один знімок Климентій Квітка, чоловік поетеси, вважав вдалим «скромний вираз на тій карточці ближчий до властивого Лесі виразу. Можу запевнити, що і сама Леся находила сей знімок подібнішим за інші», хоча казала, що вираз обличчя надто вже сумний.

Значно ближчими до істини є живописні портрети.

Відомі дві прижиттєві малярські роботи: Ф. Красицького та І. Труша.

За свідченнями Климентія Квітки «найбільш вартим репродукції є портрет, що змалював Іван Труш у Києві, хоча... тоді вираз Лесі був виключно втомлений».

— Чи характеризує зовнішній портрет великої поетеси її внутрішній світ, характер?

(Привітна, терпляча, добра, жіночна).

Висновок. Як багато про людину може сказати її зовнішність: про життєві обставини, характер, вдачу, моральні якості, тобто внутрішній світ.

2. Оточення.

Учитель. Дослідники мають довести, що вплив оточення на формування особистості величезний. «Пригляньтесь уважно до портретів Лесі Українки, Олени Пчілки та Петра Косача — і побачите, яка то міцна, викристалізована порода», — радить літературознавець і дисидент Євген Сверстюк. Він продовжує: «Дитина потрапляє у світ, витворений, викроєний, сформований батьками ще до народження дітей, — дитина потрапляє у світ культури батьків».

Який висновок щодо значення сім'ї, батьків у формуванні і розвитку дитини ви можете зробити?

Матеріали, які представляє група.

Олена Пчілка

Письменниця, етнограф, видавець, редактор, перекладачка, активна громадська діячка і мати Лариси Косач.

18-літньою дівчиною вона записала у щоденнику: «Всі народжені мною діти будуть розмовляти українською мовою». *(Можна скористатись допоміжними матеріалами за № 2, це уривок з автобіографії Олени Пчілки).*

Мати вплинула на формування світогляду, сформувала патріотичні погляди. Вплинула на вибір життєвого шляху. Прилучала з дитинства до перекладацької праці (зокрема, творів Гоголя, навіть Гомера). Заохочувала до вивчення фольклору, етнографії. Завдяки матері Леся «змалечку пише добірною українською мовою». Мати підбирала домашніх вчителів, не віддала до гімназії, бо це була казенна наука, всуціль зрусифікована. Вона ж вибрала доньці вельми красномовний псевдонім. Отже, мати вплинула на формування світогляду, на розвиток обдарувань, на рівень освіченості.

Петро Косач

Це був родовитий землевласник, маршалок повітового дворянства з генеральським званням, батько Лариси.

Він врятував життя Лесі, коли вона була ще немовлям. Оскільки мати не могла годувати груддю доньку, бо захворіла на тяжку анемію, то батько, боячись, що дитина загине, взяв відпустку і за лікарськими приписами, які старанно виконував, налагодив штучне годування і виходив Лесю сам. Може, тому вони: донька і батько, були найщирішими і найніжнішими приятелями. Та й Леся була подібна до нього і вродою, і вдачею. Для своєї улюблениці Петро Косач побудував «білий домок», де Леся писала свої твори, був одним з перших читачів. Підтримуючи обдарування і захоплення, все ж найбільше турбувався про здоров'я, тривожився, коли у «білому домику» до пізньої ночі горіло світло.

Найбільше, що дав дочці, — безкорисливу справжню батьківську любов, матеріально забезпечив здобуття освіти, сприяв розвитку обдарувань, захоплень, вплинув на формування характеру і вдачі.

Михайло Драгоманов

Професор, ерудит, соціаліст, учитель багатьох українських письменників; материн брат, Лесин духовний батько. Був виключений з Полтавської гімназії за захист честі товариша, з Київського університету — за захист України від обрусителів. Вплинув на політичні, національні, релігійні погляди своєї «духовної дочки». Вони листувалися. Дядько вислав їй книги, керував її читанням, згодом вона робила запити сама, чим немало дивувала Драгоманова: такою серйозною і ґрунтовною була її лектура. Це зміцнило Лесину освіту і поширило світогляд.

В одному з листів Косачівна підведе риску під їхніми стосунками: «Він навчив мене, як терплять лихо і б'ються з долею». Вплинув на формування світогляду, характеру, на розвиток інтелекту, сприяв освіті.

Родини Старицьких і Лисенків

У Києві склався тріумфірат родин Косачів, Старицьких і Лисенків. Їх єднає захоплення театром, музикою, літературою, їхні національні погляди співпадали. Таке спілкування вплинуло на формування мистецьких уподобань, світоглядної позиції та політичних переконань.

Батькові сестри

Вплинули на формування особистості Лесі Українки батькові сестри.

Олена Косач (Тесленко-Приходько) навчила плести вінки. Лесі завдячувала їй умінням гарно вишивати. Ця енергійна завзята тьотя Єля згодом буде звинувачена у співучасті в організації замаху на одного високопосадового чиновника, заарештована і заслана в Сибір. Це їй присвячений перший Лесин вірш «Надія».

Олександра Косач (Шимановська сестра батька, яку Леся називала тітка Саша) була першою вчителькою музики.

Отож, тітки вплинули на формування світогляду, на розвиток обдарувань та захоплень.

Інші особи

Серед відомих, навіть знаменитих людей того часу, що оточували поетесу, були такі: І. Франко, М. Павлик, М. Коцюбинський, О. Кобилянська, С. Мержинський, М. Кривнюк, А. Кримський, К. Квітка.

Можна сказати, що вона переросла своє оточення і, скоріше, впливала на нього, а не навпаки.

Висновок. Оточення надзвичайно впливає на формування особистості, на розвиток обдарувань, захоплень, світогляду, на характер, на рівень освіченості.

І, можливо, найважливішу роль відіграє найближче оточення — родина, де дитина росте і розвивається. Врахуйте це, майбутні мами і батьки.

3. Освіта.

Учитель. Вашій групі належить довести, що освіта — один з найважливіших чинників формування особистості.

Виступи учнів

Читати почала в 4 роки. Леся Українка за допомогою гувернанток і матері вивчила німецьку, французьку, російську мови, а згодом засвоїла ще 9 іноземних мов. Систематично навчалася до чотирнадцяти років, далі — самоосвіта. Вчилася гри на фортепіано. У професора Мурашка — живопису.

Людмила Драгоманова зазначає у спогадах: «Леся мала широку освіту та інтерес до західних європейських культур... Європейські мови і літератури знала добре, як і ми, що вчилися по французьких гімназіях та університетах».

Про рівень її освіченості свідчить такий промовистий факт. М. Павлик у листі до Драгоманова пише: «Леся так просто ошеломила мене своїм образованием та тонким розумом. Я думав, що вона тільки в крузі своїх поезій. Але це далеко не так. На свій вік це геніальна жінка».

Цікаві спогади залишив журналіст В. Чаговець: «7 жовтня 1899р. в концертному залі літературно-артистичного товариства на кафедрі стояла змучена недугою 28-літня дівчина, яка кидала в аудиторію ідеї, мислі, гідні голови Мудреця і філософа. Вона цитувала Бодлера, Кардуччі, Шекспіра, Бернса, Льва Толстого, не забувала рідного Шевченка».

Ольга Косач-Кривнюк, згадує про те, як її сестра уклала підручник «Стародавня історія східних народів» з допомогою Драгоманова, котрий підібрав їй французькі і німецькі книжки, додав докладні поради.

Цікавим фактом, що свідчить не тільки високу ерудицію й інтелект, а й про надзвичайну працездатність і бажання самовдосконалення, є спогад Людмили Старицької-Черняхівської про те, як вони вдвох, ще юними дівчатами, з Ларисою Косачівною брали уроки англійської мови у однієї англійки. Лесині успіхи і здібності вражали навіть вчительку.

Минуло 20 років, коли подруги знову зустрілись. «Мої знання англійської сплили за водою ... — пише авторка — ... А Леся здивувала мене своїм знанням англійської мови: читала і балакала по-англійськи, як по-українському».

— Завдяки чому Леся здобула таку освіту і розвинула інтелект?

Висновок. Леся Українка — високоосвічена ерудована людина. Знання свої здобула завдяки батькам, великій силі волі, витримці, бажанню. Отже, короткий підсумок — *semper tigo* (завжди учень). Не зайве буде й нам скористатися таким девізом .

4. Вдача і характер.

Яка була вдача нашої поетеси і яким сформувався її характер, нам представлять дослідники.

Матеріали до виступів

За словами сестри «зо всіх шістьох дітей Леся найбільше була подібна до батька і вродою, і вдачею ... у Лесі такі самі риси обличчя, барви очей і волосся, як у батька, так само середній зріст, така ж постать, така сама тендітність. Вдачею ж вони обоє однаково були лагідні та добрі безмежно, однаково обоє були здатні страшенно скипіти, коли їх дійняти чимось особливо для них дошкільним. Обоє були надзвичайно стримані, терплячі, витривалі, з виключною силою волі. Обоє мали напрочуд гарну пам'ять».

Вдачу люди успадковують, а характер формується.

Професор Б. Степанишин у своїй книзі про Лесю Українку сформулював 14 характерних рис великої українки. Серед них скромність, самокритичність, прямота, делікатність.

(На уроці можна скористатися додатковими матеріалами за № 1, № 4, № 6, № 9. Два останніх — це уривки з листів видатної письменниці до А. Кримського і О. Кобилянської, в яких вона дає самооцінку характеру і натури).

Леся Українка та її любов

Ще один штрих до характеру поетеси — це її стосунки з Мержинським. На таку любов здатна лише людина шляхетної душі і глибоких почувань. Лесею не кохав Сергій Мержинський, але саме вона поїхала у Мінськ до приреченого, коли «розгублені друзі сахнулися врозтіч», навіть родичі залишили його. Коли постало питання, чи їхати їй, ще не зовсім здоровій, вирішує їхати, переступивши навіть через заборону матері. З листів до Ольги Кобилянської (додаткові матеріали № 7, № 8) дізнаємося про стан душі поетеси у той час.

У ніч смерті коханого вона створила драму «Одержима» і тому, як напише згодом, пережила цей немилосердний удар долі.

Ця сторінка життя відкрила нам жінку люблячу, сильну духом, саможертвну і героїчну.

Тридцятилітня війна з хворобою Лариси Косачівни

Терплячість, самостійність, витримка, справді залізна сила волі були потрібні Ларисі Косачівні в період 30-літньої війни з хворобою. «Щоб не плакати, я сміялась», — скаже вона в одному з віршів. А чи легко це було — тамувати нелюдський біль? Та вона не хотіла, щоб страждали через неї інші, тому, зціпивши зуби, мовчала.

Учитель:

— Які риси характеру є основними в Лесі Українки? Чому? Які життєві обставини вплинули на формування характеру?

Висновок. Леся мала сильний характер, залізну волю, була терплячою, бо інакше вона не змогла б перебороти хворобу і життя в таких суспільних умовах.

5. Захоплення і обдарування.

Учитель. Переконайте нас, що захоплення і обдарування у великій мірі характеризують особистість, її духовний світ.

Обдарування.

Леся була обдарованою дитиною: у 4 роки вже читала, мала хист до вивчення мов. Мала малярські, режисерські та акторські здібності.

У дитинстві любила вишивати (мати спонукала до цього, беручи дівчинку з собою під час поїздок по селах), власноруч вимережила любому батькові сорочку. Любила садити і доглядати квіти, яких на клумбах у Косачів було предостатньо. Гарно декламувала (це в неї від батька). Добре грала на фортепіано, імпровізувала власні композиції.

Міні-інсценізація

(Попередньо підготовлена учениця, котра добре грає на фортепіано, мала завдання скласти розповідь від імені поетеси і вжитися в образ Лесі — музики).

Леся: Мені здається, що з мене вийшов би далеко кращий музикант, ніж поет, якби натура не втяла зі мною кепський жарт.

Моїми вчителями музики були тітка Олена, батькова сестра, потім дружина Лисенка, Ольга О'Коннор, яка мала бездоганний смак і була справжнім професіоналом.

Я так зраділа, коли батьки подарували мені фортепіано.

(Гортає ноти).

Скільки насолоди дала мені музика. Я любила твори Шопена, Бетховена, Шумана, Гріга.

Мене вражала Бетховенова «Місячна соната». В ній було стільки смутку, стільки пристрасті й болю, стільки глибоких незбагнених почуттів.

(Грає сонату).

Згодом встає і читає вірш.

Мій давній друже, мушу я з тобою
Розстатися надовго... Жаль мені!
З тобою звикла я ділитися журбою,
В повідувать думки, веселі і сумні.

(Група продовжує представляти розповідь про обдарування).

Мати з батьком, помітивши малярські здібності своєї доньки, сприяли їх розвитку. Леся брала уроки малювання у відомого художника — імпресіоніста

професора О. Мурашка. Досить гарно, за словами матері, намалювала кілька олійних робіт.

(Демонструється одна з них — «Мати і дитина».)

Цю картину можна схарактеризувати як ностальгію за материнством, що не збулося. Стільки ніжності, доброти і любові у постаті матері, що навчає свою дитину пізнавати світ.

А Леся власних дітей не мала, але любила своїх небожат і ставилась, як до рідних. А дітьми називала свої твори.

(Опис картини складає представник від групи).

«Літня пора, полудень. У саду мати з донькою біля пташиного гнізда. Щоб бути ближче до дитини, мати стала на коліна. У жінки струнка зграбна постава, витончені руки і рухи, на обличчі — щира посмішка, крізь яку світиться материнська любов. Дівчинка довірливо тулиться до неньки... Мовчазний діалог двох рідних сердець».

Захоплення.

Світ Лесиних захоплень такий же розмаїтий, як і обдарування. Пізнати його допоможе «Вальс» П. Чайковського з балету «Лебедине озеро» та лист Лесі Українки з Відня. Звучить запис «Вальсу» П. Чайковського.

Художнє читання листа ученицею, яка грала Лесею Українку. Учні мають можливість познайомитись з цим листом із допоміжних матеріалів за № 5.

Окрім того, Леся багато подорожувала. Хоча ці мандрівки були вимушені, але як багато дали вони поетесі. Особливо, знайомство з найкращими витворами людського генія. Бачила вона єгипетські піраміди, загадкового Сфінкса, міланську оперу «Ла-Скала», турецьку фортецю, Бахчисарайський фонтан, костел св. Стефана, де насолоджувалась грою органа, — все це знаходить відгук у її душі і у творах.

Поетеса побувала на багатьох малярських виставках, відвідала Ермітаж у Петербурзі, бачила шедеври італійського живопису в оригіналі, але чи не найулюбленішою картиною була «Сікстинська мадонна» Рафаеля. Листівку з репродукцією цієї картини подарував їй Сергій Мержинський під час Лесиного перебування в Мінську. Це була найдорожча пам'ять про кохану людину.

(Демонструється репродукція картина Рафаеля «Сікстинська мадонна».)

Її дві улюблені стихії: ліси і море. У одному з листів поетеса писала:

«Найгірша помилка мого життя — се що я зросла у волинських лісах, решта все тільки логічні наслідки. А проте я не згадую лихом волинських лісів. Сього літа, згадавши про їх, написала «драму-феєрію» на честь їм, а вона дала мені багато радощів, хоч я відхорувала за неї (без сього не йде!).» (Додаткові матеріали за № 3).

Учитель. Ми з вами матимемо змогу познайомитися з цим пречудовим твором, гімном волинським лісам. А от море... Цей величний витвір природи!

Воно повертало поетесі здоров'я, настрої, дарувало натхнення. Це була стихія нерозгадана, таємнича, мінлива. Леся відтворила у своїх віршах характер моря, його душу.

Напевне, перебуваючи в Криму, Леся Українка відвідала виставку картин І. Айвазовського, тому ми скористаємося репродукцією знаменитого полотна «Дев'ятий вал», щоб почути і побачити бурю на морі.

(Демонструється репродукція картина І. Айвазовського. Учениця чи вчитель читає вірш «Негода». Звучить музичний запис «Море» Ю. Антонова.)

— Дивно, як вміють митці різними засобами передати бурхливий характер людської стихії.

Цікаві думки щодо специфіки творчості художників і поетів висловив І. Франко у своїй праці «Із секретів поетичної творчості»: «Є багато спільного у митців: використання відтінків барв, нюансів світла і тіні, концентрації художнього матеріалу, в роботі над композицією. Але перевага поезії над живописом у тому, що поет має можливість передати рух, безперервні зміни в природі.» Справді, якщо на картині велетенська хвиля застигла назавжди, то Лесині вірші щоразу при читанні навіюють ілюзію бурі.

Сподіваюсь, що два великі майстри передали і вам своє захоплення морською стихією.

Висновок. Учні роблять свої висновки щодо захоплень і обдарувань.

Учитель: На мою думку, найкращим підсумком цієї сторінки життя нашої знаменитої землячки будуть слова Ліни Костенко: «Леся Українка, з її освітою,

розумом, з її безпомилковим етичним слухом з її хистом до музики, мов, до живопису, — вона була одним з тих останніх поетів, «вихованих в буржуазній культурі», тобто — вихована в системі інших культурних цінностей».

6. Світогляд.

Учитель. Завершальним етапом роботи на уроці буде кредо — поетичне і життєве — дочки княжної Волині. Як і під чийм впливом формувався світогляд, ми вже з'ясували. Нам належить тепер визначити світоглядну позицію уже сформованої особистості. Отож, запрошуємо до слова останню групу.

Учнівські виступи

Національні погляди Лесі Українки

Під впливом матері Олени Пчілки донька зростала свідомою українкою. Ось її позиція, вже дорослої людини.

Вона писала мовою, яка була заборонена ще до її народження. «Моя мова мужицька? — писала Леся Українка до М. Кривнюка. — Так і всі мови мужицькі, а пани скрізь намагаються говорити по чужому, аби не так, як свої мужики говорять.»

Щодо України, її історичної долі. «Ми відкинули назву українофільство, а звемось просто — українцями, бо ми ними таки є».

«Ми не бажаємо собі такого стану: «славянские ручьи сольются в русском море», хоч би й революційному, або федерація, або повна сепарація — іншої дороги ми не признаєм».

Загальнолюдське у світогляді поетеси

«Зніміть з мене се ганебне тавро азіата; воно гнітить мене — я європейка».

Те, що вона була саме європейка і мала широкий світогляд, свідчить наступне: «Не хочеться приклад брати з наших, які тільки пишуть і мало читають, — і то тільки своє.»

Леся Українка вважала, що переклади з чужомовної літератури відіграють одну з провідних ролей у просвіті народу: «Як українці знатимуть чужу літературу, то, може, згине з нашої дилетантизм».

Оптимізм — життєве кредо

Життя Лесі було досить складне. Але вона засвоїла «трагічний світогляд» — всі нещастя сприймати стоїчно.

У листі до А. Кримського пише:

«Нащо думати про катастрофи, дорогий товаришу. Над усіма нами вони висять, та, на щастя, ми не знаємо, коли вони впадуть».

«Я прогресистка і думаю, що світ іде до кращого, а не до гіршого».

«Я можу в літературі або тримати бойовий тон, або мовчати».

«Виконуй свій обов'язок, а там — будь що буде»

Це був девіз і в суспільному, і в особистому житті. Адже бути українкою в часи, коли країна звалась Малоросією — це уже подвиг, але вона виконувала свій обов'язок.

Так само, коли вмирав від сухот коханий, вона була з ним аж до останніх хвилин — це не тільки саможертвна любов, а й фанатизм високої проби.

«Не можна, гріх бути інвалідом, коли так багато роботи і так мало людей», — пише в листі до сестри Ольги. І кидається у вир громадського життя. А на той час поширились соціалістичні, інтернаціональні ідеї, якими захоплюється поетеса певний час як прогресивними. Але і ці ідеї вона розглядала крізь призму національного.

Світогляд Лесі Українки доводить, що це неординарна небуденна особистість справді європейського рівня.

Учитель. Гадаю, що ви встигли занотувати найцікавіше, якщо ж ні — то дослідження ваших колег — до ваших послуг.

— Що ж сприяло формуванню Лесі Українки як особистості, а що заважало її розвитку, поступу?

Висновок.

Вирішальну позитивну роль відіграло оточення, обдарування, ставлення батьків до здібностей дитини, домашня освіта і самоосвіта, вдача, характер, самовиховання, а заважали обставини, які склалися в особистому і суспільному житті: хвороба і 30-літня війна з нею, смерть коханої людини; підневільне становище України і російське підданство, яке гнітило Лесю.

IV. Узагальнення і систематизація вивченого.

Отож, наша робота була плідною. І тепер належить зробити висновок, якою ж особистістю постала перед вами наша землячка? Скористайтеся для відповіді своїми схемами, які сподіваюсь, ви «оживили» під час уроку завдяки матеріалам, які представляли групи.

Висновок.

Леся Українка — високоосвічена обдарована особистість з багатим духовним світом, з високими моральними принципами, шляхетна і благородна натура. Завдяки силі волі, витримці, залізному характеру витримала випробовування долі і могла підвести підсумок: «Зрештою, життя моє не було убогим, і сором було б мені плакатись на нього».

У свій час Леся Українка була ідеалом і прикладом для оточення (особливо, молоді). Вона спромоглася сягнути таких вершин духу, що під силу лише генієві.

Учитель. Думаю, що Леся Українка як особистість може бути взірцем і для вас, сучасної молоді.

Ваші дослідження і виступи заслуговують відповідної нагороди (мотивування оцінок).

V. Домашнє завдання.

1. Написати міні-твір на основі власної схеми та почутого на уроці: «Чим привабила мене славетна землячка» або «Що імponує мені в Лесі Українці як особистості?»
2. Прочитати збірку «На крилах пісень», виконати ідейно-художній аналіз віршів (по групах).

Проект 3

“ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ В МЕНІ”.

«Вивчення творчості Лесі Українки в 10 класі»

Тема. Життєвий і творчий шлях. Роль родини, культурного оточення і самоосвіти у формуванні світобачення письменниці.

Федірко Сергій;

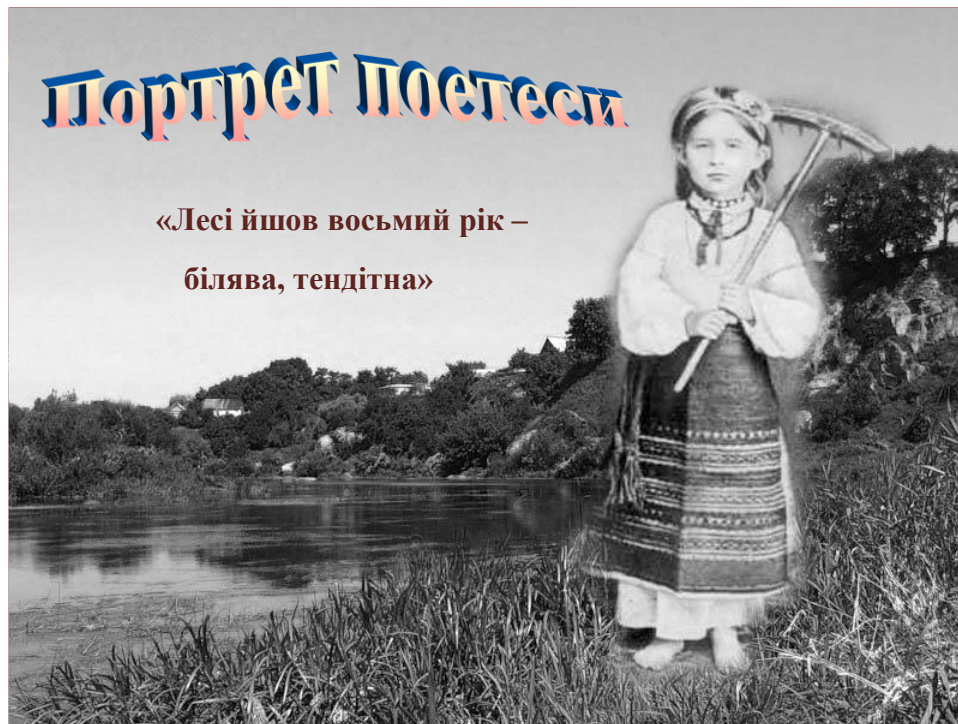
Теребовлянська гімназія-спецшкола-інтернат

10 клас;

Туркула Л.В. , координатор проекту

20.03.2010 р.

1. Портрет

2. Оточення

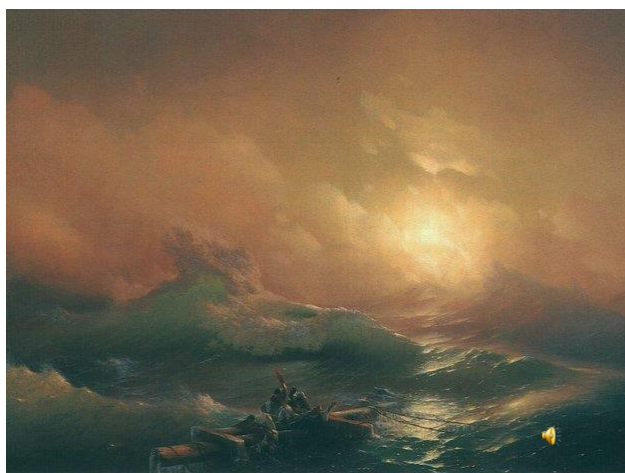
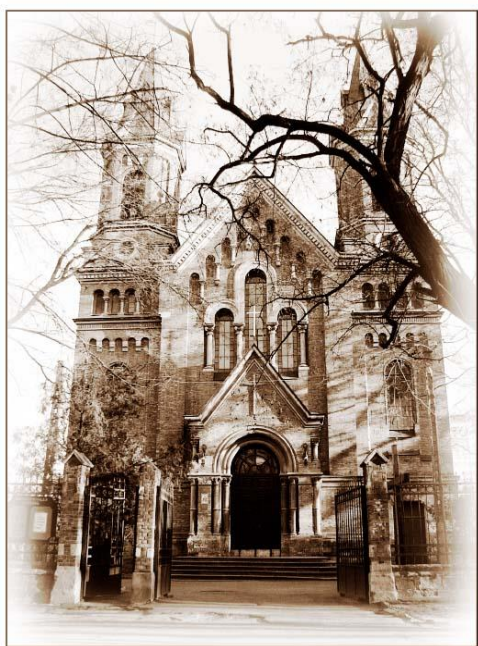
3. Освіта

“Мати і дитина”.

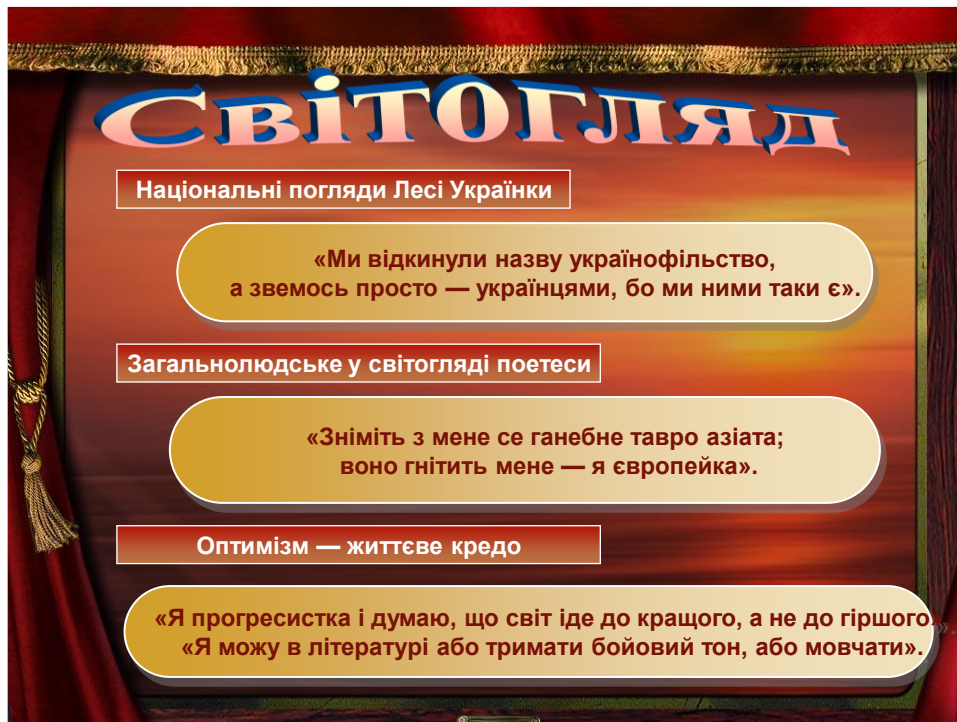
Леся Українка. Олія. 1893

Подорожі

Море

6. Світогляд

Ні! Я жива!

Я буду вічно жити!

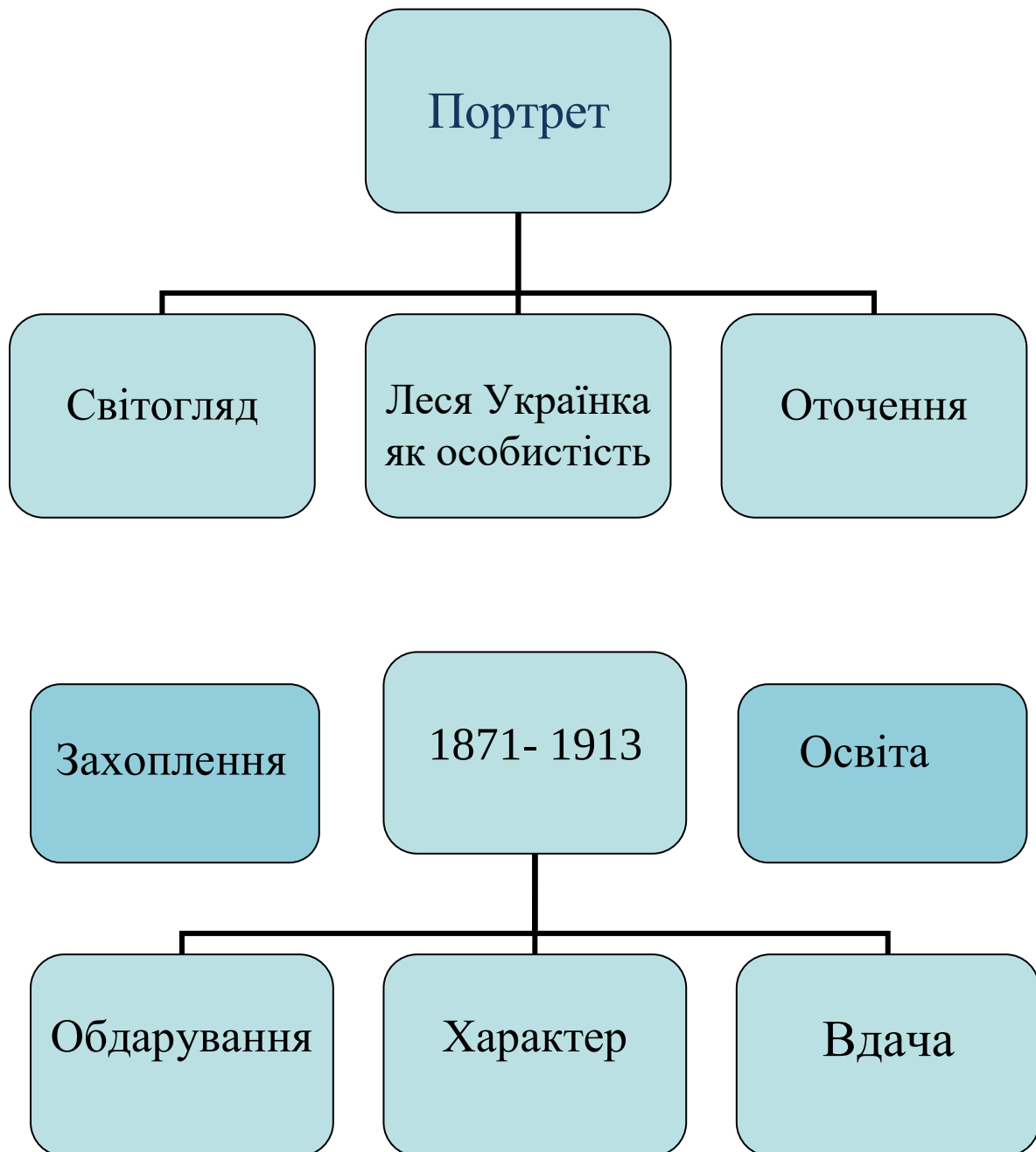
Я в серці маю те,

що не вмирає...

Леся Українка

Чинники,

що сформували Лесю Українку як особистість

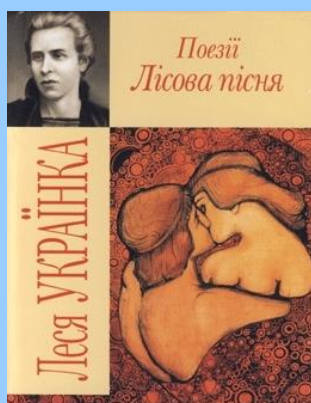
Проект 3

“ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ В МЕНІ”.

«Вивчення творчості Лесі Українки в 10 класі»

Урок 4.

Тема. Драма-феєрія “Лісова пісня”. Фольклорно-міфологічна основа сюжету. Символічність образів Мавки і дядька Лева — уособлення духовності й краси. Мати Лукаша і Килина — антиподи головній героїні Мавці. Симбіоз високої духовності та буденного прагматизму в образі Лукаша.

ДРАМА-ФЕЄРІЯ “Лісова пісня”

Драма-феєрія “Лісова пісня” (1911). Цей шедевр світової драматургії був створений за 12 днів. У листі до матері Леся Українка зазначила, що “Лісова пісня” з’явилася в результаті спогаду про дитинство, проведене на Волині, коли її навіки зачарував образ лісової русалки : “Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними”.

Табас Петро;

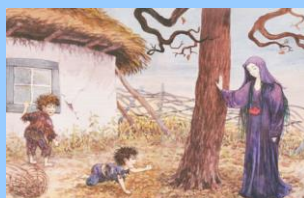
Теребовлянська гімназія-спецшкола-інтернат

10 клас;

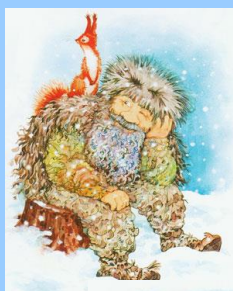
Туркула Л.В., координатор проекту

20.03.2010 р.

Персонажі “Лісової пісні” - люди

Міфологічні персонажі

Не з античних сюжетів, а на «місцевому» матеріалі зродилася геніальна драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня». Це поетичний і трагічний твір про красу чистого кохання, про високу мрію людини, про її одвічний потяг до прекрасного, до людяного.

Прекрасне в природі, як і в людській душі, ніколи не вмирає.

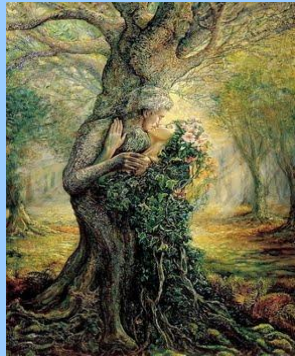
Образ Мавки в живописі

“Лісова пісня” у театрі

Основний конфлікт підпорядкований головній ідеї - боротьбі за гармонійне вільне життя, за високу мрію, за вірність і красу, боротьбі проти сірості й буденщини, проти обмеженості й бездуховності

Мавка є центральним образом у драмі-феєрії «Лісова пісня», і тому досить цікаво прослідкувати за його розгортанням протягом твору. Мавка, від народження будучи істотою природною, несе в собі нерозчленовану міфологічну свідомість, позбавлену таких понять, як смерть, трагічність, зрада і кохання. Усі почуття її позбавлені людської глибини і неоднозначності, двоїстості. Але з часом вона докорінно міняється. Чому? Музика сопілки Лукаша пробуджує у Мавки здатність досягнути драматизм переживання, тобто навчитися жити і вмирати, бути, людиною. Ознакою початку переродження лісової істоти є її сльози:

Хіба я плачу?
А справді... Ні-бо!
Що роса вечірня.
Заходить сонце.

"...не можеш ти своїм життям до себе дорівнятись"

Образ Мавки уже традиційно в українській літературі вважається втіленням одухотвореної природності, незнищенності людського духу, символом чистого справжнього кохання, щирих природних почуттів.

Недарма саме цей образ став одним із вершинних у творчості Лесі Українки, поетеси, чия творчість позначена наявністю складних символістичних художніх структур, пошуками нового естетичного тла для розгортання традиційних міфологічних та легендарних сюжетів.

М. Має ... (схиляючи голову до його
серця і замирає) мовч

Л. ~~Знов мовчати?~~ ^{Тя знову}

М. ~~Кохай~~ ^{щоб} говорить серце ... невиразно
вона говорить, ~~як весняна~~ ^{як весняна} нічка.

Л. Того їм прислухатися? Не треба!

М. Не треба, кажеш? ~~Не~~ ^{Тко} не треба, Михай,
не треба, любий! Я не буду, чиста!
не буду прислухатися, хороша!

Я буду нестиби, моя кохання!

~~Я каруватиму твоє сердечко~~ ^{говорила ти нестиби}

2/ Я буду вабити очі блакитні

хай вони грають,

хай вони сяють,

хай розсипають воєні самотні.

Я цілуватиму вусаток твої,

1/ щоб загорілись,

щоб заширілись,

має ти квітомки з дикої роги! #

АВТОГРАФ «ЛІСОВОЇ ПІСНІ»

Урок 4.

Драма-феєрія “Лісова пісня”. Фольклорно-міфологічна основа сюжету. Символічність образів Мавки і дядька Лева — уособлення духовності й краси. Мати Лукаша і Килина — антиподи головній героїні Мавці. Симбіоз високої духовності та буденного прагматизму в образі Лукаша.

Мета проекту: навчити учнів свідомо ставитися до життя, прищепити поняття про моральні способи досягнення успіху в ньому; виховувати бажання духовно збагачуватися; залучати учнів до загальнолюдських цінностей; розвивати психічні процеси та мовлення учнів; удосконалювати навички комплексного аналізу ліро-епічного твору.

Тип проекту: інформаційно-творчий, філософський

Актуальність проекту. Запропонований проект спонукає до усвідомлення кохання як життєстверджуючого почуття творчої сили, що стимулює духовне піднесення, збагачення, розквіт людини, вчить нас бачити переваги високої духовності над буденністю.

Очікувані результати: учні повинні вміти визначати основні проблеми, порушені в «Лісовій пісні», характеризувати образи Мавки та Лукаша, Мавки і Килини. Вміти показати на прикладах з тексту духовну бідність Килини і матері Лукаша, їхню обмеженість, байдужість до краси, природи, мистецтва. На прикладах з «Лісової пісні» розкрити красу глибокого почуття, антигуманність душевного убозтва і користолюбства.

Ключове питання: Місце духовності в житті людини.

Тематичні питання:

1. Світ матеріального.
2. Світ духовного. Загальнолюдські цінності
3. Світ ментальності. Риси ментальності українців
4. Поєднати непоєднуване.

Засоби психологічної характеристики героїв

- психологічний портрет,
- психологічний пейзаж,
- психологічний інтер'єр,
- внутрішній монолог,
- опосередкована характеристика та самохарактеристика внутрішнього стану,
- зображення внутрішнього стану,
- психологічна деталь

Операційна карта з розробки тематичного питання

СВІТ МАТЕРІАЛЬНОГО

Прагматизм (із тлумачного словника) – істинне те, що приносить користь; інтереси й потреби індивіда задовольняються.

У чому прагматизм героїв драми?

У чому прагматизм матері Лукаша Килини

СУЧАСНІСТЬ

Чи корисне прагматичне світобачення сучасній людині?

Що корисне для людини сьогодні?

Успіх у житті. Що це?

Успішна людина. Що означає це поняття?

Культура (із тлумачного словника) – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії.

Матеріальні цінності вічні чи прийдешні?

Який зв'язок матеріальних цінностей з духовними?

Чи можна вважати культурною людиною того, хто присвятив життя матеріальному збагаченню?

Загальнолюдські цінності. Що ми відносимо до цього поняття?

Чи заважають загальнолюдські цінності досягнути успіху в житті?

Операційна карта з розробки тематичного питання

СВІТ ДУХОВНОГО

Духовність (із тлумачного словника) – внутрішнє психічне життя людини, її психічний світ.

Хто з героїв – міфічних істот мав духовність?

Хто з героїв-людей мав духовність?

СУЧАСНІСТЬ

У чому користь духовності для сучасної людини?

Чи допомагає духовність досягти успіху в житті?

Культура (із тлумачного словника) – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії.

Духовні цінності. Що ми відносимо до цього поняття? Вони вічні чи прийдешні?

Який зв'язок духовних цінностей з матеріальними?

Духовне збагачення, які шляхи до нього? Чи веде до конкуренції?

Чи варто присвятити життя духовному збагаченню?

Загальнолюдські цінності. Що ми відносимо до цього поняття?

Який зв'язок духовності із загальнолюдськими цінностями?

Операційна карта з розробки тематичного питання

СВІТ МЕНТАЛЬНОГО

Менталітет (із тлумачного словника) – сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних та ін. особливостей мислення народу, що проявляються в мові, культурі, поведінці.

Який зв'язок драми з ментальністю українців?

Які риси ментальності мали Лукаш? Мати Лукаша? Мавка?

Повага до батьків, роду. До чого призвела відсутність цієї риси в героїв-людей? Чи духовна ця якість? (довести)

Мати Лукаша обрала для сина Килину. Чому?

Думки батьків про подружнє життя дітей часто не співпадали з поглядами самих дітей (конфлікт достатку з коханням). Так все-таки українці – прагматична чи духовна нація?

Роль жінки через призму ментальності українців (ваші думки з приводу).

СУЧАСНІСТЬ

Чи зберегли сучасні українці ментальні риси? Чи важливо це сьогодні?

Які риси ментальності є в тобі?

Загальнолюдські цінності (спробуйте встановити зв'язок менталітету українців із загальнолюдськими цінностями).

Операційна карта з розробки тематичного питання ПОЄДНАТИ НЕПОЄДНУВАНЕ (драма й сучасність)

Проблема душі людини. Соціальний конфлікт між прагненнями людини та її матеріальним станом. Психологічні конфлікти в душах Мавки й Лукаша, пов'язані із змінами в їхніх світовідчуттях.

Мавка жила згідно з вимогами душі. Але кохання примусило її підкоритися, переодягтися, що викликало психологічний конфлікт. (Мавка тяжко каралася, бо зрадила собі).

Жити згідно з вимогами душі. Що це означає?

Талант і прогрес. Чи привів талант Лукаша до прогресу? Чи завжди поєднувані ці поняття?

Матеріальне і духовне багатство: чи можливі ці категорії в одній людині? Чи поєднувані вони?

«Треба» – «хочу». Герої драми не могли поєднати непоєднуване. Як це зробити сьогодні? Чи духовно це?

Чутливість вважається шляхом до духовності. Чи веде чутливість до успіху в житті?

Духовна Мавка була самотньою. А сьогодні чи самотня духовна людина? Чи потрібні загальнолюдські цінності сучасній людині ?

Тема. «Я душу дав тобі? А тіло збавив!» (Проблема кохання й зради в драмі-феєрії Л.Українки «Лісова пісня»)

Тип уроку. Урок практичного застосування знань, навичок і вмінь

Мета:

- удосконалювати навички змістового аналізу тексту, аналітичного мислення;
- формувати вміння висловлювати й аргументувати власні думки;
- поглибити уявлення про кохання й зраду;

- виховувати вміння розуміти й поважати красу людських стосунків.

Обладнання: портрет Лесі Українки, ілюстрації до драми-феєрії «Лісова пісня», дидактичний матеріал (тест-контроль, питання до дискусії)

Методи і прийоми: створення позитивного емоційного фону уроку, тестовий контроль знань, постановка проблемного питання, асоціативний куш, робота з цитатним матеріалом, метод незакінчених речень, дискусія

Основний зміст уроку:

1. Створення емоційного фону уроку.

Під музичний супровід учитель декламує уривок із твору: «Твоя сопілка має кращу мову. Заграй мені, а я поколишуся. Мавка спітає довге віття на березі, сідає в нього й гойдається тихо, мов у колисці. Лукаш грає, прихилившись до дуба, і не зводить очей з Мавки. Мавка, слухаючи, мимоволі озивається тихесенько на голос мелодії: Як солодко грає, як глибоко крає, розтинає білі груди, серденько виймає! »

2. Актуалізація опорних знань.

Тест-контроль з метою перевірки домашнього завдання: взаємоперевірка за допомогою ключа (на парту, на дошці, на екран, зачитує вчитель) (Додаток 1)

3. Оголошення теми і постановка мети

4. Мотивація навчальної діяльності учнів. Постановка проблемного питання

Сьогодні ми будемо вести розмову про два поняття, які були і залишаються складовими життя людини. Кохання і зрада. Як треба кохати? Як пережити зраду? Чи кожен здатен на високі почуття? Чому в житті є місце зраді? (питання записані на дошці). Я думаю, що вас, п'ятнадцятилітніх, ці питання є актуальними й важливими. Епіграфом нашого уроку пропоную взяти слова: «Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю». Чи відомий вам автор цього афоризму? Епіграф уроку – проблемне питання, відповідь на яке ви зможете дати, активно працюючи на уроці.

5. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу (осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій; самостійне виконання

учнями завдань під контролем і за допомогою вчителя; звіт учнів про роботу і теоретичне обґрунтування отриманих результатів)

5.1. Для того, щоб кожний із вас замислився над значенням поняття «кохання», пропоную створити **асоціативний куш**.

Пропоную доповнити створену модель символами щасливого й нещасливого кохання. І варіант підготував символи щасливого кохання. ІІ варіант – нещасливого.

5.2. Робота з текстом драми-феєрії.

Цінність будь-якого літературного твору полягає в тому, що в ньому відбивається наше життя. Проблема кохання була, є й буде актуальною в усі часи. Прийти до власного розуміння цього поняття можна й слід, вивчаючи літературні шедеври, до яких належить драма-феєрія «Лісова пісня». Пристрасна, ніжна, хвилююча. Звернімося ж до тексту. У драмі-феєрії знайдіть цитати, які б ілюстрували розуміння кохання представниками світу природи й світу людини.

За що покохав Той, що греблі рве, Русалку? Чи закохуються люди у зовнішність? Ваше ставлення до такого почуття?

Чи можна покохати людину через її матеріальні статки? Чому? Чи можна таке почуття назвати справжнім? Кого з героїв прочитаного твору пов'язувало лише матеріальне? Чи можемо назвати їхні стосунки щирими?

Чи може почуття бути вічним?

Чи здатне кохання, прокидаючись у душі людини, змінити для неї бачення світу?

На що здатна людина заради коханого? А Мавка? Якою вона прагне стати в очах коханого?

З чого виникло кохання Лукаша до Мавки? Чи стане це почуття глибоким та міцним? Чи можна назвати Килину романтичною натурою? Доведіть.

(Такі питання допоможуть вчителю скоординувати роботу учнів під час роботи з цитатним матеріалом.)

5.3. Метод незакінчених речень.

Про любов сказано й написано чимало, Леся Українка так визначала це поняття: «Любов – це чудова поема, що люди потім перечитують у спогадах, без болю, без прикрого почуття». І цю чудову поему ми знаходимо в кожному її творі. А яке визначення дасте ви цьому поняттю?

Поточне оцінювання.

5.4 Хвилинка відпочинку. Інсценування гуморески про кохання.

Під час відпочинку пропонуємо послухати, яким постає кохання в розумінні деяких молодих людей.

5.5. Дискусія

Кохання – це красиве почуття, однак частим супутником кохання, на жаль, є зрада. Проблема зради стане предметом нашої дискусії.

На попередніх уроках, аналізуючи «Лісову пісню», ми звертали увагу й на проблему зради. Відповідаючи на питання анкети (Додаток 2), ви виявили різне розуміння й сприйняття цього поняття. Пропоную озвучити деякі аспекти. Основні питання дискусії:

1. Зрада. Це страшно чи буденно?
2. За яких умов можна пробачити зраду з боку коханої людини і чи можливе це взагалі?
3. Від якої зради найбільше страждала Мавка?
4. «Я душу дав тобі! А тіло збавив!». Чи ілюструє ця цитата розуміння Лукашем своєї зради?
5. Мавка пробачила Лукаша? Чому?
6. Чиє почуття можна назвати любов'ю? Чому?

5.6. Вирішення проблемного питання.

Епіграфом нашого уроку став афоризм: «Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю». Протягом уроку ми довели чи спростували дане висловлювання?

6. Узагальнення і систематизація знань

6.1. Рефлексія. Учні оцінюють роботу на уроці, користуючись пам'яткою

6.2. Оцінювання дискусії.

- На високому рівні працювали...

- На достатньому ...
- Виявляти більше активності слід ...
- Звернути увагу на культуру мовлення й оформлення думки потрібно ...

7. Домашнє завдання. Підготуватися до написання контрольного твору на одну з тем: «Порівняльна характеристика Мавки й Лукаша», «Проблема кохання й зради в драмі-феєрії «Лісова пісня», «Ні! Я жива! Я буду вічно жити!»

Драматургія Лесі Українки

У другій половині 90-их років Леся Українка звертається до драматургії. Перша її драма **«Блакитна Троянда»** (1896) з життя української інтелігенції поширює тематику тогочасної української драми, що доти показувала переважно життя селянства. Філософський дискурс драми, нав'язуючи до творчості Гауптмана, представляє не тільки божевілля як форму свободи, але і певну тугу за тілом.

Далі Леся Українка, широко використовуючи теми й образи світової літератури, розвинула новий жанр — драматичну поему. Перша з них — **«Одержима»** (1901). Канва біблійної історії Міріам і Месії трансформується в

мотив еросу і танатосу, які, будучи самим втіленням життя, становлять антитезу до постави Міріам. Особливе місце в її творчості посідають драматичні поеми на теми вавилонського полону при аналогії полону України в Російській Імперії (**«На руїнах»**, **«Вавилонський полон»**, **«В дому роботи — в країні неволі»**). Символічний зміст цих поем поетка розкрила в поезії «І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя», де можна знайти такі рядки: "Чи довго ще, о Господи, // Чи довго, ми будемо блукати і шукати рідного краю на своїй землі?". Становлять вони своєрідний ключ до розуміння образу неволі як образу душі, раба власних стереотипів. Персонажі раб-єгиптянин і раб-гебрей з поеми «В дому роботи — в країні неволі» - це люди, які забули власне коріння. Духовна сліпота стає певним лейтмотивом творчості Лесі Українки.

У драматичній поемі **«Кассандра»** (1907) письменниця розвиває метафору людської правди і трагічної істини, яку головна героїня. Угодовство й пасивність поміркованої громади картає поетка в драматичній поемі **«У катакомбах»** (1905). Свобода творця це не служба народові і його утилітарним цілям. Кара за цей вчинок - неможливість творити далі. Мотив вищого покликання митця, який яскраво проявляється вже в циклі поезій "Сім струн" у вірші "Фа" (Фантазіє, ти сила чарівна) в даній драмі набувають особливого загострення. У драмі **«Руфін і Прісцилла»** світлий образ християнки протиставлено грубій силі імператорського Риму. Драматична поема **«Бояриня»** в новому ракурсі представляє тему волі. Виходячи поза схему мотиву "українського рісорджіменту", представлену в інтерпретації Д. Донцова, можна прочитати постать Оксани як образ людини, яка не відкрила чим є справжня свобода в її антично-християнській іпостасі.

Поема **«Оргія»** в певному сенсі продовжує тему попередньої драми. Античний фон подій експлікує провідні питання філософії. Контраст між діонізійським і аполінським початками підкреслює постать співеця Антея. Розуміючи чим є мистецтво і його роль в історії, він обирає смерть, яка переносить його в безсмертя.

До найвизначніших творів Лесі Українки належать драми **«Камінний господар»** і **«Лісова пісня»**. Традиційна тема світової літератури знайшла в драматичній поемі «Камінний господар» (1912) цілком оригінальне трактування образу Дон-Жуана. Жіночність героя і чоловіча постава Донни Анни континуує класичну традицію зміни ролей, яка призводить до символічної смерті Дон-Жуана. «Лісова пісня» (1911) — вершина творчості Лесі Українки. У ній показано конфлікт між високим ідеалом і прозаїчною дріб'язковою буденщиною. Головна героїня драми-феєрії Мавка — не тільки поетичний образ казкової істоти, а й філософське узагальнення всього прекрасного, вічно живого. Циклічність натури протиставляється людському життю. І то власне натура перемагає, байдужа до трагедій.

Історія написання

«Лісова пісня» була написана в 1911 р. До написання цієї поеми Леся Українка, можна сказати, готувалась все життя. Образи народних легенд, казок, повір'їв увійшли в її духовний світ ще з дитячих років.

У листі до матері Л.Українка писала: «Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними. А тую Мавку «в умі держала» ще аж із того часу, як ти в Жабокричі мені щось про Мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами. Потім я в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс (ви того не знали) і там ждала, щоб мені привиділась Мавка... Зачарував мене сей образ на весь вік...»

А написала цю поему за 10-12 днів.

Отже, «Лісова пісня» виросла на ґрунті української народної творчості. Казкові образи - плід народної фантазії. Леся Українка наполегливо шукала термін для визначення жанрової своєрідності «Лісової пісні».

Термін «драма-феєрія» вперше вжитий Л.Українкою в листі до матері 2 січня 1912 року. Розкриваючи зміст слів «драма-феєрія», поетеса зазначає, що вони мають ширше значення, ніж українські - «драма-казка».

Характерні жанрові ознаки «Лісової пісні» як драми-феєрії - це нерозривне поєднання драматичного і ліричного прийомів відображення, казкових і пісенних художніх засобів, поєднання казкового і реального світу.

У драмі зображено два світи: світ людей і світ лісових мешканців. Перший світ - це живі люди. Людей менше, ніж лісових мешканців. Але цих 5 осіб дає нам можливість побачити усе селянство (Лукаш, мати Лукаша, Килина, син Килини, дядько Лев).

Центральним образом у світі людей є Лукаш. Він - дитя свого середовища. Вихований у тяжкій праці і призначений для життя в складних умовах хліборобської долі. Він не цінує свого таланту, не розуміє порухів власної поетичної натури. Як і кожен селянин, він мріє про достаток, господарство.

Під впливом вольової матері, якій син не може ні в чому перечити, в ньому проростає користолюбство і підлість.

Яскравий спалах Лукашевого кохання короточасний. І настає момент, коли хлопець вже готовий зрадити Мавку. Він починає залякувати її, що з його матері буде погана свекруха. Лукаш робить своєрідні користолюбні підрахунки:

То й добре,
коли ніхто не завинив нікому.
Ти се сама сказала - пам'ятай.

Необдумане одруження з Килиною призводить до трагедії.

Мати Лукаша і Килина - близькі між собою образи. Стара селянка вважає щастям багатство. Постійні злидні, вдівство зробили Лукашеву матір сварливою, зажерливою, злою, вона сама розпоряджається долею Лукаша, саме вона вточила першу краплю отрути в Лукашеве та Мавчине щастя.

Килина - молода вдова, і вона думає про вигідний шлюб. Світ лісових мешканців можна поділити на жителів суші і жителів водойм. Жителі суші ставляться до людей доброзичливо, другі - бажають тільки зла, навіть тоді, коли люди не зазіхають на їхні володіння. Мешканці води агресивні й недобрі.

Проект 3 “ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ В МЕНІ”. «Вивчення творчості Лесі Українки в 10 класі»

Урок 4.Драма-феєрія “Лісова пісня”. Фольклорно-міфологічна основа сюжету. Символічність образів Мавки і дядька Лева — уособлення духовності й краси. Мати Лукаша і Килина — антиподи головній героїні Мавці. Симбіоз високої духовності та буденного прагматизму в образі Лукаша.

АНАЛІЗ ДРАМИ-ФЕЄРІЇ «ЛІСОВА ПІСНЯ»

ДЖЕРЕЛА П'ЄСИ

Драма-феєрія «Лісова пісня» є вершиною поетичної майстерності великої української поетеси. У своїй творчості Леся Українка нерідко використовувала теми з античної міфології. Але особливо плідним виявилось її звернення до вічного джерела натхнення — фольклору рідного краю.

Задум цього твору, котрий належить до найкращих перлин світової поезії, виник у поетеси ще давно, коли вона вперше познайомилася з чарівною природою Волині. Можливо, саме тому працювала вона над драмою-феєрією лише 10—12 днів.

У квітні 1911 року, після лікування в Єгипті (Гелуан), Леся приїхала до Києва. 2 червня вже була в Кутаїсі, де служив її чоловік К. Квітка. 3 липня вона почала там писати «Лісову пісню», а 25 липня на робочому столі Лесі вже лежав чорновий варіант твору.

Ось як розповідала про це поетеса у листі до сестри Ольги від 9 листопада 1911 року: «Писала я її дуже недовго, 10—12 днів, і не писати ніяк не могла, бо такий уже був непереложний настрій; але після неї я була хвора і досить довго «приходила до пам'яті...» Далі я заходила її переписувати, ніяк не сподіваючись, що се забере далеко більше часу, ніж саме писання,— от тільки вчора скінчила сю мороку, і тепер чогось мені шия й плечі болять, наче я мішки

носила...»' 1 Спогади про Лесю Українку/ Упоряд. А. І. Костенко. — 2-е. вид. — К.: Дніпро, 1971.— 374 с.

У листі до матері (О. П. Косач) від 2 січня 1912 року Леся писала:

«Успіх «Лісової пісні» серед вас вважаю за великий тріумф собі, тим більше, що його не сподівалась чогось... А я таки сама «неравнодушна» до сеї речі, бо вона дала мені стільки дорогих хвилин екстазу, як мало яка інша... Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними. А то ще й здавна тую Мавку «в душі держала», ще аж із того часу, як ти в Жобориці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами. Потім я в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс (ви того ніхто не знали) і там ждала, щоб мені привиділася Мавка. І над Нечимним вона мені мріла, як ми там ночували — пам'ятаєш? У дядька Лева Скулинського... Видно, вже треба було мені її колись написати, а тепер чомусь прийшов «слухний час» — я й сама не збагну чому. Зчарував мене сей образ на весь вік»¹. 1 Спогади про Лесю Українку/ Упоряд. А. І. Костенко. — 2-е. вид. — К.: Дніпро, 1971.— С.

У творі показано боротьбу величного й прекрасного, волелюбного й вільного, доброго й незалежного проти мізерного й рабського, заздрісного й ненависного, злого й міщанського. Але мало хто замислювався над тим, чому саме так називається ця п'єса, чи могла б написати її Леся Українка, якщо б з дитинства не була вражена таємничою красою волинського Полісся, що з давніх-давен славиться тихими плесами своїх річок і озер, дрімучими лісами. Леся Українка дуже любила природу Полісся, народ, серед якого жила. Вона вивчала його мову, пісні, обряди й звичаї, культуру й побут, запам'ятовувала легенди, перекази старих людей, цікавилася історією цього чудового краю.

Використавши в назві своєї п'єси слово «пісня», авторка, мабуть, сподівалась на те, що ідея, покладена в основу її твору, і сам він, житимуть вічно. Вона розуміла, що пісня й народ тісно пов'язані між собою, бо немає народу без мови, без пісні й навпаки. Отже, поки буде життя на землі, до тих пір існуватиме й пісня.

Надзвичайно вдала назва п'єси свідчить про те, що вона була заздалегідь обдуманною, а не випадковою.

У драмі-феєрії змальовано протиборство двох протилежних світів. Перший — вільний, широкий, незалежний, що до нього тягнуться і людина, і природа, другий — рабський, заздрісний, хижацький, для котрого немає нічого святого, не існує віками усталених традицій і звичаїв. Саме до цього, злого світу належить Лукашева жінка Килина, яка на запитання Лукаша: «Де подівся дуб, якого дядько Лев залявся не рубити?» — безсоромно відповідає: «А що ж ми мали тут — голод їсти? Прийшли купці, купили та й уже. Велике щастя — дуб!» А далі продовжує: «Дядька Лева нема на світі,— що з його закляття?»

«Лісова пісня» не тільки драма-поема. Це драма-пісня, ніжна, як голос сопілки, пісня поліського задумливого лісу, зворушлива, глибока й мудра. П'єса хвилює красою мрії, словами-самоцвітами, музикою мови. Цей художній твір, можна назвати вдалим Лесиним словом — дивоцвіт.

У 1882 році родина Косачів переїжджає з Луцька до села Колодяжного під Ковелем. Ще з Луцька возила мати майбутньої поетеси, Олена Пчілка, своїх дітей в село Чекни Луцького повіту, де вони почули й побачили, як виконуються в народі веснянки.

«До самісінької садиби Косачів підступало лісове урочище Коничівщина з старими гіллястими дубами та густою ліщиною,— згадує подруга дитячих літ Лесі Українки Варвара Дмитрук з Колодяжного.— Мало хто з сільської дітвори наважувався ходити туди самотою, бо старші лякали нас лісовиками, відьмами та іншою нечистою силою, яка нібито там водилася. Знала про це і Леся, проте не зважала. Ранньою весною приносила звідти конвалії, ряст, а пізніше водила й нас збирати суниці та інші лісові ягоди»¹. 1 Спогади про Лесю Українку/ Упоряд. А. І. Костенко. — 2-е. вид. — К.: Дніпро, 1971.— С. 97.

Отже, не може бути ніякого сумніву, що саме Нечимне стало колискою «Лісової пісні».

Проект 3 “ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ В МЕНІ”. «Вивчення творчості Лесі Українки в 10 класі»

Урок 4.Драма-феєрія “Лісова пісня”. Фольклорно-міфологічна основа сюжету. Символічність образів Мавки і дядька Лева — уособлення духовності й краси. Мати Лукаша і Килина — антиподи головній героїні Мавці. Симбіоз високої духовності та буденного прагматизму в образі Лукаша.

ПРИРОДА У ДРАМІ-ФЕЄРІЇ

У «Лісовій пісні» зображено два світи — світ природи та її істот і світ реальний, з постатями звичайних людей. Між світом природи і людьми існує певне протиріччя. Основний конфлікт драми підпорядкований головній ідеї твору — боротьбі за світле, гармонійне, вільне життя, за високу мрію, за красу й вірність кохання, засудженню буденщини, тупості, сірості... У природі, поруч із вільними істотами, діють темні сили — сили тьми і тихого болота. Врешті-решт все краще в людині і в природі поєднується, аби захистити світлу мрію.

Уже в пролозі п'єси одвічний потяг до щастя, активне рушійне начало в бездіяльному животінню й заспокоєності природи протиставлено силам застою. «Той, що греблі рве» — символ весняної бурхливої води, а «весняна вода, як воля молода». Він служить Океану, а не Водянику — «господарю тихої води, драговини й застою, який дружить з осіннім дощиком». З першої дії починається протистояння людини з природою. У ліс приходять люди. Лісові сили їм допомагають, водяні — намагаються шкодити. Зустрічаються головні герої драми — дитина лісу Мавка і сільський парубок Лукаш — і закохуються один в одного. Історія кохання Мавки і Лукаша становить сюжет твору.

Зав'язку конфлікту кохання зображено у другій дії — пізнього літа, коли в душі Лукаша в'яне поезія і кохання до Мавки. Він вагається, бо не в змозі зробити вибір між вимріяним світом і буденщиною. З'являється Килина — втілення бездуховності й обивательської обмеженості. Вона в усьому протистоїть Мавці — символу краси і поезії. Коли Лукаш зраджує поетичну Мавку і сватає буденну Килину, охоплена відчаєм Мавка втрачає цікавість до

життя і добровільно погоджується покинути цей світ і зникнути «у підземеллі темного Марища – «Того, що в скалі сидить».

У третій дії Лукаш стає звіром, вовкулакою, але Мавка, якій невідоме почуття помсти, приходить на допомогу коханому і повертає йому людську подобу. Аж тут саму Мавку Килина перетворює на Вербу. Та даремно: кохання перемагає навіть смерть, а чистий вогонь спалює усе брудне, «нікчемне, очищає людину, даруючи їй волю». Драма закінчується епілогом - спалахом весняної краси, переможним співом кохання, усміхом щастя серед зимового сніговію.

В українській драматургії не можна назвати жодного твору, де б природа відігравала таку величезну роль, як у «Лісовій пісні». У драмі природа живе в символічних образах, які є дійовими особами п'єси. Та й тло, на якому відбуваються події, – ліс, озеро, кожне дерево – живе своїм життям, говорить, дихає, має свій характер і звичай.

Поліські пейзажі змальовано реалістично, нібито з натури. Це пейзажі реально існуючого с. Нечимного на Ковельщині. Фантастичні персонажі п'єси мало чим відрізняються від людей, вони можуть бути навіть привабливими і добрими. Зустріч з Мавкою зовсім не лякає Лукаша, бо вона «така, як дівчина».

Якось навесні прийшов юнак до лісу і заграє на сопілці. До дивної мелодії сопілки не байдужа навіть сама природа: «З очеретів чутно голос сопілки, ніжний, кучерявий, і як він розвивається, так розвивається все в лісі... На озері розкрились лілеї білі і зазолотили квітки на лататті. Дика рожа появляє ніжні пуп'янки».

Чудово, «солодко» грає Лукаш, а природа вторить його мелодії. Вночі, коли «поснули» барви, природа, мов жива істота, «починає ходити по лісі». Коли Лукаш цілує Мавку «довгим, ніжним, тремтячим поцілунком», озиваються співи солов'їні і всі голоси весняної ночі.

Мавка безмежно щаслива, але в її серці зароджується передчуття чогось недоброго.

Далі природа змінюється: «Озеро змаліло, очерети сухо шелестять скупим листом».

Природа в'яне. Зникає польова краса, вирвано квіти з пшениці, почорнів червоний мак. З останніми зів'ялими квітками зникає й любов Лукаша до Мавки. Минає літо – минає і Мавчине кохання. Лукаш залицяється до Килини, пішов її проводити, а Мавка сидить і плаче тихо. І разом з нею плаче і природа: починає накрапати дрібний дощик. Чим сумніше на душі у Мавки, тим сумнішим стає навколишній світ.

«Мавка знов похилилась, довгі чорні коси упали до землі. Починається вітер і жене сиві хмари, а вкупі з ними чорні ключі пташині, що відлітають у вирій».

Та ще не вмерла надія – «ніяка туги краси перемагати не повинна». Ліс спалахує осінньою красою перед зимовим сном.

До тих пір, поки Лукаш не повернеться до Мавки, природа не матиме яскравих фарб. Замість співів солов'їних тепер «стогнуть пугачі, регочуть сови, уїдливі хававкають пушкики».

Зі зміною почуттів Лукаша, який знов кохає Мавку, зимовий пейзаж із сніговицею перетворюється на весняне цвітіння.

Ніде Леся Українка не забарвлює природу в якийсь нереальний, не властивий їй колір. Перелесник символізує вогонь, тому він у червоній одежі, з буйно розвіяним волоссям. Непосидючий «Той, що греблі рве» буває у водах різних широт, тому одежа на ньому міниться всіма можливими барвами води: «від каламутно-жовтої до ясно-блакитної, і поблискує гострими злотистими іскрами». Навесні Мавка в ясно—зеленій, кольору молодого листя, сукні, а Лісовик – у брунатному вбранні барви кори. На свято осені вдягаються вони в золото і пурпур.

Природа у «Лісовій пісні» промовляє на різні голоси. Навіть вітер «поривчасто зітхає», «очерет перешіптується з осокою», «кують зозулі, лящать солов'ї».

У драмі-феєрії чи не найголовнішим є про взаємини людини з природою. У п'єсі водяні духи неприхильні, зрадливі до людських істот і «вода не держить сліду». Ліс – вірний друг людства, тому Лісовик і Мавка допомагають людям. Але й людина повинна знати та оберігати природу. Саме так поводить дядько

Лев. Отже, краса і гармонія в природі досягаються тоді, коли вона споріднена з людиною, яка, у свою чергу, має бути щирою і доброю до природи та її створінь. Мавка перетворюється у вербу, верба спалахує вогнем, але не гине, бо природа вічно жива, безсмертна:

Легкий, пухкий попільць ляже, вернувшись, в рідну землю, вкупі з водою там зростить вербицю,— стане початком тоді мій кінець.

У «Лісовій пісні» поетично змальовано царство фольклорних образів, створених фантазією мешканців Волинського Полісся: «Той, що греблі рве», Потерчата, Русалка, Водяник. Всі вони «живуть своїм життям, а їхні взаємини схожі на людські.

У першій дії п'єси з'являються нові фольклорні образи — Лісовик, Мавка, Куць, Перелесник.

Проект 3 “ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ В МЕНІ”. «Вивчення творчості Лесі Українки в 10 класі»

Урок 4.Драма-феєрія “Лісова пісня”. Фольклорно-міфологічна основа сюжету. Символічність образів Мавки і дядька Лева — уособлення духовності й краси. Мати Лукаша і Килина — антиподи головній героїні Мавці. Симбіоз високої духовності та буденного прагматизму в образі Лукаша.

МАВКА

План

1. місце мавки серед персонажів твору.

Засоби та прийоми змалювання героїні.

3. Риси характеру:

- Волелюбність
- Стійкість у випробуваннях
- Пристрасна любов до життя і волі.
- Ніжність
- Поетичність
- Емоціональне світосприйняття

- Романтична мрійливість
- Безкорисливість, ирість
- 9 Прагне зробити Лукаша кращим, бореться за кохану людину, за її звільнення від пут буденщини.
- 4. Ставлення лесі Українки до героїні драми.
- 5. Значення образу.

Всю силу поетичного чуття вклала Леся Українка в бездушну лісову істоту — Мавку, і сталося чудо: Мавка ожила. Недарма дядько Лев каже:

Треба тільки слово знати,
то й лісовичку може уступити
душа така самісінька, як і наша.

Ось якою її уявляла собі Мавку Леся Українка: «З-за стовбура старої розщепленої верби півусохлої виходить Мавка, в ясно-зеленій одежі з розпущеними чорними, з зеленим полиском, косами, розправляє руки і проводить долонею по очах».

На думку О. Потебні, Мавки — це душі нехрещених дітей. У російському фольклорі Мавка — це душа дівчини, що померла до хрещення.

Найвдаліше тлумачення цього слова знаходимо у словнику Б. Грінченка: «Мавка — дитя жіночої статі, яке вмирало нехрещеним і перетворювалося в Русалку». У «Лісовій пісні» поетеса називає Мавкою міфічну істоту — лісову русалку.

Критики ставлять цей образ у ряд улюблених жіночих образів Лесі Українки — поруч із «забутою тінню» — Дантовою дружиною, Долорес, Йоганною, Ізольдою, Білоручкою.

Вперше побачивши Мавку, Лукаш здивований її красою:

...Що ж ти зовсім така, як дівчина... ба ні, хутчій як панна, бо й руки білі, і сама тоненька. І якось так убрана не по-наськи...

Лукаш помітив, як незвичайно змінювався колір її очей.

У ту ніч, коли кохання розцвіло, Мавка, «наче лісова царівна у зорянім вінку на темних косах».

Заради великого кохання до Лукаша ця вільна лісова істота стане покірною служницею в Лукашевої матері. Та буденне вбрання сільської дівчини, яке її змусили надіти, ніяк не пасує до Мавчиної краси — в ньому вона має злидений принижений вигляд.

А ось ще один приклад: «якась постать... знеможена прихилилась до одвірка, в ній ледве можна пізнати Мавку».

Так за допомогою портретної характеристики поетеса розкриває внутрішній світ, переживання Мавки. Словами «конаюча надія» передано її трагедію.

З образом Мавки пов'язані у «Лісовій пісні» найголовніші проблеми, які одвіку хвилювали поетів всіх часів, — ролі мистецтва, краси, кохання. Сама Мавка — це символ прекрасної мрії людської поезії і краси. Романтичний образ Мавки оточений полум'яним зоряним ореолом. Це вогнисте сяйво супроводжує її упродовж всієї п'єси. У ніч кохання Лукаш одягає Мавці на голову зоряний вінок, а його поцілунок здається їй «зіркою, що в серце впала», їй хочеться, щоб очі Лукаша «розсипали вогнем самоцвіти». Закохана до нестями Мавка мріє вмерти від щастя, як «летюча зірка». А коли Лукаш зрадив її, «всі зорі погасли і у вінку, і в серці» Мавки. Навіть із мертвого царства Марища вона вирвалася за допомогою вогню: «вогнем підземним мій жаль палкий зірвав печерний склеп».

Мова Мавки — поетична, сповнена ліризму. Незвичайність її слів уражає й Лукаша: спочатку він зачарований ними, згодом, розлюбивши Мавку, дорікає їй за те, що вона з будень «править таке, немов на свято фацію». Він не розуміє романтичного складу думок Мавки, яка мислить конкретними образами, породженими її оточенням: «Ну, як таки, щоб воля — та пропала? — дивується Мавка.— Се так колись і вітер пропаде». Або: «Мій жаль спадає, наче мертвий лист».

Для лісової красуні природа не німа, не мертва: «Німого в лісі немає в нас нічого». Мавка-розуміє мову квітів, дерев і навіть пояснює коханому, про що

говорить дика рожа з ясенем. Для Мавки всі явища природи — живі істоти, що мають свій характер і звичай.

Мавка розуміє мову серця («Цить! Хай говорить серце...»). Мелодію сопілки вона розуміє краще, ніж сам Лукаш:

Я тебе за те люблю найбільше,— чого ти сам в собі не розумієш, хоча душа твоя про те співає виразно-щиро голосом сопілки...

Мавка до кінця лишається ідеально чистою, щирою, незрадливою в коханні. Вона-перша говорить Лукашеві про своє почуття, не соромлячись голосу серця, бо її благородній вдачі невідомі якісь розрахунки чи компроміси:

Чи ж то ганьба,
що маю серце не скупе, що скарбів
воно своїх не криє, тільки гойно
коханого обдарувало ними,
не дожидаючи вперед застави?

Леся Українка оспівує щире, чисте кохання як найдорожче, що є в світі. Деякі критики вважають, що Мавка не бореться за своє кохання. Але це не так. Відразу зрозумівши хижу вдачу Килини, вона намагається відкрити Лукашу на неї очі, та він її не послухав. Навіть страшні душевні страждання не позбавляють її почуття власної гідності. Мавка покохала Лукаша навіки, її любов чарує нас красою вірності. Вона не здатна платити злом за зло. Зрадивши своє кохання, Лукаш стає вовкулакою, і тоді Мавка знов повернула йому людську подобу. Витонченість почуттів цього дивного створіння проявляється в усьому: Мавка чує, як співає весна, розуміє мелодію сопілки, знає, про що скрипить верба.

Образ Мавки, істоти фантастичної, набуває у «Лісовій пісні» реалістичних життєвих рис, стає втіленням усього доброго, гарного, світлого, втіленням вимріяного щастя.

Проект 3 “ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ В МЕНІ”. «Вивчення творчості Лесі Українки в 10 класі»

Урок 4.Драма-феєрія “Лісова пісня”. Фольклорно-міфологічна основа сюжету. Символічність образів Мавки і дядька Лева — уособлення духовності й краси. Мати Лукаша і Килина — антиподи головній героїні Мавці. Симбіоз високої духовності та буденного прагматизму в образі Лукаша.

ЛУКАШ

Світлими теплими тонами змальовано у «Лісовій пісні» Лукаша і дядька Лева. Напровесні обидва вони з'являються в лісі, аби побудувати хату і оселитися там назавжди. Ім'я Лукаш відомо багатьом слов'янським мовам. За етимологічним словником, в українській мові воно запозичене з польської, до якої, у свою чергу, прийшло з латинської, і означає «світло», а первісне значення його імені — «народжений при сході сонця». У драмі-феєрії Лукаш — ще зовсім молодий, гарний, чорнобривий, стрункий парубок. Ніжний спів його сопілки порушив лісову тишу й сповнив ліс світлом і теплом. Почувши його мелодію, уся природа пробудилася, неначе при сході сонця.

У весняному лісі Лукаш зустрівся з лісовою красунею Мавкою. Спалахнуло перше кохання молодих сердець, і від їхнього щастя забувало все довкола.

Спочатку Лукашеве кохання було палким і щирим: він захоплюється вродою Мавки, захищає її від переслідувань Перелесника, кидається в ніч за світлячками, щоб прикрасити ними розкішні коси коханої. Але все це швидко минає. Вслухайтесь лише у його слова — від палкого вигуку: «Я зацілюю тебе на смерть!» до образливого: — «Яка страшна! Чого ти з мене хочеш?» Любов Лукаша не витримує перевірки буденщиною, і він врешті-решт погоджується на шлюб із моторною вдовою Килиною, яку підшукала йому мати. Така пасивність парубка цілком відповідає добре знайомим Лесі Українці звичаям поліського села, де за жениха все вирішували його батьки.

Не маючи вольового характеру, Лукаш легко піддається впливові обставин. Він намагається виправдатися перед зрадженою ним Мавкою:

Ти бачиш... мати все гризуть за тебе!..

їм невістки треба,

бо треба помочі — вони старі.

Чужу все до роботи заставляти

не випадає... Наймичка — не дочка...

Та, правда, ти цього не розумієш...

Найбільша біда Лукаша в тому, що він сам не розуміє, який має творчий дар — його гра на сопілці нікого не залишає байдужим.

Поряд із змінами у поведінці Лукаша змінюється і його мова: із лагідної й поетичної вона стає різкою, навіть брутальною: «Ай дай спокій! Не маю часу»,— кидає він засмученій Мавці, яку занапастив.

Невіддільна від образу Лукаша алегорична постать його Долі. Ця постать підсилює драматичність подій, вона викликає особливий смуток, жаль за втраченим великим щастям, якому немає вороття. Наче морок По гаю, блукає загублена Доля, шукаючи стежки до минулих днів, та ті стежки вже замело снігом:

Доля.

Ой колись я навесні тут по гаю ходила, по стежках на признаку дивоцвіти садила. Ти стоптав дивоцвіти без ваги попід ноги... Скрізь терки-байраки, та й нема признаки, де шукати дороги.

Пішла і зникла в снігах Лукашева доля, вказавши йому на вербову гілку, що він її кинув. Лукаш підіймає цю гілку-сопілку і починає грати. «Спочатку гра сумна, як зимовий вітер, як жаль про щось загублене і незабутнє, але хутко переможний спів кохання покриває тугу». Під спів сопілки розцвітає весна. Так. мрію вбити не можна.

Доля — це Лукашева совість, яка чинить суд над його життям.

ДЯДЬКО ЛЕВ

Особливе місце відводить Леся Українка у своєму творі образу дядька Лева. Цей персонаж поетеса описала так: «Лев уже старий чоловік, поважний і дуже добрий з виду: по-поліському довге волосся білими хвилями спускається на плечі з-під сивої товстяної шапки – рогатки; убраний Лев у полотняну одежу і в ясно-сиву, майже білу свиту; на ногах постולי, в руках кловня (малий ятірець), коло пояса на ремінці ніжик, через плече виплетений з лика кошіль (торба) на широкому ремені...»

Ім'я Лев походить від грецького слова — власного імені, що виникло на основі загальної назви «лев» (великий хижий звір родини котячих). У народі цього звіра називають царем звірів, володарем лісу, лісним царем. Лукашевого дядька всі поважають, прислухаються до його порад.

Життєві засади, що визначають поведінку дядька Лева, його особистий досвід, дбайливе, по-справжньому господарське ставлення до природи роблять цей образ співзвучним нашому часу. Через нього Леся Українка ставить важливу для людства проблему – захист довкілля; саме в ньому втілює одну з головних думок п'єси: людина повинна бути мудрою, і обачливою у своїх стосунках з природою, берегти усе живе на землі.

Цей мудрий старий поліщук із чистого душею і благородним серцем стоїть осторонь дрібних сварок і власницького користолюбства.

Заступаючись за Мавку перед матір'ю Лукаша, дядько Лев каже: «Та що ти знаєш? От небіжчик дід казали: треба тільки слово знати, то й в лісовичку може уступити душа така самісінька, як і наша».

Дядько Лев – типовий образ мудрого знахаря, який своєю розважливою поведінкою урівноважує співвідношення добрих і злих сил природи. Таємниці його мудрості пов'язані зі знанням найпоширеніших народних оберегів:

Я, небоже, знаю,
як з чим і коло чого обійтися:
де хрест покласти, де осику вбити,
де просто тричі плюнути та й годі:

Посієм коло хижки мак-відюк,
терлич посадимо коло порога, –
та й не приступиться ніяка сила...

За народними уявленнями, хрест оберігає від диявола, але не від русалок, бо вони бояться терличу. Осиковий кілок боронить від упирів, мак-відюк - від неупокоєних мерців та відьом.

Дядько Лев завжди добрий, щирий, вірний своєму слову, він розуміє красу й силу лісу, охороняє його до самої своєї смерті. Зате й природа та всі її створіння шанують дядька Лева, бо він є живим прикладом гармонії у взаємовідносинах людини і природи. Дядько Лев виступає розумним володарем сил природи, який живе у злагоді з нею. Ця постать символізує силу розуму і доброти, невичерпність джерел народної творчості, бо дядько Лев знає такі казки, «що їх ніхто не знає».

Проект 3 “ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ В МЕНІ”. «Вивчення творчості Лесі Українки в 10 класі»

СВОЄРІДНІСТЬ РЕАЛІЗМУ «ЛІСОВОЇ ПІСНІ»

«Лісова пісня» — це діамантовий вінець Лесі Українки»,— писав М. Рильський.

Крізь усе життя пронесла поетеса любов до народної творчості, яку чудово знала, що з особливим блиском виявилось у «Лісовій пісні». Ремарки до «Лісової пісні» — це справжня поезія в прозі, надзвичайно точні, стислі і разом із тим поетичні замальовки поліських пейзажів. У цьому виявилось, зокрема, новаторство Лесиної драматургії. «Лісова пісня» нібито переливається різноманітними барвами, які відбивають розмаїття кольорів у різні пори року.

Разом із тим письменниця виявила неабияке знання побуту і звичаїв поліського села.

Майстерно виписані сцени сварки жінок нагадують нам епізоди творів кращих наших побутописців — Нечуя-Левицького, Кропивницького.

Написати «Лісову пісню» Лесею Українкою спонукала туга за рідним краєм. Появу драматичної поеми зумовила також внутрішня потреба поетеси висловити протест проти гнітючої атмосфери, яка панувала в той час у літературних колах. «Такий твір мусив з'явитися, його чекало життя, його вимагала література»,— писала сама авторка.

Вперше «Лісову пісню» поставив Державний український драматичний театр (нині Дніпропетровський драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка) 1918 року в революційні дні. Відтоді драма-феєрія з незмінним успіхом йшла майже в усіх театрах України. «Лісова пісня» — новий драматургічний жанр, створений Лесею Українкою: це проблемна філософська драматична поема.

У п'єсі опоетизовано красу людських взаємин, потяг до щастя, непередбачену силу великого кохання. Неабияке місце у творі посідає проблема

мистецтва. Мистецтво — це те, що облагороджує людину, дає їй душу, наближає до природи.

Великою любов'ю і симпатією користується п'єса серед вже кількох поколінь дітей і дорослих. Загадковий світ Лесиного шедевра і досі вабить нас незвіданими глибинами поетичної думки.

«Свою «Лісовою піснею» Леся Українка в нових умовах ще раз підтвердила стару істину, що народна творчість завжди залишається щедрим джерелом розвитку справді демократичної, справді передової літератури», — відзначав О. Ф. Ставицький¹. 1 Ставицький О. Ф. Леся Українка в літературному процесі своєї доби. Правда іскра Прометея // Літературно-критичні статті про Лесю Українку. — К.: Радянська школа, 1989. — С. 216.

Проект 3 “ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ В МЕНІ”. «Вивчення творчості Лесі Українки в 10 класі»

ЗРАЗКИ УЧНІВСЬКИХ ТВОРІВ

«ЛІСОВА ПІСНЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ — КАЗКОВИЙ СВІТ РІДНОГО ПОЛІССЯ

18 драматичних творів Лесі Українки, призначених для сцени, створено у кінці XIX — на початку XX століття. Серед них найяскравішим є «Лісова пісня», написана 1911 року далеко від України, у грузинському місті Кутаїсі.

Ця драма-феєрія — романтичний твір, але за змістом, в основі своїй реалістичний. У ньому діють людські і казкові персонажі, міфічні істоти. Невід'ємною частиною драми є природа. І змальована вона за допомогою порівняльних алегорій та метафор. Природа тісно пов'язана з життям і вчинками героїв п'єси. Леся Українка, закохана в красу рідної землі, майстерно відтворила світ рідного Її Волинського Полісся.

Сестра Лесі Українки Ольга згадувала: «В Лесиній «Лісовій пісні» нема ні одного персонажа, ні одного повір'я, ні одної мелодії, щоб були мені незнайомими — все то мої давні знайомі поліські, все те я чула і знала ще в Колодяжному». Опис озера, на березі якого відбувається дія, цілком реалістичний. Поліщук Лев Скулинський, у якого часто гостювала родина Косачів, став прототипом дядька Лева. Тиховодне, вкрите ряскою та лататтям озеро, часто вабило поетесу, вона ще маленькою любила дивитися на нього. Описи природи, подані в ремарках, становлять невід'ємний елемент драми.

Навесні, коли виникло кохання Мавки і Лукаша, почався буйний розквіт природи. А коли ж Лукаш зрадив Мавку, природа втратила всі свої життєрадісні барви. Плаче Мавка — починає накрапати дощик.

Часто у творах Лесі Українки ідея твору розкривається лише в останній ремарці. Так сталося і в «Лісовій пісні»: оживає Лукашева мрія, оживає любов до Мавки, а це знаменує перемогу творчої душі над буденщиною. Врешті-решт перемагає краса, і гине морок.

Гострим відчуттям природи просякнуте кожне слово, кожний вчинок героїв. Мавка промовляє до ночі, звертається, як до живих істот, до лісових стежок, берези.

У природи своє життя, та Мавка добре розуміє її мову, вона пояснює Лукашеві:

Он бачиш, там питає дика рожа: «Чи я хороша?» А ясен їй киває в верховітті: «Найкраща в світі».

А як чудово змальовано картину пишного свята осені! Лісовик просить Мавку повернутися до лісу, стати знов такою, як лісова царівна, бо для неї ще «не всі вінки погинули».

Яка краса! Яке багатство барв і відтінків! Створити такі поетичні образи могла лише надзвичайно талановита людина, яка добре відчувала і розуміла природу.

Я дуже вдячна Лесі Українці: вона навчила мене любити все прекрасне, ввела в казковий світ природи — такий фантастичний і такий реальний.

МОЄ СТАВЛЕННЯ ДО ЛУКАША

Лукаш — молодий сільський хлопець. Навесні, приїхавши до лісу зі своїм дядьком Левом, він зустрічає Мавку і відразу ж закохується в неї. Вона йому здається чарівною красунею, схожою на лісову царівну. Він розмовляє з нею лагідно і щиро, відверто кажучи про те, що восени дядько з матір'ю збираються його оженити. Проте він навіть не знає, хто буде його нареченою. Йому не дозволяють самому вільно вибрати собі пару.

На відміну від нього Мавка звикла до волі, вона вільна і в своїх почуттях. Лукашева ж мати ще з дитинства твердила синові, що жінку треба брати багату, з гарним посагом. Вважаю, що йому було нелегко в цьому розібратись: коли вже мати, яка є найдорожчою людиною, твердить отаке... Втім Лукашеві, поза всяким сумнівом, бракує сили волі, він живе не своїм розумом, в усьому покладаючись на матір.

Одружившись із заможною вдовою Килиною, Лукаш сподівався на щасливе життя ~з нею, бо в тогочасному селі над усе поважали багатство — але судилося йому інше. Щастя він не знайшов, мабуть, і тому, що справді кохав Мавку, а не Килину.

Отже, Лукаш піддався згубному впливу дрібновласницького світу, та це тривало недовго. Любов до Мавки, яка втілює в собі високі поривання людської душі, перемогла. Вона ж допомогла Лукашеві позбутися вовчої подобі і знов стати людиною.

МАВКА — МІЙ УЛЮБЛЕНИЙ ОБРАЗ

З кожним роком навчання мої знання з літератури збагачувались. Однак до вивчення творчості Лесі Українки у мене не було улюбленого літературного героя, з яким я б могла подумки розмовляти, довірити найзавітніші свої мрії, поділитися радістю, а інколи й гіркими думками.

Знайомство з драмою «Лісова пісня» допомогло мені знайти героїню, що стала моїм ідеалом,— це Мавка.

Мавка — поетичне створіння, яке гостро відчуває красу навколишнього світу, полюбляє музику, вона гарно співає. Красуня здатна на самопожертву

заради коханого. Мавка покохала Лукаша чистою світлою любов'ю. А коли він зрадив її, не дорікає йому, мовчки терплячи невимовну серцеву муку. Не зникло і ніколи не зникне її кохання, бажання робити людям добро, так само, як завжди житиме в наших серцях прекрасне, живе поетичне слово Лесі Українки.

Ніжний, чарівний образ Мавки навіки увійшов у моє життя. Мавчина любов жертвна й гірка, дала їй стільки щастя, що лісова красуня не знає каяття.

А може, Мавчине кохання й було б щасливим, коли б вона зустріла шляхетну сильну, красиву особистість — таку, як вона сама.

Проект 3 “ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ В МЕНІ”. «Вивчення творчості Лесі Українки в 10 класі»

Філософський мотив сенсу людського життя в драмі-феєрії Лесі Українки "Лісова пісня"

Серед всієї літературної спадщини Лесі Українки яскравою зіркою виділяється її чудова драма-феєрія "Лісова пісня", яка є визначним набутком української і світової драматургії, яка не схожа на жодну іншу п'єсу поетеси. В ній втілилася любов поетеси до рідної Волині, її роздуми про невмирущість духовної краси, про сенс людського життя.

Ідейно-естетичне спрямування п'єси "Лісова пісня" - мрія про вільне й природне життя, утвердження людської гідності, протидія усьому потворному.

Саме духовну красу, яка, на думку поетеси, є сенсом людського життя, якій немає ціни, оспівує в своєму творі Леся Українка. Втілення цієї краси є насамперед Мавка, головна героїня драми-феєрії. Вона від початку і до кінця твору, незважаючи ні на які злигодні, втілює в собі все чистосердечне, щире, вірне, волелюбне. Письменниця особливо наголошує на останній рисі героїні, надаючи цьому великого значення, явно підносячи її образ над іншими образами лісових персонажів.

Образ Мавки найповніше визначається її взаєминами з Лукашем. Кохання Мавки вірне, щире і самовіддане. Вона готова боротися за гідність дорогої їй людини, за її щастя, красу. Вона не здатна до помсти.

Мене вражає її безпосередність і чистота кохання до Лукаша:

Ти сам для мене світ, милиший, кращий,
ніж той, що досі знала я.

Мавка вчить нас бути безкорисливими, робити добро навіть тим, хто чинить зло... Пройде час, і ті, хто чинив це зло, зрозуміють своє падіння й стануть добрішими... Саме так сталося з матір'ю Лукаша і самим Лукашем.

Лукаш демонструє нам свою духовну красу лише на початку твору. Потяг до мистецтва, до природи, розуміння їх краси - хіба це не духовність? Але, на жаль, буденність руйнує в Лукашеві цю красу.

Людяне, творче, світле не може бути назавжди подолане в людині, яка свідомо своїх можливостей.

Отже в "Лісовій пісні" звучить мотив сенсу людського життя, який полягає в красі душі. Драма-феєрія актуальна і в наш час. Вона будить у нас людину, вселяє віру в те, що правда, краса, благородство здобудуть перемогу над усім лукавим, потворним, нелюдським...

1. Що спричинило написання Лесею Українкою драми-феєрії «Лісова пісня»? (Почуття суму на чужині за рідним Поділлям)
2. Як довго поетеса писала цю драму? (10-12 днів)
3. Чому Мавка пробудилася від сну? (її зачарувала мелодія Лукашевої сопілки.)
4. Якої пори року відбулася зустріч Мавки з Лукашем? (Навесні)
5. Що трапилося у взаєминах Мавки і Лукаша? (Вони покохали одне одного.)
6. Як звали Лукашевого дядька? (Лев)
7. Як Лукашів дядько ставився до Мавки? (Доброзичливо)
8. Про що Лісовик попередив Мавку? (Щоб вона не зналася з людьми)
9. Як Лісовик ставився до Мавки? (Як до рідної)
10. Як Мавка називала Лісовика? (Дідусем)
11. У чому різниця у ставленні Лісовика до Мавки і Водяника до Русалки? (Лісовик не обмежував волю Мавки.)
12. Кого Мавка називає матусею? (Вербу)

Укр.. літ. Леся Українка «Лісова пісня» 10 клас

Бліц-турнір

В-2

1. Кого Мавка зве сестрицею? (Березу)
2. Плоди якого дерева Мавка називає «се кров моя»? (Калини)
3. Як Лукашева мати ставиться до Мавки? (Недоброзичливо)
4. Хто така Килина? (Молода сільська вдовиця)
5. Чи заможно жили Лукаш і Килина? (Ні)
6. Як Лукаш ставився до Килини у кінці драми? (Зневажливо)
7. Що трапилося з дядьком Левом? (Помер)
8. Чому було зрубано столітнього дуба? (Після смерті дядька Лева нікому було його оберігати.)
9. Чому Лукаш пішов з дому, блукаючи по лісу у вовчій подобі? (То Лісовик помстився йому за зраду Мавці.)
10. Що трапилося з хатою Лукаша? (Згоріла)

11. Чим завершується драма? (Лукаш гине.)
12. Місце, де відбуваються події драми. (Ліс)

Укр. літ. Леся Українка «Лісова пісня» 10 клас

Бліц-турнір

В-3

1. Пора року, коли розвиваються події твору. (Весна)
2. Місце проживання міфологічних водяних істот. (Озеро)
3. Головна героїня драми. (Мавка)
4. Головний герой твору. (Лукаш)
5. Музичний інструмент, гра на якому зачарувала Мавку. (Сопілка)
6. Міфологічний господар лісу. (Лісовик)
7. Міфологічна водяна істота. (Русалка)
8. Дружина Лукаша. (Килина)
9. Міфологічний господар озера. (Водяник)
10. Кому «квітки та співи в голові!» (Лукашеві)
11. Хто сказав: «Ти б іще зібрав сюди усіх відьом із лісу». (Мати Лукаша)
12. Хто робить висновок: «Я, жінко, бачу те, що ти не бачиш... Тепер я мудрий став...» (Лукаш)

Укр. літ. Леся Українка «Лісова пісня» 10 клас

Вікторина «Хто і про кого говорить?»

(Портретні риси та характеристики устами персонажів драми.)

1. «А чом же в тебе очі не зелені?» (Лукаш про Мавку)
2. «У тебе голос чистий, як струмок...» (Мавка про Лукаша)
3. «Чудна у тебе мова, але якось так добре слухати...» (Лукаш про Мавку)
4. «Ся жінка хижа, наче рись». (Мавка про Килину)
5. «...То було таке покірне, добре, хоч прикладай до рани...» (Мати Лукаша про Мавку)
6. «Ну, дівонько, хоч ти душі не маєш, та серце добре в тебе». (Дядько Лев про Мавку)

7.«Уже таких відьом, таких нехлюй, як ти, світ не відав!» (Килина про матір Лукаша)

8.«...Не можеш ти своїм життям до себе дорівнятись». (Мавка про Лукаша)

9.«...Я не люблю її — вона лукава, як видра». (Мавка про Килину)

10.«Тобі б усе ганяти по шурхах з прибудуою, з накидачем отим!» (Мати Лукашеві про Мавку)

11.«Ну, вже й невісточка! І де взялася на нашу голову?» (Мати Лукаша про Килину)

12.«...А все ж я мушу признатися — таки старого шкода, бо він умів тримати з нами згоду». (Куць про дядька Лева)

Укр.. літ. Леся Українка «Лісова пісня» 10 клас

Конкурсна гра «Перевір свою пам'ять» (Продовжіть цитату.)

1.«Нічка коротка—довга розлука... Що ж мені суджено — (щастя чи мука?)

2.«Не гідна ти дочкою лісу зватись! Бо в тебе дух не вільний лісовий, а (хатній рабський)

3.«Мій жаль спадає, наче (мертвий лист...»)

4.«Минай людські стежки, дитино, бо там не ходить воля,— там (жура тягар свій носить».)

5.«Ну, дівонько, хоч ти душі не маєш, та (серце добре в тебе».)

6.«Не зневажай душі своєї цвіту, бо(з нього виросло кохання наше!»)

7.«Не задивляйся ти на хлопців людських, се(лісовим дівчатам небезпечно...»)

8.«Он бачиш, там питає дика рожка: "Чи я хороша?"» А яшень її киває в верховітті: («Найкраща в світі!»)

9.«Ну, як таки, щоб воля — та пропала? Се(так колись і вітер пропаде!»)

10.«Покинула високе верховіття і (низько на дрібні стежки спустилась».)

11.«...Не можеш ти своїм життям (до себе дорівнятись».)

12.«Дурний Лукаш, що проміняв на тебе; бо то було таке покірне, добре, хоч (прикладай до рани...».)

Укр.. літ. Леся Українка «Лісова пісня» 10 клас

Вікторина «Впізнай героя драми за цитатою»

1. «Я звик волю шанувати». (Лісовик)
2. «...Усякі скарби з лісу йдуть...» (Дядько Лев)
3. «І що нам з того лісу за добро?» (Килина)
4. «Ну, як таки, щоб воля — та пропала, Се так колись і вітер пропаде!» (Мавка)
5. «Щоб наші людські клопоти збагнути, то треба справді вирости не в лісі». (Лукаш)
6. «Не задивляйся ти на хлопців людських». (Лісовик)
7. «Я понесу тебе в зелені гори,— ти ж так хотіла бачити смереки». (Перелесник)
8. «Я вберу тебе, мов королівну, в самоцвіти!» (Лукаш)
9. «А чи не годі вже того грання? Все грай та грай, а ти, робото, стій?» (Мати Лукаша)
10. «А я не знаю нічого ніжного, окрім берези...» (Мавка)
11. «Як буду вмирати, то прийду, як звір, до лісу,— отут під дубом хай і поховають...» (Дядько Лев)
- 12.«Ой, ті люди з-під стріх солом'яних! Я їх не зношу! Я не терплю солом'яного духу!» (Русалка)

Укр. літ. Леся Українка «Лісова пісня» 10 клас

Тестові завдання

1. Лукаш причарував Мавку...
 - а) грою на скрипці;
 - б) піснею;
 - в) грою на сопілці.
2. Дядько Лев — це...

- а) лісник;
- б) сільський крамар;
- в) *брат матері Лукаша.*

3. Дядько Лев ставився до Мавки...

- а) *як до людини, з повагою;*
- б) зневажливо;
- в) байдуже.

4. Мати Лукаша ставиться до Мавки...

- а) прихильно;
- б) *вороже;*
- в) байдуже.

5. Килина — це...

- а) родичка Лукаша;
- б) *молода вдовиця;*
- в) сестра Мавки.

6. Лукаш одружився з...

- а) Мавкою;
- б) Русалкою;
- в) *Килиною.*

7. Перелесник — це...

- а) сільський хлопець;
- б) *лісова істота, вродливий юнак;*
- в) син дядька Лева.

8. Перелесник залицявся до...

- а) *Мавки;*
- б) Килини;
- в) Русалки.

9. Дядько Лев...

- а) виїхав до міста;
- б) загинув від нещасного випадку;
- в) *помер.*

10. За життя дядько Лев оберігав...

- а) красуню березу на подвір'ї;
- б) *старого дуба;*
- в) розкішну калину на узліссі.

11. Лукаш став байдужим до Мавки, тому що...

- а) Мавка зрадила його;
- б) він покохав Килину;
- в) *він піддався сірим буденним обставинам життя.*

12. У кінці драми Лукаш...

- а) покинув ліс назавжди;
- б) став жити з Мавкою;
- в) *загинув.*

Укр. літ. Леся Українка «Лісова пісня» 10 клас

ЛІТЕРАТУРНИЙ ДИКТАНТ

В-1

1. Де і коли була написана драма-феєрія «Лісова пісня»? (Кутаїсі, 1911 року.)
2. Які казкові образи використала Леся Українка у своєму творі? (Мавка, Русалка, Лісовик, «Той, що в скалі сидить».)
3. Хто збирався будувати хижку в лісі? (Дядько Лев.)
4. Чому Лісовик ставиться з довірою до дядька Лева? (Не дав зрубати старого дуба.)
5. Що пробудило Мавку від зимового сну? (Гра на сопілці.)
6. Від чого застерігає Лісовик Мавку? (Не задивлятися на хлопців людських.)
7. За яких обставин відбулася перша зустріч Мавки з Лукашем? (Хотів вточити соку з берези.)
8. Про що запитала Мавка Лукаша? («Чи гарна я тобі?»)
9. Кого вважає Мавка своєю матір'ю? (Сухеньку вербу.)
10. Що полюбляє лісова красуня? (Гру на сопілці.)

11.Про що розповів Лукаш Мавці при першій зустрічі? (Про своє майбутнє одруження.)

12.Як ставиться Лукашева мати до Мавки і як її називає? (Зневажливо — «відьомським кодлом».)

Укр. літ. Леся Українка «Лісова пісня» 10 клас

ЛІТЕРАТУРНИЙ ДИКТАНТ

В-2

1.Чому лісова красуня залишила ліс і пішла до людей? (Покохала Лукаша.)

2.Чим хвалилася Килина перед свекрухою? (Коровою турського заводу.)

3.Якими словами дорікала Лукашева мати Мавці після її невдалої спроби жати? («Нездарисько! Ледащо!»)

4.Чому лісова красуня назвала Килину лукавою, хитрою жінкою? (Побачила в ній лиху суперницю.)

5.Через кого виникла перша суперечка між Лукашем та Мавкою? (Через Килину.)

6.Чому Мавка так змарніла? (Через зраду Лукаша.)

7.Хто хоче забрати Мавку в підземне царство? («Той, що в скалі сидить».)

8.Хто помстився Лукашеві за Мавку? (Лісовик.)

9.Чому Лукаш став вовкулаком? (Зрадив Мавку.)

10.Хто врятував його? (Мавка.)

11.Як поводить ся Лукашева мати зі своєю невісткою? (Грубо, лайливо.)

12.З якою метою з'явилася Мавка біля Лукашевої хати після свого повернення з підземного царства? (Щоб побачити коханого.)

Укр. літ. Леся Українка «Лісова пісня» 10 клас

ЛІТЕРАТУРНИЙ ДИКТАНТ

В-3

1.Чому Килина заклала Мавку, перетворивши її на суху вербу? (Щоб помститись.)

2.Навіщо Килина продала дядькового дуба? (Щоб здобути гроші.)

3.Що сталося з сухою вербою біля Лукашевої хати? (Спалахнула вогнем.)

4.Що залишилося від Мавки після пожежі? (Тінь, мара.)

5.Чим закінчується драма-феєрія? (Лукаш сидить нерухомо в зимовому лісі.)

Вікторина «Впізнай героя драми за цитатою»

- 1.«Чи ж то ганьба, що маю серце не скупе...?» (Мавка)
- 2.«Кохання — як вода,— плавке та бистре, рве, грає, пестить, затягає й топить».
(Русалка)
- 3.«...А все ж я мушу признатися — таки старого шкода, бо він умів тримати з нами згоду». (Куць)
- 4«...А ти бідуй з свекрушиськом проклятим,— ні жінка, ні вдова — якась покидька!» (Килина)
5. «Бач, їм така невістка не до мислі... Вони не люблять лісового роду...»
(Лукаш про свою матір)

Проект 4 “РОМАНТИКА В МОЄМУ ЖИТТІ”

«Вивчення творчості Михайла Коцюбинського в 10 класі»

Тема. Михайло Коцюбинський. “Intermezzo”, “Тіні забутих предків”

Урок 1.

Життя і творчість, гуманізм світогляду.

Урок 2.

Жанр новели у творчості М. Коцюбинського. Еволюція художньої свідомості: від народництва і реалізму до модернізму. Значення стильового новаторства М. Коцюбинського для української літератури. Психологічна новела “**Intermezzo**” з жанровими ознаками “поезії у прозі”. Автобіографічна основа. Проблеми душевної рівноваги, повноцінного життя, специфіки творчого процесу. Психологічно переконливе розкриття внутрішнього стану людини. Символічні образи, ускладнена метафора. Поетика імпресіонізму.

Урок 3.

Повість “Тіні забутих предків”. Трагічна доля Івана і Марічки як наслідок суперечності між мрією і дійсністю. Духовний світ людини у зв’язку зі світом природи.

Урок 4.

Фольклорне тло твору. Образи та символи в ньому. Образи Івана та Марічки як втілення романтичної ідеї незнищенності кохання.

Тип проекту:

- навчальний;
- міжпредметний (мова, література, інформатика);
- інформаційно – творчий;
- груповий.

Актуальність проекту.

У класі учні вивчають творів :

Як побудувати уроки, щоб всебічно висвітлити тему і зацікавити учнів, даючи можливість кожному, залежно від здібностей, нахилів та інтересів, реалізувати себе в пізнавальній, дослідницькій, творчій діяльності?

Найкраще цим вимогам відповідає метод проектів – сукупність дослідно-пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю.

Запропонований проект має виховну спрямованість, оскільки впливає на емоційно-чуттєву сферу учнів, спонукає до роздумів.

Мета проекту:

- розвивати навички творчого мислення;
- сприяти розвитку інтегрованих знань, інтелектуальних і творчих здібностей.

Проект має навчити учнів:

- планувати свою роботу, передбачати можливі результати;
- працювати з додатковими інформаційними джерелами;
- самостійно шукати і накопичувати матеріал;
- грамотно аргументувати думки;
- активізувати соціальні контакти (розподіляти доручення, працювати разом);
- працювати в команді, уникати конфліктів, відчувати відповідальність за свою роботу.

Механізм реалізації проекту

9. Формування спільної теми й мети.

Ключове питання.

Тематичні запитання і завдання:

- Що називається

10. Розробка плану реалізації задуму, визначення терміну захисту проекту.

11. Установлення критеріїв оцінки результату і процесу дії.

12. Дослідження проблеми:

- об'єднання учнів у групи (з урахуванням здібностей, нахилів, способу мислення) – «літературознавці», «дослідники», «аналітики», «народознавці», «краєзнавці»;
- обговорення і вибір питань, які будуть досліджуватися:

«Літературознавці»

- Знати основні події життєвого і творчого шляху письменника. Вміти розпізнавати та проаналізувати новелістичний твір. Мати уявлення про імпресіонізм у літературі та образотворчому мистецтві.
- Створити презентацію

«Народознавці»

- З'ясувати особливості твору, зв'язок з українською народною творчістю.
- Створити презентацію.

«Дослідники»

Знати зміст повісті “Тіні забутих предків”. Вміти пояснити образи і символи твору, проаналізувати образи Марічки та Івана, розкрити пантеїзм світобачення героїв, виражений через побут, звичаї, обряди, почуття, мораль. Вміти показати протиставлення реалій життя внутрішньому світові душевно багатих натур. Пояснити роль описів природи у творі. Схарактеризувати мовний колорит повісті

«Аналітики»

Визначити проблематику “Intermezzo”, пояснити глибокий психологізм новели, особливості її композиції. Аналізувати імпресіоністичну поетику: роль

пейзажу, звукових образів, світлотіні. Знайти і пояснити символічні образи, ускладнені метафори. Розкрити образотворчі засоби: внутрішній монолог, прийом контрасту.

«Краєзнавці»

- *Усвідомлення гуманізму як основи світоглядних переконань особистості, оптимізму і життєствердження як важливих духовних цінностей буття людини. Усвідомлення краси природи, її благотворного впливу на людину. Прищеплення рис співчуття, співпереживання як важливих ознак гуманізму людини. Усвідомлення краси глибокого почуття кохання і деспотизму антигуманних звичаїв*

Європейський літературний імпресіонізм (К. Гамсун, А. Чехов).

Малярство художників-імпресіоністів Сезанна, К. Моне, К. Піссарро, О. Ренуара.

Український імпресіонізм (М. Бурачек, “Овини” та ін.).

“Ромео і Джульєтта” В. Шекспіра.

- З’ясувати, якими були джерела написання твору?
- Створити публікацію.
 - ☐ обговорення й вибір методів дослідження та пошуку інформації;
 - ☐ виконання індивідуальних завдань під контролем вчителя;
 - ☐ проміжні обговорення досягнутих результатів;
 - ☐ підготовка до презентації та захисту проекту;
 - ☐ оцінювання проекту.

Очікувані результати

Працюючи над проектом, учні навчаться:

- 19.Вдумливо читати тексти, вибираючи потрібну інформацію і творчо її використовувати;
- 20.Виділяти провідні мотиви;
- 21.Самостійно працювати з додатковими джерелами інформації;
- 22.Користуватися ресурсами Інтернету;
- 23.Працювати в команді;

Створювати публікації, презентації, веб-сайти в програмах Power Point, Publisher, Excel, . театралізовані вистави, сценарії яких написані самими учнями ;

24.

Оцінка і самооцінка проекту.

Урок 3.

Повість “Тіні забутих предків”. Трагічна доля Івана і Марічки як наслідок суперечності між мрією і дійсністю. Духовний світ людини у зв’язку зі світом природи.

Мета проекту: з’ясувати значення термінів “романтизм”, “неоромантизм”, “романтичний герой”, звернути увагу на фантастичні міфологічні елементи в повісті “Тіні забутих предків”, на таку ментальну рису українців, як поєднання у віруваннях язичництва та християнства, підвести учнів до висновку, що М. Коцюбинський був романтиком у душі, формувати здатність поєднувати романтичну піднесеність і об’єктивну реальність; здатність правильно враховувати й тверезо оцінювати об’єктивні умови, можливості, сили; розвивати психічні процеси та мовлення учнів; удосконалювати вміння аналізувати позасюжетні компоненти композиції епічного твору.

Тип проекту: дослідницький, з використанням наочності (романтичні картини, пейзажі, зображення фантастичних істот тощо).

Актуальність проекту. Запропонований проект дає можливість усвідомити красу глибокого почуття кохання і деспотизм антигуманних звичаїв , прищепити такі риси характеру, як співчуття, співпереживання як важливі компоненти гуманістичних поглядів людини .

Очікувані результати: оптимістичне ставлення до життя (віра у власні сили, потенційні можливості, надія на краще, здатність бути реалістом, розвиток фантазії) . Учні повинні вміти показати протиставлення реалій життя внутрішньому світові душевно багатих натур , пояснювати символи твору, аналізувати образи Марічки та Івана, розкривати пантеїзм світобачення героїв, виражений через побут, звичаї.

Пояснити роль природи у творі.

Ключове питання: Як живеться романтикові сьогодні?

Тематичні питання:

1. Романтична реальність.
2. Реальна романтика.
3. Що страшніше: фантастика чи реальність?
4. Духовне і фізичне в людині.

Операційна карта з розробки тематичного питання

РОМАНТИЧНА РЕАЛЬНОСТЬ

“Тіні забутих предків” за жанром – поетична, лірична, психологічна, філософська повість; екзотична гуцульська казка.

Романтика (із тлумачного словника) – умонастрій, який характеризується ідеалізацією дійсності, мрійливою споглядальністю;

– незвичайність, казковість чого-небудь, що викликає до себе емоційне, піднесене ставлення з боку людини;

– героїка, піднесення.

Романтик (із тлумачного словника) – романтично настроєна людина.

Реальність (із тлумачного словника) – дійсне, об’єктивно існуюче;

– те, що можна здійснити, виконати;

– уміння й здатність правильно враховувати й тверезо оцінювати об’єктивні умови, можливості, сили.

Реаліст (із тлумачного словника) – людина, яка вміє й здатна правильно враховувати й тверезо оцінювати об’єктивні умови, можливості, сили.

Доведіть, що М. Коцюбинський був романтиком у душі.

Чи був М. Коцюбинський реалістом?

СУЧАСНІСТЬ

Що важливіше: бути реалістом чи романтиком?

Чи можна бути одночасно романтиком і реалістом?

Чи можна бачити романтику в реальності? Чи треба це? Чи важливо?

Кому в умовах суворої реальності живеться легше: реалістові чи романтикові?

Чи існує романтична реальність?

Операційна карта з розробки тематичного питання

РЕАЛЬНА РОМАНТИКА

Романтика (із тлумачного словника) – умонастрій, який характеризується ідеалізацією дійсності, мрійливою споглядальністю;

- незвичайність, казковість чого-небудь, що викликає до себе емоційне, піднесене ставлення з боку людини;
- героїка, піднесення.

Романтик (із тлумачного словника) – романтично настроєна людина.

Реальність (із тлумачного словника) – дійсне, об'єктивно існуюче;

- те, що можна здійснити, виконати;
- уміння й здатність правильно враховувати й тверезо оцінювати об'єктивні умови, можливості, сили.

Реаліст (із тлумачного словника) – людина, яка вміє й здатна правильно враховувати й тверезо оцінювати об'єктивні умови, можливості, сили.

Іван Палійчук жив у двох світах: реальному й ідеальному, казковому. У якому з них він був справжнім? Який із цих світів “спрямував” його життєвий шлях?

СУЧАСНІСТЬ

Що є єством сучасних українців: романтика чи реальність?

Романтичним настроєм людина проймається на природі, під час сприйняття творів мистецтва. Чи добре це? Чи потрібно це?

Чи треба під час спілкування з природою в романтичній атмосфері залишатися реалістом? (обґрунтуйте)

Чи може романтика в душі стати реальним життям?

Чи можлива реальна романтика.

Операційна карта з розробки тематичного питання

ЩО СТРАШНІШЕ: ФАНТАСТИКА ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

Реальність (із тлумачного словника) – дійсне, об'єктивно існуюче;

- те, що можна здійснити, виконати;

– уміння й здатність правильно враховувати й тверезо оцінювати об’єктивні умови, можливості, сили.

Фантастика (із тлумачного словника) – поняття, образи, створені уявою, не

відповідають дійсності;

– вигадка;

– видумане, нереальне, пов’язане з фантазією.

Фантазія (із тлумачного словника) – творча уява, уявлення, мрія.

Іван Палійчук не тільки зустрічався, а й жив поряд із фантастичними істотами. Чи боявся він їх? Чи були вони плодом його фантазії? Чи, може, реальність для нього була страшнішою?

СУЧАСНІСТЬ

Чому діти люблять казки (у тому числі фантастичні)?

Чому багато хто з людей любить фантастичні твори (книжки, фільми)?

Чи дозволяє фантастика людині “втекти” від реальності?

Навіщо реальній людині фантастика? (узагальніть)

Чи полегшує фантазія життя людини?

Як ви ставитеся до назви тематичного питання? Дайте відповідь.

Операційна карта з розробки тематичного питання

ДУХОВНЕ Й ФІЗИЧНЕ В ЛЮДИНІ

Фізичне (із тлумачного словника) – те, що стосується предметів і явищ матеріального світу, матеріально-відчутне, речове;

– пов’язане з природними, біологічними ознаками живого організму.

Духовне (із тлумачного словника) – пов’язаний із внутрішнім, психічним життям людини, її моральним світом.

Іван Палайчук поєднував у собі фізичне й духовне сприйняття світу. Як у ньому уживалися ці два виміри? Чи не вступали вони один з одним у протиріччя?

СУЧАСНІСТЬ

Чому сучасні українці переважно присвячують життя: фізичному чи духовному? Чому?

Чи впливає рівень життя на духовне й фізичне життя людини? Яким чином?

Духовне життя (рівень його насиченості) полегшує щоденне “виживання” людини.

Чи погоджуєтесь ви з цією думкою?

Чому ти сьогодні надаєш перевагу: духовному чи фізичному (матеріальному)?

Чому ти надаватимеш перевагу в майбутньому подружньому житті: фізичному чи духовному?

Урок 3.

Повість “Тіні забутих предків”. Трагічна доля Івана і Марічки як наслідок суперечності між мрією і дійсністю. Духовний світ людини у зв’язку зі світом природи.

Мета. Розширити уявлення учнів про самотність невід’ємної частини України — Гуцульщини, показати її красу, духовне життя її мешканців; провести дослідження над психологією людини, чи впливає природа і звичаї на характер і психіку людини; розвивати творче мислення учнів, вміння давати самотійно оцінку і аналізувати поведінку головних героїв; виховувати любов і повагу до України та її звичаїв.

Обладнання. «Алгоритм творчості», словничок незрозумілих слів, які з’являються у тексті повісті.

I. Вступне слово вчителя.

Основним завданням сьогоднішнього уроку є: дослідити на основі повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» чи впливає природа та звичаї на психологію людини і як саме?

І поринемо ми з вами у дивну чарівну красу Гуцульської сторони. Коцюбинського критики назвали письменником-психологом, йому мало було

показати читачам красу Гуцульського краю, він вирішив заглибитися в душу людини.

Домашнім завданням для вас було прочитати повість, та знайти матеріали про цей дивний край нашої України.

Ми з вами розділилися на 3 групи, де кожна група отримала своє дослідницько-пошукове завдання.

1-а група географів — розповість нам про географічне положення Гуцульщини.

2-а група етнографів — розкаже про звичаї та одяг гуцулів;

3-я група психологів — розповість про психологію та характер гуцулів.

А почнемо ми з подорожі-репортажу.

(Дівчина-журналіст веде подорож-репортаж). **Картини життя гуцулів у повісті М.Коцюбинського Тіні забутих предків**

Вчитель. Слово географам.

Виступи етнографів

(Пісня «Край, мій рідний край»),

Виступи психологів

Вчитель. Дослідницькі групи розказали нам про свої знахідки, і ми уже уявляємо хто такі гуцули і де вони живуть.

А тепер перед нами стоїть завдання: дослідити на основі повісті, чи впливає природа та звичаї на психологію людини, як саме?

Ми будемо працювати тільки з текстом твору, бо саме через текст ми зможемо роз'язати поставлене завдання.

1) «Тіні забутих предків» — така таємнича назва повісті. Чому тіні? Яких предків?

2) Яка сюжетна основа повісті? *(Це короткочасне, як весна, щастя і трагедія Івана й Марічки — українських Ромео і Джульєтти).*

Вчитель. Згадаймо В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта», кохання двох прекрасних юних людей вступає в конфлікт із законом родової помсти між їхніми сім'ями. Але кохання Ромео і Джульєтти відкидає цей кривавий варварський закон. Вони кохають один одного і хочуть бути разом.

— Хто пам'ятає — чим закінчується кохання Ромео і Джульєтти?

Вчитель. Так і у повісті «Тіні забутих предків». Родини Гутенюків і Палійчуків ворогують між собою споконвіку. Чому саме, та мабуть, уже і самі точно не пам'ятають, але тінь помсти за предків крокує за ними і залишає свій відбиток у душах людей і їхніх долях.

II. Робота з текстом твору.

(Вчитель вивішує на дошку словничок незрозумілих слів, які є у тексті твору: гугля — сорочка, мольфар — гуцульський чаклун, габи — хвилі,] маржина — худоба, тазда — господар, царинт — невеличка лука для сінокосу, кептар — верхній хутряний одяг без рукавів, фудульна — гордовита, любаска — коханка та т.ін.).

1. Знайдіть і зачитайте, як і де зустрілися Івані Марічка?

2. Чи потім, після першої зустрічі, продовжують зустрічатися Іван та Марічка? Чи були вони пов'язані з природою?

3. Чи впливала природа в даному випадку на психологію дітей?

Вчитель. Поруч із нашими головними героями існує ще один герой — трембіта, яка кожного разу сповіщала людям про радість і горе. Іван говорив, що за його пам'яті вже двічі коло їхньої хати трембітала трембіта; оповіщаючи горам і долам про смерть.

— Що таке трембіта? *(Трембіта — це інструмент, рід труби без вентилів і клапанів. Виготовляють з дерева і обгортають березовою корою. І Довжина 2—2,5 м).*

Вчитель. Діти вирости, розквітло ніжне кохання, але ворожість родин не давало їм зустрічатися, вони ховалися, щоб не побачили їхні сім'ї.

Уривок-сценка із повісті

Марічка. Любчику Іванку! Чи будемо ми разом?

Іванко. Дасть Бог, будемо, голубко!

Марічка. Ой ні! Велику помсту має у серці наша стариня. Не дадуть бути разом.

Іван. Я не требую їхньої згоди. Хай що хочеш роблять, а ти будеш моєю.

Марічка. Що ти говориш. Хай краще вони не знають поки що про наше кохання.

*Співаночки мої милі
Де я вас подію?
Хіба я вас, співаночки,
Горами посію
Гей, мої співаночки
Горами співати,
А я буду молоденька
Сльозами вмиватися.*

Іван. Не сумуй, Марічка, я мушу йти на полонину, але повернуся і ми одружимося, обов'язково.

*Загадай моя мила
Два рази на днину,
А я тебе ізгадаю
Сім раз на годину.*

Вчитель.

- 1) Де зустрічалися і освідчувалися в коханні Іван і Марічка?
- 2) Як впливала природа на психологію головних: героїв?
- 3) Які асоціації викликає у вас ця картина? (*Вчитель показує учням картину де гуцул пасовець*).

4) Знайдіть у тексті твору, як розгортаються події далі і зачитайте з тексту речення.

Вчитель. Ціле літо літував Іван на полонині і знову зазвучала трембіта, сповіщаючи про те, що час випасу скінчився і треба повертатися додому.

1) Що чекало його дома? Зачитайте з тексту твору. (*«Недаремне Іван поспішав з полонини він не застав Марічки живою...»*)

2) Яку роль відіграє тут вода? Зачитайте з тексту. (*«Люті габи збили Марічку з ніг і понесли поміж скелі в долину...»*)

Вчитель. Марічка та Іван — діти природи, вони любили її, але тут природа не помилувала їх, не захотіла, щоб люблячі серця були разом.

1) Що сталося з Іваном, коли він довідався що Марічка загинула? *(Він зникає на 6 років і повертається лише на сьомий, худий, зчорнілий, набагато старший своїх років).*

2) Чи повернувся він додому?

3) Що з Іваном стає далі?

Вчитель. Через рік він одружується на Палагні, хоча її зовсім не кохає. Так йшло життя. Для праці — будні, для ворожіння — свято,

1) Чи є в повісті звичаї та обряди? Знайдіть у тексті і зачитайте.

2) Давайте проаналізуємо, чи впливають звичаї на душу людини?

3) А як ми можемо пояснити психологічний настрій Івана на Святий Вечір?

(Учні відповідають).

Вчитель.

1) Яке ще свято згадується в повісті, яке змінює долю головних героїв? *(Свято Святого Юрія)*

2) Розкажіть, як змінило Палагну ворожіння на Святого Юрія?

3) Де саме ворожив Юра?

4) Яка проблема постає? *(Зрада)*

5) Чому на вашу думку Палагна зраджує Іванові?

6) Проаналізуйте слова В. Сухомлинського, які він писав у своїх листах до сина. Чи стосуються вони якось Івана?

«Справжня любов із роками не слабшає, а міцнішає»

«Знай, що найщасливіші дні юності — це та чиста, ідеальна любов, з якою духовно багатим людям довго не хочеться розлучатися»

«Любити — це означає, насамперед, віддавати коханій істоті сили своєї душі, творити для неї щастя»

В. Сухомлинський

7) Чому Іван не забув Марічку?

8) Чи міг би Іван бути щасливим із Палагною?

III. Алгоритм творчості

Дати відповідь на питання алгоритму. *Зразок*

АЛГОРИТМ ТВОРЧОСТІ

Прізвище _____

Ім'я _____

Питання: Чому у сімейному житті Івана постала проблема зради?

1. Я вважаю _____

2. Тому, що _____

3. Наприклад, _____

4. Отже _____

Вчитель. Зрада — це дуже особисте, болюче, це таке почуття від якого розривається серце і душа. Але кожна людина повинна володіти собою і вміти вийти із певної ситуації. *(Консультація психологів).*

— Як людині вийти із такої ситуації?

Вчитель. Палагна не тільки зраджує Іванові, але й ще ворожить на нього?

1) Яку роль відіграли у житті Івана ворожіння Палагни?

2) Знайдіть у тексті, що побачив у щілину Іван, коли дійшов до будинку Юри? *(Юра та Палагна ворожили)*

Вчитель. Який висновок ми можемо зробити, чи вплинули в даному випадку на душу Івана такі обряди? *(І знову Іван іде у ліс, туди, де були вони разом із Марічкою, ліс є для нього єдиною відрадою. Стомлена Іванова душа, шукає собі ради. Йому все більше і більше ввижається Марічка, і якось уночі, навіть прийшла до нього)*

3) Знайдіть у тексті та зачитайте речення, де Марічка ввижається Іванові. *(Марічка вела його все далі, ліс все густішав, спочатку почала танцювати, а потім зникла)*

4) Що відбувається з Іваном?

Вчитель. Сумно повістувала трембіта горам про смерть. Іван побачивши Марічку внизу скелі, почав спускатися до неї, але зірвався зі скелі у прірву.

— Що могло відвернути Івана від смерті?

— Як людина повинна поводитися у такій ситуації *(коли ввижається щось)?*

IV. Підсумок уроку.

Який висновок ми можемо зробити?

- Природа і звичаї відіграють важливу роль у житті людей;
- люди вірили в таємничість природи, Іван і Марічка тільки їй і довіряли;
- природа спонукала до кохання своєю красою, тишею і таємністю;
- адже саме на природі зародилося кохання Івана і Марічки. А кохання — це чисте і щире почуття;
- душа людини приймає всерйоз усі ворожіння;
- природа та звичаї спонукають людей як до доброго (*наприклад кохання*), так і до злого (*ворожіння Палагни*).

1) Ми можемо сказати, що природа і звичаї впливають на психологію людини?

2) Чи можемо ми сказати, що Коцюбинський дійсно художник-психолог?

3) А ви вірите в чаклунство та ворожіння?

4) Чи ворожили ви коли-небудь?

5) Що ви відчували при цьому?

6) Чи слова В. Сухомлинського стосуються нашої теми?

Вчитель. Хай у кожному домі завжди панує тільки любов, і хай ця любов завжди поєднується з природою. Те, чому ми назавжди належимо, це: дім, домівка, рід, родина, кожен із нас належить своїй родині, живе її життям, і нехай у кожній родині будуть лише добрі спогади, а не помста.

Картини життя гуцулів у повісті М.Коцюбинського «Тіні забутих предків»

Журналіст. Я веду репортаж із далекої від нас частини української землі — з Гуцульщини. Це яскравий, барвистий край зі своїми звичаями і традиціями. Густі ліси, гори Карпати, схили вкриті дубово-буковими лісами, що вище змінюються хвойними. А на вершинах гір — луки, які гуцули називають полониною. Це країна буття природи і людей, поміж яких ходять духи і привиди, це світ начебто таємничої казки, а живуть тут гуцули — гордий народ. Головним заняттям гуцулів є скотарство і вони особливо ставляться до худоби,

охороняють її від злого духа, ворожать на неї. Та як же не милуватися цими краєвидами; густими лісами і таємничими горами, тут люди живуть за законами природи.

Виступи географів

1-й географ. Готуючись, ми провели своє невеличке дослідження. Ось погляньте на карту де знаходиться Донецьк — Східна Україна, а де сама Гуцульщина. Так, це дуже далеко, від степів Донеччини до Карпат великий шлях і ми хочемо, щоб ви уявили собі цю відстань, а також побачили наскільки різниться природа.

2-й географ. Гуцульщина — гори Карпати, густі ліси, полонини, а Східна Україна — беручи Донецьк — просторі степи зі своєю родючою землею, де вирощують хліб.

3-й географ. Гуцульщина охоплює такі області як Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька. А рельєф ми бачимо уже з малюнків: гори Карпати, височини, Закарпатська низовина, горні ріки, швидкі та холодні. Ріка Черемош також є героїнею у повісті, яка відіграла важливу роль у житті головної героїні.

4-й географ. Споконвіку гуцули займалися скотарством. У Карпатах розводили невеличких на зріст витривалих овець. Їх пас чабан, підперезаний шкіряним поясом на якому висіли ніж, пінцет для лікування тварин. У руках він тримав довгу палицю-гирлигу і батіг.

5-й географ. Це гірська красива місцевість засаджена густими лісами, де водяться лісовики, щезники, русалки, принаймні в це вірять гуцули і саме це складає зміст їхнього життя.

Виступи етнографів

1-й етнограф. Фольклор живе і розвивається, він виявляє здатність відгукуватися на події, збуджує уяву людей. Якщо когось із вас доведеться побувати на Гуцульщині, то ви будете зачаровані цими людьми, як красиво вони святкують і зустрічають свята, як співають і танцюють.

2-й етнограф. Тут народилися і жили видатні митці; Дмитро Павличко — поет; співаки Дмитро Гнатюк, Назарій Яремчук, Софія Ротару. В одній зі своїх

пісень С. Ротару розповіла про саме цей чарівний край. Вона любила його і з гордістю про нього співала.

(Пісня «Край, мій рідний край»),

3-й етнограф. Але поряд із красою цей чарівний світ немов казковий і зі своїми віруваннями мов у казці: «Туман здіймався над горами неначе лісові русалки підіймали його до небес...».

4-й етнограф. Речі домашнього побуту називаються у них дуже цікаво, там своєрідна мова, свій діалект, Штани із білого полотна називаються — гачі; вовняна безрукавка — кептар; шкіряний пояс — черес; прикраси для дівчат — коди,

***5-й етнограф.** На Гуцульщині були більш поширені геометричні узори, вишиті хрестиком, смуги рядками чи ромби, зубчаті візерунки. Вишивки цих районів визначалися колірною гамою, вони були різнокольорові, яскраві,

6-й етнограф. А якщо порівняти вбрання і вишивки Східної України та Гуцульщини, то ми чітко можемо побачити, що на Східній Україні вишивки двокольорові: це червоні та чорні кольори, вони не такі яскраві. Орнаментом були схожі на квіти чи гілки з листочками. Вишивки мають багато спільного з характером людини та звичками того регіону, де вони проживають.

Виступи психологів

1-й психолог. Психологія гуцулів дуже складна і цікава, Захищати гідність роду, честь родини наказує їм голос предків. Вони шанують і поважають традиції роду. Гуцули — гордий народ. Вони пам'ятають свій родовід майже до самих коренів, це те, чого ми з вами не знаємо. Якщо запитати зараз у нас чи знаємо ми свій родовід, то майже всі назвуть лише бабусю та прабабусю, а далі вже й ні. А гуцули знають набагато більше і пишаються цим.

2-й психолог. Гуцули — це люди, які вірять у прикмети, різні уяви, чаклунство. І саме через це складається психологія людини. Вродженою рисою характеру гуцулів є любов до прекрасного.

3-й психолог. Душа і слово поєднане у гуцулів: це єдине ціле, у них своєрідна психологія, де природа сильно впливає на людину.

4-й психолог. «Гори щохвилини міняли свій настрій, коли сміялась царинка, хмурився ліс, і все це відчувала людська душа».

Досліджуючи календарну обрядовість у повісті «Тіні забутих предків», що увібрала в себе магичні вірування і раціональний досвід, естетичні традиції і пережиткові звичаї, ми наблизимось до архаїчного мислення гуцулів-номадів, якому відводиться одне із найвагоміших місць у тексті.

Опорні 5 запитань, відповіді на які має знайти група А, посилаючись на текст.

- З чим пов'язано таке календарне свято, як Різдво?
- Яка роль у творі відводиться опису Святого вечора?
- Назвіть основні обряди Святвечора і, по можливості, прокоментуйте їх.
- Що властиво для свята Юрія?
- Які основні сили природи вшановувалися на Юр'їв день? Що це давало гуцулам?

Додатковий матеріал для вчителя

Чи не найвагомішим у календарній обрядовості горян є цикл січневих свят, що розпочинаються Різдвом, якому передує Святий вечір. Обминути зазначену подію було б рівнозначним втраті цілого пласту гуцульської культури, тому на сторінках своєї повісті Михайло Коцюбинський так детально відтворює процес підготовки і саму Святу вечерю.

На Святий вечір навіть найбільшій господар готувався до трапези якнайкраще, не забуваючи при цьому все живе, тому й нарекли люди оточуючий тваринний світ «диханням». З давніх-давен гуцули вірили у магичність Святого вечора, який вирізнявся з-поміж інших урочистих днів. «На святий вечір,— пише М. Коцюбинський,— Іван був завжди в дивнім настрої.

Наче переповнений чимсь таємничим й священним, він все робив поважно, наче службу божу служив» [С. 231].

Традиційними як для гуцулів, так і для більшості українських етнографічних груп були такі обряди: настилання у кімнаті сіна (на столі, під столом), приготування 12 культових страв, поминання душ померлих, різдвяна молитва. Хоча чимало обрядів мали локальний характер. Хочемо звернути увагу на деякі з них:

- обкурювання хати («... обкурював ладаном хату й кошари, щоб одігнати звіра й відьом»);
- ритуальне годування худоби («...перш ніж сісти за стіл, ніс тайну вечерю худобі»);
- закликання на Тайну вечерю нечистої сили («...кликав на тайну вечерю до себе всіх чорнокнижників, мольфарів, планетників всяких, вовків лісових та ведмедів»);
- запобігання перед стихіями природи («... кликав бурю, щоб була ласкава прийти до нього на ситі страви, на палені горілки, на вечерю святу..»).

Нашарування християнських пластів на язичницькі яскраво простежується при відтворенні М. Коцюбинським свята Юрія.

Іван та Палагна з трепетом очікували цього дня: «Завтра велике свято. Теплий Юрій одбира од холодного Дмитра ключі світові, щоб править землею» [С. 233]. Всесвіт для гуцулів, як і для всіх архаїчних народів, мав дуалістичне забарвлення, що проявлявся на рівні опозицій: верх — низ, добро — зло, день - ніч, тепло — холод. Саме з останньою моделлю пов'язувалися свята Дмитра Солунського, легендарного євангельського святого, (26 жовтня за ст. ст). та Теплою Юрія (24 квітня заст. ст).

Дана космогонічна картина повністю відбиває поділ року на чотири рівних частини, які пов'язані з персоналіями. Марія Влад у своїй книзі «Стрітенне», описуючи гуцульський календар, зазначає: «А пори року розділили великі свята. Вони астрономічне сходять у поділі року, але туго ув'язані з господарським заняттям. Весна — Святий Юрій, літо — на Петра, осінь — Дмитрія, зима — в Николая».

У гуцулів-номадів згадане квітнєве свято асоціювалося з повнокровним пробудженням природи, адже «води, на яких плава земля, піднесуть її вище до сонця, Юрій закосичить ліси і царинки...» [С. 233]. Особливого значення надавалося воді, яку горяни поділяли на небесну і земну. Найбільшою магічною силою вони наділяли першу росу, тому господар за давнім звичаєм повинен був викачатися у ній на своєму полі. Гуцули були переконані, що виконання цього ритуалу забезпечить хороший урожай. Це дійство і породило вислів — Юрієва роса краща од вівса. Росу навіть збирали у спеціально приготівлений посуд.

Якщо вода і земля в архаїчній свідомості давніх етнічних груп втілювали жіноче начало, то вогонь і повітря — чоловіче. Саме тому земля і вода полинуть догори, а сам Юр'їв день стане «днем радості і сонця». Прообразом сонця на землі був вогонь, який гуцули охрестили ватрою. Тому й М. Коцюбинський так точно передає це канонізоване, магічне ставлення до культового вогню: «сьогодні гори цвітуть вогнями і синій дим загортає смереки прозорим серпанком» [С. 233]. Цікавим є і те, що вогонь у гуцулів на матеріальному рівні проявляється як полум'я, жар, дим і попіл. Усі ці моменти згадані на Юр'їв день: «А коли сонце знизилось, одцвіли ватри і дими одлетіли у небо, радісним риком обізвалася худоба, перегнана через жар, аби була остра у літі, як тота ватра, аби множилася так, як намноживсь од вогню попіл» [С. 233]. Як бачимо, магія живої ватри захищає тварин на трьох рівнях: небесному (дим), понадземному (жар), земному (попіл). Саме таку мету переслідував мольфар, коли наступного дня з самого ранку «почав розсівать по царині попіл од учорашньої ватри, аби корови та вівці, що будуть тут пастись, пишно плодились» [С. 234].

Висновок (учні записують в робочі зошити):

У календарній обрядовості найповніше виявляється унікальне сприйняття макросвіту карпатцями. Органічно поєднавши архаїчні вірування, язичницьке розуміння космогонічних та астрономічних ритмів та християнську обрядовість (Юрія, Петра, Дмитрія, Миколая, Різдва), гуцули створили цілісний самобутній макросвіт, який так тонко відчув і втілював на сторінках повісті Михайло Коцюбинський.

Група Б. Унікальність світогляду мешканців українських Карпат у трудовій обрядовості.

Учитель. Якщо в більшій частині України трудова обрядовість була пов'язана із хліборобством, то для гуцулів стрижневою була інша галузь — вівчарство. Воно було не стільки засобом для існування (харчі, одяг), скільки способом мислення, сенсом буття. Гуцул понад усе тішився худобою. Як лиш її не називав - товаром, дроб'єтами, маржинкою. Він вірив, що худобина «умудрена природою, вона все відчуває, а що не скаржиться, то не означає, що її можна безневинно кривдити». Таке канонічне ставлення до свійських тварин пояснюється як з позиції язичництва, так і християнства. Тому Михайло Коцюбинський на сторінках своєї повісті писав, що життя, худоб'яче й людське, «зливалось до купи, як два джерельця у горах в один потік» [С. 232].

Трудова обрядовість гуцулів у всій своїй красі, у всій повноті постає при змалюванні вигону на полонину, де гуцул зі своєю маржинкою проводить кілька місяців. Найколеритніше і найглибше М. Коцюбинському вдалося описати такі обряди трудового циклу (вивішується таблиця).

Обряди трудового циклу, відтворені М. Коцюбинським у «Тінях забутих предків»

- 1) Розпалювання живого вогню на полонині.
- 2) Захист худоби на пасовиськах.
- 3) Виготовлення будзу.

Опорні 5 запитань, відповіді на які має знайти група Б, посилаючись на текст.

- Що таке ватра? Як її розпалювали гуцули?
- З чим було пов'язане канонічне ставлення до вогню?

- Чи однакова увага приділялася захисту людини і худоби на полонині? Чому?
- Які обряди виготовлення їжі згадуються М. Коцюбинським?
- Чи можна назвати сиро-молочну їжу гуцулів культовою?

Додатковий матеріал для вчителя

Карпатські старожили знали чимало повір'їв, у яких йшлося про цілющі властивості живої ватри (так вони називали вогонь, добутий тертям двох сухих скалок за допомогою шкіряного паса). Сам обряд запалювання живої ватри відтворено в повісті близько до реальності із зазначенням сакральних моментів:

- чіткий поділ на тих, хто видобуває і доглядає ватру (ватаг і спузар), і тих, хто нею користуватиметься;
- процес «народження» і «засинання» вогню.

Процес народження вогню доручався лише обраному, до яких належав ватаг. Саме він готував суху губку, скалки, лодву, шкіряний ремінь і за допомогою пастуха починав терти. Усе це робилося в повній тиші, яка панувала до тих пір, аж поки скалка не займалася. Лише після цього «ватаг побожно підняв вогонь і встромив у ватру...»,— описує М. Коцюбинський. Перші хвилини життя вогню могли супроводжуватися молитвою: «Допоможи мені, Господи, як єс поміг цю живу ватру розкласти, єї ізгасити».

Оскільки ватра була оберегом «на худобу і для людей: звір боїться її духу і не береться маржини, ні чоловіка», тому й ішов ватаг до стоїща, де мала жити худоба, щоб обкурити його. Сам обряд нагадував прадавній ритуал, а ватаг був схожим на жерця, який виконував сакральну місію. У повісті читаємо: «Високий ватаг, наче дух полонини, обходить з вогнем стоїще. Обличчя в нього поважне, як у жерця, ноги ступають твердо й широко...» [С. 217]. Захищеним має бути не лише приміщення, де ночуватиме маржинка, а сама тварина. Тому кинута під ноги жаринка захищатиме товар упродовж усього літнього сезону.

Доступ до розведеної ватри мала спеціальна людина, яку називали спузарем. У його обов'язки входило «сокотіння» (збереження) полонинської душі — вогню.

Магічна сила ватри триватиме до того моменту, аж поки гуцули не збиратимуться з полонини додому, її категорично заборонялося гасити, бо «вогонь полонинський, що сам народився, наче бог, сам має й заснути». Процес засинання вогню споглядали лише двоє — ватаг спузар.

Бринза була основним видом харчування у гуцулів та інших гірських народів. Вона готувалася за старовинними рецептами, які передавалися з покоління в покоління. Технологія приготування, дотримання усіх вимог робили її цілющою і поживною стравою, яка могла зберігатися кілька років.

Марія Влад, згадуючи дідівські розповіді, ретельно описала архаїчний процес приготування будзу.

Здоєне молоко виливають у велику путину, додаючи до нього глєгу (з гр. «молоко»). Аби зробити глєг, треба мати ринзу. А ринза називався шлунок маленького теляти або ягняти, які лише живилися молоком. Цей шлунок вимивали і наповнювали молоком щойно вположеної корови або вівці. До молока додавали перепаленої до червоного солі навпіл з непаленою і непчатої води, взятої до схід сонця. Наповнений шлунок туго зав'язували і вивішували сушити. Це й називали ринзою. До ринзи додавали молока, розтирали, і так отримували глєг. Ватаг глєг насипав у посудину з молоком, обертав її коло ватри, аби нагріти суміш. Від глєгу тепле молоко ловиться в сир — будз.

Письменник відтворив лише частину обряду приготування будзу, зосередившись в основному на зовнішніх моментах: «Руки оживють потроху, то підіймаються вище, то опускаються нижче, закруглюють лікті, щось плещуть, бгають та гладять там всередині, і раптом з дна посудини, з-під молока, підіймається кругле сирове тіло, що якимось чудом родилось» [С. 223].

Для посилення вражень учням можна було б дати покуштувати будз, який сьогодні виготовляють зі спеціального порошку. Висновок (учні записують у робочі зошити)

Трудова обрядовість гуцулів пов'язана насамперед з вівчарством. У канонічному ставленні до свійських тварин є риси як язичництва, так і християнства. В обрядах розпалювання ватри на полонині та захисті худоби проявилось магічне ставлення до прадавніх стихій: вогню і води. Приготування

і «вшановування» будзу та бринзи властиве не лише гуцулам, воно поширене і в інших регіонах України, оскільки в традиційному харчуванні українців сир посідає одне з провідних місць.

Група В. Архаїчність родинної обрядовості у повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків»

Учитель. Розглядаючи твір М. Коцюбинського, ми бачимо, що самотній світогляд карпатського народу проявляється через кілька етапів родинної обрядовості, зокрема пологовий та поховальний. Хоча повний родинний цикл включає в себе чотири етапи (вивішується таблиця).

Етапи родинної обрядовості

- 1) Пологовий етап (родина, хрестини, іменини, пострижини).
- 2) Весільний етап (сватання, заручини, дівич-вечір, витання).
- 3) Поховальний етап (омивання, голосіння, виніс покійника).
- 4) Поминальний (дев'ять днів, сорок днів, рік)

Опорні 5 запитань, відповіді на які має знайти група В, посилаючись на тест.

- Хто така баба-повитуха? Яка її роль у пологовій обрядовості?
- Що стало, на думку матері Івана, причиною його нещасливої долі?
- У чому унікальність поховального обряду гуцулів?
- Які складові в поховальному обряді були обов'язковими і з чим це було пов'язано?
- Чи вдалося М. Коцюбинському показати нерозривність життя і смерті?

Додатковий матеріал для вчителя

Уже з перших сторінок твору ми дізнаємося про народження Іванка та обрядодійства, пов'язані з цим, а точніше їх порушення: «Не «сокотилася» баба при злогах, не обкурила десь хати, не засвітила свічки, і хитра бісиця встигла обміняти її дитину на своє бісеня» [С. 205]. Саме при народженні дитини важливу роль (не тільки з позиції біологічної, а й містичної) відводили бабі-

повитусі. Микола Костомаров у своїй книзі «Слов'янська міфологія» зазначав, що від баби-повитухи залежала щаслива доля новонародженого, яку уособлювала каша, зварена нею перед пологами.

Магічно-заклинальні обряди, які мала знати і виконувати під час пологів повитуха, посилювалися ритуальним використанням диму й вогню. Ритуал «обкурень хати» своїм корінням сягає ще часів Трипільської культури. Він пов'язаний з прадавнім культом «живого вогню», який ще донедавна гуцули видобували тертям двох дерев'яних паличок, щоб захистити себе і свою хату від злих духів. Цій сакральній стихії відводилося особливе місце ще з незапам'ятних часів, оскільки вона захищала від хижаків та ворогів, була супутником та помічником людини, уособлювала силу, яка здатна очищати та зцілювати. Споконвіку вогонь вважали символом та покровителем сім'ї.

Ще одне порушення у ритуалі відбулося тоді, коли баба повитуха під час пологів «не засвітила свічку». Цей церковний обряд можна також розглядати у дохристиянському контексті, коли вогню надавалася функція оберегу, який за своєю силою міг зрівнятися з блискавкою. Про це зазначає у своїй книзі «Дохристиянські вірування українського народу» митрополит Іларіон. Ще й сьогодні можна почути в гірських селех України: «Огонь Святий мстить, якого не цінуєш».

Недотримання бабою-повитухою всіх етапів пологового обряду («не сокотилася» значить не стереглася) призвело до дисгармонії в подальшому житті Івана, про що неодноразово згадує його матір: «... все плакав, кричав по ночах, погано ріс і дивився на ньою таким глибоким, старече розумним зором...» [С. 205]. На небезпеці таких відхилень наголошують українські дослідники Микола Ткач та Галина Лозко. Для них порушення ритуалів рано чи пізно призводить до моральних, екологічних і суспільних наслідків, оскільки нехтуються предковічні вірування українського народу.

Поховальний обряд, порівняно з пологовим, письменником відтворений на сторінках повісті «Тіні забутих предків» значно яскравіше і повніше. Михайло Коцюбинський, змальовуючи похорони Іванка, писав про те, що

«мудрий спокій єднав життя і смерть» [С. 246]. Саме така гармонізація двох світів і визначила етапи поховального обряду гуцулів-номадів.

Прощаючись з мерцем, вони вірили в невмирущу силу життя, яка проявиться в іншому, потойбічному, світі. Свідченням цього були мідні гроші, які добрі душі ставили на груди, веселі танці навколо покійника, забави та розваги. Обряд оплати мерцем перевозу був поширений не тільки на терені Карпатської України, а й усього слов'янського просторі.

Стосовно веселого настрою гуцулів можемо зауважити таке. Поховальний обряд (тризна) обертався своєрідним святом, що символізувало перемогу життя над смертю. Історія цього ритуалу своїм корінням сягає сивої давнини, про що зазначає і Галина Лозко у книзі «Українське народознавство». Отже, головна функція похоронних забав — перетворення смерті у нове народження, тобто знищення смерті як такої.

Суто локальний характер у поховальному обряді відіграють трембіти, які в день похорону «плачуть під вікном». Звичай грати на трембіті у горян дуже давній. Він має глибокі сакральні корені. «Голосіння» трембіти, як правило, було викликане лише звісткою про смерть, про що свідчить давня гуцульська легенда. Суть її зводиться до того, що забаганка багатого чоловіка заграти на весіллі у своїх дітей призвела до трагічної смерті останніх. Такою була покара за порушення звичаю.

Важко уявити поховальний обряд гуцулів-номадів без архаїчного оберегу — вогню, про який ми згадували, розглядаючи пологову обрядовість. Під час поховання «розкладали на подвір'ї вогонь», щоб зігріти душу, освітити її шлях у потойбічний світ. Саме вогонь як джерело світла очищав небіжчиків від гріхів, поглинаючи їх у своєму полум'ї, відкривав браму у потойбічний світ, вічний спокій.

Висновок (учні записують у робочі зошити)

Проект 4 “РОМАНТИКА В МОЄМУ ЖИТТІ”

«Вивчення творчості Михайла Коцюбинського в 10 класі»

Урок 3.

Повість “Тіні забутих предків”. Трагічна доля Івана і Марічки як наслідок суперечності між мрією і дійсністю. Духовний світ людини у зв’язку зі світом природи.

Урок 4.

Фольклорне тло твору. Образи та символи в ньому. Образи Івана та Марічки як втілення романтичної ідеї незнищенності кохання.

Подорож-репортаж
Дослідницько-пошукове завдання

1-а група географів — розповідь про географічне положення Гуцульщини.
2-а група етнографів — розповідь про звичаї та одяг гуцулів;
3-я група психологів — розповідь про психологію та характер гуцулів.

М.М. Коцюбинський "Тіні забутих предків"

Що таке щастя
і у чому
смісл людського життя?

Над питаннями роздумували учні 10-А класу

Бредень Микола;

Теребовлянська гімназія-спецшкола-інтернат

10 клас;

Туркула Л.В., координатор проекту

20.03.2010 р.

Конфлікт твору (складний, багатоплановий):

Нас здивувало:

Типовий східно-український автор - і раптом гуцульський діалект, гори, полонини, таємничий, колоритний світ, який звикли бачити в І. Франка та інших письменників Західної України. Чому?

Цей твір було написано в 1911 році внаслідок глибокого захоплення М.Коцюбинським життям карпатських гуцулів. Їхніми звичаями та обрядами оригінальністю мислення і світосприйняття.

Ми з'ясували:

Досконало вивчити той край допомогла М.Коцюбинському дружба з І. Франком

М. Коцюбинський,
І. Франко
та
В. Гнатюк
Початок XX століття
(зліва направо)

Марічка Гутенюк

Проект 5 “Я – ПСИХОЛОГ”

«Вивчення творчості Василя Стефаника в 10 класі»

Тема.

Василь Стефаник. “Камінний хрест”

Урок 1.

Життєпис письменника. Загальна характеристика творчості митця.

Урок 2.

Новаторство письменника. “Камінний хрест” — психологічне розкриття теми еміграції. Історична основа твору. Сюжетно-композиційні особливості. Трагічна подія — композиційний центр новел Стефаника. Драматизм конфлікту, емоційна загостреність зображуваного. Багатозначність символічних образів. Ідея нерозривної єдності Івана Дідуха з полем, рідною землею. Останній танець Івана Дідуха перед від’їздом із села як символ трагізму і розпачу прощання з рідним краєм.

ТЛ: експресіонізм.

Тип проекту:

- навчальний;
- міжпредметний (мова, література, музика, образотворче мистецтво, інформатика);
- інформаційно-творчий;
- груповий.

Актуальність проекту.

У класі учні вивчають творів :

Як побудувати уроки, щоб всебічно висвітлити тему і зацікавити учнів, даючи можливість кожному, залежно від здібностей, нахилів та інтересів, реалізувати себе в пізнавальній, дослідницькій, творчій діяльності?

Найкраще цим вимогам відповідає метод проектів – сукупність дослідно-пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю.

Запропонований проект має виховну спрямованість, оскільки впливає на емоційно-чуттєву сферу учнів, спонукає до роздумів.

Мета проекту:

- розвивати навички творчого мислення;
- сприяти розвитку інтегрованих знань, інтелектуальних і творчих здібностей.

Проект має навчити учнів:

- планувати свою роботу, передбачати можливі результати;
- працювати з додатковими інформаційними джерелами;
- самостійно шукати і накопичувати матеріал;
- грамотно аргументувати думки;
- активізувати соціальні контакти (розподіляти доручення, працювати разом);
- працювати в команді, уникати конфліктів, відчувати відповідальність за свою роботу.

Механізм реалізації проекту

13.Формування спільної теми й мети.

Ключове питання.

Тематичні запитання і завдання:

- Що називається

14.Розробка плану реалізації задуму, визначення терміну захисту проекту.

15.Установлення критеріїв оцінки результату і процесу дії.

16.Дослідження проблеми:

- ☐ об'єднання учнів у групи (з урахуванням здібностей, нахилів, способу мислення) – «літературознавці», «дослідники», «аналітики», «народознавці», «краєзнавці»;
- ☐ обговорення і вибір питань, які будуть досліджуватися:
- ☐

«Літературознавці»

- Життя і творчість. Творча співдружність В. Стефаника з Л. Мартовичем і Марком Черемшиною (“Покутська трійця”).
- Створити презентацію

«Народознавці»

Еміграція українців за кордон наприкінці XIX — на початку XX ст. (історія України).

- З'ясувати особливості твору, зв'язок з українською народною творчістю.
- Створити презентацію.

«Дослідники»

Європейський експресіонізм (Ф. Кафка, М. Шагал, Е. Мунк, Г. Кайзер).

- Створити презентацію. «Літературознавчий словничок».

«Аналітики»

Вміти прокоментувати зміст новели “Камінний хрест” як модерністичного

твору, пояснити особливості сюжету, композиції, емоційно напружений

драматизм ситуації. Схарактеризувати образ головного героя Івана Дідуха.

Вміти розкрити історичну основу новели, пояснити багатозначність символів камінного хреста, горба, прізвище головного героя.

Виховання співчуття, співпереживання до драматичних, напружених життєвих ситуацій. Усвідомлення того, що готовність допомогти є виявом гуманної та громадянської позиції людини

«Краєзнавці»

- Створити публікацію.
 - обговорення й вибір методів дослідження та пошуку інформації;
 - виконання індивідуальних завдань під контролем вчителя;
 - проміжні обговорення досягнутих результатів;
 - підготовка до презентації та захисту проекту;
 - оцінювання проекту.

Очікувані результати

Працюючи над проектом, учні навчаться:

- 25.Вдумливо читати тексти, вибираючи потрібну інформацію і творчо її використовувати;
- 26.Виділяти провідні мотиви;
- 27.Самостійно працювати з додатковими джерелами інформації;
- 28.Користуватися ресурсами Інтернету;
- 29.Працювати в команді;
- 30.Створювати публікації, презентації, веб-сайти в програмах Power Point, Publisher, Excel.

Оцінка і самооцінка проекту.

Урок 2.

Тема уроку. Новаторство письменника. “Камінний хрест” — психологічне розкриття теми еміграції. Історична основа твору. Сюжетно-композиційні особливості. Трагічна подія — композиційний центр новел Стефаніка. Драматизм конфлікту, емоційна заостреність зображуваного. Багатозначність символічних образів. Ідея нерозривної єдності Івана Дідуха з полем, рідною землею. Останній танець Івана Дідуха перед від’їздом із села як символ трагізму і розпачу прощання з рідним краєм.

ТЛ: експресіонізм.

Мета проекту: формувати здатність духовно спілкуватися з іншими людьми; вміння слухати й чути як складові комунікативної компетентності; здатність до самозаглиблення, самоспоглядання, самоаналізу; розвивати психічні процеси та мовлення учнів; удосконалювати навички аналізу новел як жанру епосу.

Тип проекту: інформаційно-творчий, вільне філософствування з елементами дискусії

Актуальність проекту. Запропонований проект має виховну спрямованість, дозволяє проникнути в емоційно напружений драматизм ситуації, дає можливість кожному усвідомити те, що прагнення допомогти є виявом громадянської позиції людини.

Очікувані результати: щирість у стосунках з людьми; вміння спілкуватися; комунікативна компетентність (володіння мовними й мовленнєвими засобами спілкування, спроможність до мовленнєвої діяльності, спілкування в різноманітних умовах і ситуаціях); прагнення до мудрості; відвертість; чуйність; рефлексія; інтуїція.

Ключове питання: Чи можна зрозуміти душу?

Тематичні питання:

1. Людина розкриває душу.
2. Людині розкривають душу.

3. Відвертість і чуйність.

4. Сприйняття серцем.

В. Стефаник – майстер психологічної новели.

Операційна карта з розробки тематичного питання

ЛЮДИНА ВІДКРИВАЄ ДУШУ

Душа (із тлумачного словника) – внутрішній психічний світ людини, з її настроями, переживаннями та почуттями.

Що означає “відкривати душу”?

Що спонукає людину відкривати душу? Що людина при цьому відчуває?

Інтимна сфера (із тлумачного словника) – глибоко особисте, потаємне;

– сфера відвертості, близькості;

– сфера приватного життя;

– сфера задушевного, щирого, близького.

Інтимні стосунки називають “спілкуванням душ”, “єдністю душ”. У такому стані душі розкриваються просто, природно, невимушено. Чи добре це?

Чи маєш ти людину, з якою тебе пов’язують інтимні стосунки в зазначеному розумінні? Чи потрібно це тобі?

Чи можеш ти розкрити душу батькам? Чи потрібно це тобі? Чи хочеш ти мати подібні інтимні стосунки зі своїми дітьми в майбутньому?

Психологи й соціологи називають “енергетичним вампіризмом” явище, коли людина шукає “вдячного слухача”, виливає на нього свої негаразди й проблеми, у процесі чого скидається на “слухача” її негативна енергія.

Висловіть своє ставлення до подібного явища.

Операційна карта з розробки тематичного питання

ЛЮДИНІ ВІДКРИВАЮТЬ ДУШУ

Кому відкривають душу? Чи потрібно це? Чи є в цьому небезпека?

Яка це має бути людина? Якими якостями має володіти?

Що спонукає людину приймати одкровення іншого? Що вона при цьому відчуває?

Чи маєш ти людину, з якою тебе пов'язують інтимні стосунки в зазначеному розумінні? Яка це людина? Якими якостями характеру володіє?

Уміння слухати. Що це означає? Чи це важлива якість?

Уміння чути. Як розуміти таку здатність людини? Наскільки це важливо для спілкування?

Мудрість (із тлумачного словника) – великий розум, значний життєвий досвід, проникливість, узагальнення.

Як ви ставитеся до зазначеного тлумачення? Чи корисна ця якість для людини? Чи має людина мати життєву мудрість, щоб їй хотіли відкрити душу?

Чи відкривають тобі душу інші люди? Чи хочеш ти мати якості, щоб тобі відкривали душу?

Операційна карта з розробки тематичного питання

ВІДВЕРТІСТЬ І ЧУЙНІСТЬ

Відвертість (із тлумачного словника) – щирий вияв почуттів, думок, щиросердність, прямолінійність, правдивість; – неприхованість, незамаскованість.

Висловіть своє ставлення до зазначеної якості.

Чуйність (із тлумачного словника) – уважність і сердечне ставлення до людей;

– здатність швидко реагувати на життєві події, факти;

– здатність легко прийматися враженнями, переживаннями, вразливість.

Висловіть своє ставлення до зазначеної якості.

Як взаємопов'язані відвертість і чуйність? Чи є між ними зв'язок?

Існує думка що люди західної ментальності живуть відокремлено, що їм не властиві зазначені якості. Чи є відвертість і чуйність ментальними рисами українців?

Чи живуть відвертість і чуйність у характерах сучасних українців? Чи відбувається трансформація цих якостей під впливом умов життя сьогодення?

Ти відвертий? Ти чуйний? Ти хочеш мати ці якості у своєму характері? Наскільки це важливо для тебе?

Операційна карта з розробки тематичного питання

СПРИЙНЯТТЯ СЕРЦЕМ

Споглядання (із тлумачного словника) – спостереження за чим-, ким-небудь;

– заглиблення у свій внутрішній духовний світ, самозаглиблення, самоспоглядання;

– вихідний ступінь пізнання, відображення дійсності у свідомості людини.

Чи важлива для людини здатність до споглядання за навколишнім світом? Чи важливо зазирати всередину себе? Чи можливо пізнати життя, не вмюючи споглядати?

Рефлексія (із тлумачного словника) – самоаналіз, роздуми людини над власним душевним станом.

Яким чином споглядання пов'язане з рефлексією? Чи важлива здатність до рефлексії для тебе? У чому користь цієї здатності?

Інтуїція (із тлумачного словника) – здатність людини несвідомо, чуттям уловлювати істину, передбачати, вгадувати що-небудь, спираючись на попередній досвід, знання; – чуття, проникливість, здогад.

Чи важлива інтуїція для людини? Чи пов'язана вона із спогляданням і рефлексією?

Чи можна тренувати інтуїцію?

Психолог (із тлумачного словника) – той, хто тонко розуміється на характерах, поведінці людей.

Чи вважаєш ти себе психологом у буденному життєвому розумінні? Чи хочеш ти бути таким? Що для цього потрібно?

Наскільки тема проекту важлива для тебе?

Укр. літ.

10 клас

Творчість Михайла Коцюбинського

1. Укажіть твір М. Коцюбинського, що першим побачив світ у 1890 р.

А «Наша хатка»; Б «Харитя»; В «Для загального добра»; Г «Тіні забутих предків».

2. Укажіть назву твору за поданим фрагментом. *Ліс ще дрімає в передранішній тиші. Непорушно стоять дерева, загорнені в сутінь, рясно вкриті краплистою росю...*

А «Ялинка»;

Б «Хо»;

В «Дорогою ціною»;

Г «На камені».

3. На заваді кохання Марічки та Івана («Тіні забутих предків») стала:

А зміна місця проживання;

Б родова ворожнеча;

В трагічна загибель одного з героїв;

Г зрада Івана.

4. Кому ідейно протиставлена Марічка в образній системі повісті «Тіні забутих предків»?

А Іванові;

Б матері Івана;

В Палагні;

Г Щезнику.

5. У якому з поданих творів присутня дійова особа «моя втома»?

А «Тіні забутих предків»;

Б «Fata morgana»;

В «Ялинка»;

Г «Intermezzo»;

Д «Цвіт яблуні».

6. «Intermezzo»; М. Коцюбинський присвятив:

- А дружині;
- Б Є. Чикаленку;
- В М. Жуку;
- Г Кононівським полям;
- Д синові.

7. «Я» героя у творі «Intermezzo»; розкривається:

- А через авторську характеристику;
- Б через портрет;
- В у діалогах з іншими персонажами;
- Г через численні характеристики інших персонажів;
- Д у його внутрішньому монолозі.

8. Пісні, які співала Марічка (повість «Тіні забутих предків»), називаються:

- А гаївки; Б співомовки; В коломийки; Г гагілки; Д колядки.

Завдання з вибором кількох правильних відповідей

9. Укажіть назви оповідань для дітей М. Коцюбинського:

- 1 «Харитя»;
- 2 «Для загального добра»;
- 3 «Ялинка»;
- 4 «Маленький грішник»;
- 5 «Сміх»;
- 6 «Persona grata»;
- 7 «П'ятизлотник».

10. Позначте персонажів твору «Fata morgana»;

- 1 Андрій Волик; 2 Маланка; 3 Прокіп Кандзюба; 4 Мелашка; 5 Марко Гуща; 6 Іван Палійчук; 7 Євгеній Рафалович.

Завдання на встановлення відповідності (логічні пари)

11. Установіть відповідність між назвою твору М. Коцюбинського і жанром

- 1 «Хвала життю»; 2 «Intermezzo»; 3 «Fata morgana»; 4 «Невідомий»; 5 «Ціпов'яз».

Завдання на встановлення правильної хронологічної (логічної) послідовності

Завдання відкритої форми з короткою відповіддю

12. Назвіть народність, побут і звичаї якої М. Коцюбинський змалював у повісті «Тіні забутих предків».

Проект 5 “Я – ПСИХОЛОГ”

«Вивчення творчості Василя Стефаника в 10 класі»

Урок 2.

Новаторство письменника. “Камінний хрест” — психологічне розкриття теми еміграції. Історична основа твору. Сюжетно-композиційні особливості. Трагічна подія — композиційний центр новел Стефаника. Драматизм конфлікту, емоційна загостреність зображуваного. Багатозначність символічних образів. Ідея нерозривної єдності Івана Дідуха з полем, рідною землею. Останній танець Івана Дідуха перед від’їздом із села як символ трагізму і розпачу прощання з рідним краєм.

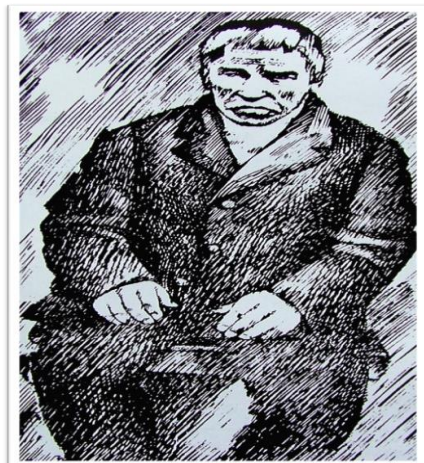
ТЛ: експресіонізм.

Новела

“Камінний хрест”

- Новела «Камінний хрест» - психологічне розкриття теми еміграції.
- Новаторство письменника.
- Ідея нерозривної єдності Івана Дідуха з рідною землею.
- Поняття про експресіонізм.

Титжинський Олександр;
Теребовлянська гімназія-спецшкола-інтернат
10 клас;
Туркула Л.В. , координатор проекту
20.03.2010 р.

Еміграція населення Галичини, Північної Буковини, Закарпатської України була зумовлена економічними причинами:

Кадри з
фільму
«Камінний
хрест»

аграрне перенаселення;

масове зuboжіння українського населення;

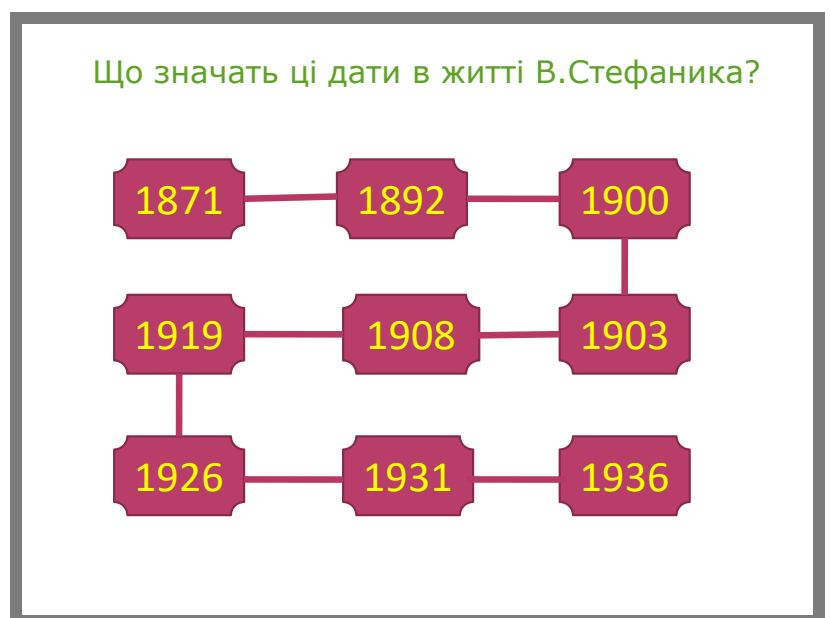
сповільнені темпи розвитку економіки;

низький життєвий рівень;

висока смертність та ін.

Еміграція – (виселення, переселення) – вимушене або добровільне переселення частини населення з батьківщини до іншої країни на певний час або на постійне мешкання.

Тема: Новела «Камінний хрест» - психологічне розкриття теми еміграції. Новаторство письменника. Ідея нерозривної єдності Івана Дідуха з рідною землею. Поняття про експресіонізм.

Мета:

- ✓ ознайомити учнів з історією написання твору; розкрити психологічну суть новели, ідею нерозривної єдності Івана Дідуха з рідною землею;
- ✓ розвивати вміння учнів висловлювати свої думки з приводу

прочитаного, комунікативну компетентність, вміння робити висновки;

✓ формувати в учнів внутрішнє переконання в тому, що людина по-справжньому буває щасливою тільки на своїй землі; збагачувати ментальний досвід учнів новими об'єктивними оцінками й поглядами; прищеплювати учням шанобливе ставлення до загальнолюдських цінностей.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: пісня на слова Богдана Лепкого «Чуєш, брате мій», кадри з фільму «Камінний хрест», картки, текст твору.

Епіграф:

Страшно сильно пишете Ви.
Так, якби-сьти витесували потужною
рукою пам'ятник для свого народу...
Гірка, пориваюча, закривавлена поезія Ваша,
котру не можна забути...
О. Кобилянська

Дійшло до того, що мужики йдуть
в світ за очі – на еміграцію.
В. Стефаник

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності учнів

1. З'ясування емоційної готовності до уроку
2. Актуалізація опорних знань і суб'єктивного досвіду

А) Літературний диктант

1. 1871 рік... (народився В. Стефаник)
2. Дитинство майбутнього письменника минуло в селі..(с. Русів Снятинського району).

3. Батько Степана був... (заможним селянином)
4. Василь провчився у школі.. (три роки)
5. У 1883 році молодий Стефаник... (успішно склав іспити до Коломийської гімназії)
6. Першою публікацією молодого письменника стала стаття... («Жолудки наших робітничих людей і читальні»).
7. Після виключення з Коломийської гімназії Стефаник навчався.. .(У Дрогобицькій гімназії)
8. Після закінчення гімназії, він вирішив вчитися... (У Кракові на медичному факультеті)
9. Перша збірка В. Стефаника мала назву... («Синя книжечка»)
10. Ольга Гаморак була... (Дружиною Стефаника)
11. Василь Стефаник помер у ...(1936 році)
12. Творча спадщина В. Стефаника налічує... (72 новели, статті)

Б)«Мікрофон»

- ✓ Що ви можете сказати про В. Стефаника — людину і митця?
- ✓ Що називається новелою?
- ✓ Які збірки письменника ви знаєте?
- ✓ Назвіть новели В. Стефаника.
- ✓ Що ви можете сказати про В. Стефаника — людину і митця?
- ✓ Ознаки якого літературного напрямку яскраво виражено у новелі «Камінний хрест»?

В) Коротка інформація учня про експресіонізм як напрям у літературі.

Експресіонізм - (від фр. expression - вираження, виразність) - літературно-мистецький напрям, що формувався у французькому живописі кінця XIX ст. (Вінцент ван Гог, Поль Сезанн, Анрі Матісс), а на початку XX ст. визначив художні пошуки німецьких літераторів (Йоганн Бехер, Леонгард Франк). Цей напрям мав протистояти імпресіонізму, отже, передавати не стільки враження від дійсності, як вираження авторського ставлення до неї. Звідси - посилення

лірично-суб'єктивного начала в художньому моделюванні життя, намагання прояснити його глибинну сутність. В українській прозі такий підхід до зображення дійсності характеризує новелістику Василя Стефаника, позначену надзвичайною увагою до внутрішнього світу людини, динамізмом у розкритті її переживань, що передаються нервовою, напруженою, "рваною" фразою. За спостереженням Олександри Черненко, для експресіоністів "важливим було те, щоб мистецтво відображало свідомість людини, "її внутрішні переживання та емоції і щоб воно теж було експресією ритму та руху життя... Тим-то не краса, а експресія, сила духовного виразу, стала характеристичною властивістю естетики експресіонізму". У цьому зв'язку симптоматичним є прагнення Василя Стефаника так натягнути струни селянської душі, щоб їх звучання нагадувало музику Бетховена.

III. Оголошення теми, мети, цільовизначення.

Зачитування епіграфу, запис його в зошити

IV. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя

До Русова, батьківщини Василя Стефаника, «як і до інших духовних центрів нашої землі, ідуть літературні паломники з усієї України, з цілого світу. Припадають серцем до зболеного Стефаникового слова і п'ють цілющу воду зі Стефаникової криниці — тієї, що й досі стоїть у його затишному обійсті. Звідти, де стоїть оселя письменника, видно, мов на долоні, всеньке село. А на горбі, вдалині, бовваніє камінний хрест, той, який дав назву одній із найкращих новел Василя Стефаника.

«Камінний хрест» — єдиний відгук Стефаникового серця на трагічні для українського народу події, що відбувалися в його краї наприкінці XIX — початку XX століття. Але який?..» (*Н. Горик*)

- Які почуття переживали ви під час читання новели «Камінний хрест»? Що вас найбільше вразило?

2. З'ясування історичної основи твору

- Пригадайте з попереднього уроку, які картини бачив В. Стефаник на Краківському вокзалі і ось про що він писав О. Кобилянській у 1899 році.

Зачитування уривка з листа

Нині досвіта на двірці краківським було 800 душ емігрантів... Насамперед виділи би-сте сотки синіх, спечених губів, потім кололи би Вас у серце різнобірві очі діточі - попідпухали, як коли би синявою водичкою намокли. Далі виділи би-сте тисячі брудних висохлих ярочків по лицях від сліз, а далі чули би-сте захриплий голос бесіди руської... Чули би-сте, як багато маленьких чобіток гримає по камінню,— се перші чобітки у хлопців і дівчаток; йдуть, говорять «очима» і оглядаються все на чобітки, що ніколи не мали.

Потім ще виділи би-сте, як мами бігають з плачем за пропавшими дітьми, як їх пани штурхають, як вони ридають. Виділи би-сте, як вони сідають до вагонів, як силоміць пхають бабів і замикають у возах, сидя під самим верхом, бо насподі пакунки. Поїзд рушає, жінки і чоловіки чіпляються єго, поліція і жандарми відкидають їх, як галушки, а вікна в поїзді розпадаються і кавалками спадають на пероні. На пероні лишаються жінки без чоловіків, діти самі без родичів і чоловіки без жінок. Шалений плач, ломання рук і прокльони.

Співзвучним до листів В. Стефаника є рядки вірша І. Франка із циклу «До Бразилії». (*Мелодекламація. Супровід - мелодія пісні Б. Лепкого і Левка Лепкого «Чуєш, брате мій...»*)

Коли почуєш ти в тиші нічній
Залізним шляхом стукотять вагони,
А в них гуде, шумить, пищить, мов рій,
Дитячий плач, жіночі скорбні стони,
Важке зітхання і гіркий проклін,
Тужливий спів, дівочії дисканти,
То не питай: Се поїзд – звідки він?
Кого везе? Куди? Кому вздогін?
Се – емігранти.

Коли побачиш — на пероні десь
Людей, мов оселедців тих, набито,
Жінок худих, блідих аж серце рвесь,
Зів'ялих, мов побите градом жито.
Мужчин понурих і дітей дрібних,
І купою брудні, старії фанти,
Навалені під ними і при них,
На лицях слід терпінь, надій марних,
Се — емігранти...

3. Словникова робота

Еміграція (з лат. Emigrare – переселятися) – переселення із своєї батьківщини в іншу країну і життя в ній після переселення, зумовлене соціально-економічними, політичними або релігійними причинами.

Емігрант – особа, яка переселяється на постійне місце проживання в іншу країну.

Діаспора (з грец. diaspora- розсіяння) – перебування значної частини народу(етнічної спільноти) за межами батьківщини.

4. Повідомлення про причини масової еміграції українців.

Після революції 1848 року Галичина, Закарпаття та Буковина були найбільш бідними в Європі. Ці землі залишалися внутрішньою колонією Австрійської імперії.

Вони були аграрними з незначним нагромадженням капіталу. Промисловість, торівля тут були слабо розвиненими. Як і раніше, ці землі залишалися ринком збуту промислових товарів і сировинним додатком промислово розвиненої метрополії — Австро-Угорщини.

На початку XX ст. на західноукраїнських землях збереглися феодально-кріпосницькі пережитки: здольщина, відробітки на користь поміщика за користування пасовищем, водопоєм, лісом.

У Галичині панівне становище посідали польські поміщики.

Поглибилось розшарування селянства, 5 % становили куркулі. Бідняки розорювалися, а куркулі скуповували за безцінь їх землю.

Малоземельні селяни орендували землю у багатіїв, що стало найпоширенішою формою експлуатації на Західній Україні.

Розорені селяни, не знайшовши роботу в містах, вирушали на заробітки в Чехію, Угорщину.

Західноукраїнського селянина знала вся Європа. Селяни працювали на вахтах Франції, Бельгії.

На початку XX ст. почалася еміграція українського населення до Америки. Причинами такого явища стали безземелля та малоземелля, безробіття, нестерпні податки. Уряди США, Канади, Бразилії заохочували масове переселення з-за кордону.

Закарпатці першими розпочали еміграцію до США ще у 70-х рр. XIX ст. На кінець XIX ст. українська громада в США нараховувала 200 тис. чоловік, українська громада Канади — 24 тис. Еміграція західноукраїнського селянства набирає такого розмаху, що лякає панівні класи. «Мужики з жиру дуріють та шукають дармового хліба! — саркастично вигукує панство, розгніване втратою дешевих робочих рук».

Запитання до класу:

— Як епіграф до уроку увиразнює цю тему?

Слово вчителя

В експозиційному першому розділі відразу ж показано, як людське життя Івана пливе одним потоком з худоб'ячим. Бо ж обидва - і господар, і його єдиний кінь, - одягли шлеї, на обох набухли жили, коли вони возили гній на той « горб щонайвищий і щонайгірший над усе сільське поле».

Перегляд фрагменту фільму « Камінний хрест» (праця Івана на горбі, епізод з будняком)

- Чи можна назвати роботу Івана на горбі «каторжною»? Чому?
- Знайдіть і прокоментуйте художні деталі, які свідчать про тяжку працю

Івана («... і на коні, і на Івані жили, виступала.....догори ліз кінь як по леду, а Івана як коли би хто буком по чолі тріснув, така велика жила напухала йому на чолі...»); «...ліва рука Івана обвивалась сітею синіх жил, як ланцюгом із синьої сталі...»; «...ранком...і кінь, і Іван держалися крепко, бо оба відпочили через ніч..»).

- Знайдіть цитати, якими ілюструється любов Івана Дідуха до своєї землі, до того піщаного кам'янистого горба.
- Чому письменник неодноразово порівнює Івана з конем?
- Чому Іван не дозволяв жінці та синам працювати на горбі?
- Чи досяг Дідух успіхів, чи забезпечував горб сім'ю Івана?
- Розкрийте психологічний стан Івана через призму двох останніх абзаців 5-го розділу? (нестерпний біль, жаль, туга за молодими літами, смуток, ридання, бо настає розлука з рідними людьми, близькими приятелями)
- Чому ж Іван їде до Канади?
- Що переважило в Іванові - любов до рідного краю чи любов до дітей? Чи можемо ми за це осуджувати Дідуха?

Слово вчителя

- Та чи можна сказати, що розлука з рідною землею, з рідною домівкою, з усім нажитим непосильною працею добром була легкою для емігрантів? Відповідь на це питання нам подає фрагмент фільму.

Перегляд фрагменту фільму (прощання Івана та його родини з рідним селом)

- Чому ж усе село зібрав? З якої причини? Які почуття переповнюють Івана? Як від'їзд до Канади вплинув на психологію головного героя? (Іван усіх любив, шанував, для нього вони були всі рідні, він хотів з ними попрощатися перед від'їздом до Канади. Сумний був, незвичний: то мовчазний, а більше балакучий, почуття жалю, смутку переповнюють його.)

- Чому новелу названо « Камінний хрест»? Що символізує ця назва?
- Як би ви сформулювали ідею новели?
- А як би ви назвали цей твір? Чому?

- Як ви думаєте, розбагатіє Іван на чужині?
- Чи буде щасливим Дідух у чужому краї?

Слово вчителя

Роботящі руки українців і на чужій землі прославили рідний край. На сьогодні за межами України проживає не менше 8 млн. українців. У Північній Дакоті (США) українці заснували село і назвали його Україна.

У Канаді споруджено пам'ятники князю Володимиру Великому, Маркіяну Шашкевичу, Тарасу Шевченку, Івану Франку і голодомору 1932-1933 років. У Вегревілі стоїть велетенська писанка, яка є символом української спільності в Канаді.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Який же узагальнений висновок ми можемо зробити з цієї новели?

Слово учня.

У новелі «Камінний хрест» родина Івана Дідуха в пошуках кращої долі вибирається до Канади. Прощання Івана з рідною хатою, селом, односельцями - це своєрідний похорон. Камінний хрест зі своїм та жіничиним ім'ям, поставлений Іваном на глиняному горбі, який він усе своє життя обробляв тяжкою працею, став символом страждань сотень тисяч галицьких українців, що їх злидні погнали за океан, до «Гамерики» й Канади.

Слово вчителя

Літературознавці вважають, що Василь Стефаник є новатором в українській літературі в галузі новелістики. А в чому конкретно заключається його новаторство? *(В. Стефаник не розглядає економічних відносин у селі, не розповідає про долю емігрантів. Він акцентує увагу на душі героїв, почуттях, душевних муках, переживаннях селянина, які викликані розлукою з селом, тобто на внутрішньому світі героїв. Мова героїв уривчаста, «нервова», фрази*

динамічно-експресивні, є багато образів-символів. Ці ознаки зближують твір з явищами європейської прози, які дослідники відносять до експресіонізму.)

VI. Підведення підсумку уроку.

Слово вчителя

Багато людей доля закинула за межі України. Але вони ніколи не забувають рідну землю і думками завжди линути до неї. Одна із цих багатьох людей, Наталка Мохорук, що живе нині в Канаді, надіслала такого листа:

... Присвячую цей вірш усім, хто знесилений щоденними проблемами життя в Україні, хто намірється закрити очі й бігти з рідної землі, яка, власне, тепер потребує кожного, щоб допомогти їй у такий важкий час. Послухайте цей вірш і самі побачите, що у кожного з нас, хто проживав так далеко від України, є чи не найтяжчий камінь - туга за всім, що є рідне.

Не залишайте Неньки в біді, бо совість, як і перша любов, завжди про себе в біді нагадає.

Ти, друже далекий, не знаєш
Про туту безмежну мою,
Не чуєш, як серце ридає,-
За чим, я тобі розкажу:
Ридає воно за літами,
Проживши тут, в чужині,
Ридає, що рідний край не з нами,
Що роки злетіли в журбі...
Живу, а душа вся німіє,
Бо тут - навіть сонце не те!
І небо не те — хоч синіє,
Холодне якесь, не моє...
Як десь я побачу калину,
Що квітне в канадським саду,
Згадаю мою Україну
Й непрошену витру сльозу...

Мій друже, шануй Батьківщину,
Вона, як життя, є одна!
Люби свою рідну Україну -
Багата чи бідна вона...

VII. Домашнє завдання. Оцінювання учнів

- ✓ Визначити художні особливості новели.
- ✓ Скласти план характеристики головного героя.
- ✓ Написати твір-мініатюру на тему «Все на світі можна вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину...» (за бажанням)

Укр. літ.

СТЕФАНИК ВАСИЛЬ СЕМЕНОВИЧ

10 кл.

Тестові завдання

1. Батьківщиною Стефаника є:

- а) Поділля,
- б) Прикарпаття;
- в) Полісся.

2. Яку гімназію закінчив В. Стефаник?

- а) Харківську;
- б) Коломийську (почав, закінчив);
- в) Дрогобицьку.

3. Коли вийшла перша збірка новел?

- а) 1890р.,
- б) 1896р.;
- в) 1899 р.

4. Як називалася перша збірка новел?

- а) «Синя книжечка»;
- б) «Камінний хрест»;
- в) «Дорога».

5. Якого року Стефаника було обрано послом до австрійського парламенту?

- а) 1905р.;
- б) 1907 р.
- в) 1908 р.

6. Яка тема турбувала Стефаника як новеліста?

- а) Життя панівної верхівки;
- б) безвихідне становище селян за часів австро-угорських монархів;
- в) зачарування чудовою природою.

7. Тема новели «Камінний хрест»:

- а) зображення життя Івана Дідуха;

- б) масова міграція галицьких селян до Америки;
- в) зображення тяжкої праці селян на піщаних горбах.

8. Що було поштовхом до написання новели «Новина»?:

- а) крайнє зубожіння селян;
- б) реальна подія, що сталася в с. Трійця 1898 року;
- в) душевний зрив селянина через безвихідне становище.

9. Василь Стефаник проявив себе:

- а) знавцем життя українських селян;
- б) знавцем народної психології;
- в) майстром художнього слова.

10. Що змусило Гриця Летючого здійснити свій намір?

- а) Знедолення земляків;
- б) голод, холод, лихо і нестатки в хаті;
- в) мрія про краще життя.

11. Що таке новела?

- а) Художній твір, у якому широко і всебічно відтворені важливі історичні події;
- б) віршований ліро-епічний твір, у якому сюжет поєднаний із ліричними відступами;
- в) різновид оповідання, невеличкий твір про якусь незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом.

12. Що зображено в новелі «Сини»?

- а) Життя сільської бідноти;
- б) лихо, породжене війною;
- в) працю людей на землі.

Проектна технологія на уроках української словесності

Аналіз досвіду роботи в школі свідчить, що рушійною силою процесу навчання є інтерес учнів до предмета. Розвивати його покликані системи інтерактивних та особистісно зорієнтованих педагогічних технологій, серед яких — метод проектів.

Модне слово «проект» постійно на слуху. Але чомусь одні проекти виконуються і приносять результат, а інші — ні.

На сучасному етапі реформування шкільної освіти виникла проблема відродження методу проектів у вітчизняній практиці, враховуючи його незаперечну цінність, що співвідноситься з діяльнісним підходом у сучасній дидактичній системі.

Учителі-словесники намагаються використовувати в роботі як вітчизняні, так і зарубіжні інноваційні методи, спрямовані на розвиток у школярів найкращих духовних цінностей.

Ще В. Сухомлинський переконував, що «справжня школа — це багатогранне духовне життя учнівського колективу, в якому учитель і діти об'єднані багатьма інтересами і захопленнями».

Тому, на нашу думку, найдоцільнішим є інноваційний метод проектів, який передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів. Створений у 20-х роках ХХ століття у США (Джон Дьюї розробив ідеї активізації доцільної діяльності учня у співвідношенні з його особистим інтересом саме в цих знаннях як засадах навчання), популярний у школах різних країн світу (Великої Британії, Бельгії, Італії, Ізраїлю, Фінляндії, Нідерландів), метод проектів на сучасному етапі розвитку педагогічної галузі починає набувати більшої популярності, модифікуватися, пристосовуватися до сучасних умов функціонування школи, узгоджуватися з новими завданнями освіти.

Робота над проектом — практика особистісно зорієнтованого навчання в процесі

конкретної праці учня на основі його вільного вибору, з урахуванням його інтересів [3;149]. У свідомості школяра це має такий вигляд: «Все, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені треба і де я можу ці знання застосувати». Для педагога — це прагнення знайти розумний баланс між академічними і прагматичними знаннями, вміннями та навичками.

Проектна діяльність допомагає усвідомити відповідальність кожного за спільну справу, підвищити рівень особистої участі, якомога ефективніше виконати роботу та представити її результат.

Як відомо, існують різні класифікації навчальних проектів та їх видове розмаїття. Так, одному з послідовників Дж. Дьюї — В. Кілпатрику вдалося вдосконалити систему роботи над проектом. (Проектом у той час вважався цільовий акт діяльності, в основі якого інтерес дитини). Модель, яка відображає таке розуміння, представлена автором у такий спосіб:

Типи проектів:

Створюваний (продуктивний)

Споживчий

Вправа

Науково-дослідницький

Розв'язання історичних або літературних проблем

Створюваний (продуктивний) проект пов'язаний з трудовою діяльністю — підготовкою макета, конструкторською діяльністю тощо.

Споживчий (його метою є споживання у найширшому розумінні, включаючи розваги) — підготовка екскурсій і надання різних послуг тощо.

Проект-вправа — це проекти навчання і тренування для оволодіння певними навичками.

Робота над проектом включає усвідомлення учнем мети, оформлення задуму, розробку організаційного плану, роботу за планом, підбиття підсумків у вигляді письмового звіту.

Одним із провідних теоретиків методу проектів є професор Є.С. Полат, яка у своїх роботах (у співавторстві з колегами) дає відповіді на питання, що

виникають під час використання проектних технологій у освітньому процесі [2].

А О. Пехота пропонує свою класифікацію проектів:

Типи проектів:

Дослідницькі

Інформаційні

Творчі

Практико-орієнтовані

Ігрові

Найдоцільнішою, на нашу думку, є така типологія проектів:

За характером контактів

За характером координації

За предметно-змістовою галуззю

За кількістю учасників

За формою представлення результатів

За тривалістю

За провідною діяльністю

Розглянемо детальніше структуру кожного типу проектів.

I. За формою представлення результатів:

- театралізована вистава;
- класне свято;
- конференція;
- телепроект;
- відеопроєкт;
- творчий звіт;
- композиція;
- фантазія;
- ярмарок;
- фестиваль;
- екскурсія тощо.

II. За предметно-змістовою галуззю:

- монопредметні (літературно-творчі, історико-краєзнавчі, спортивні, природничі, проекти дизайну);

- міжпредметні;
- позапредметні.

III. За характером координації:

- з безпосередньою;
- з прихованою.

IV. За характером контактів:

- внутрішні (серед дітей однієї вікової групи (класу), серед учнів школи, району, міста, країни);
- міжнародні (серед представників різних країн).

V. За кількістю учасників:

- індивідуальні;
- парні;
- групові.

VI. За тривалістю:

- нетривалі (кілька уроків з програми одного предмета, 2 — 6 годин);
- середньої тривалості (від тижня до місяця);
- тривалі (від місяця до кількох місяців).

VII. За провідною діяльністю:

дослідницько-пошукові;

- ознайомлювально-інформаційні;
- ігрові (рольові);
- творчі;
- прикладні.

1. Дослідницько-пошукові проекти.

Діяльність учнів спрямована на розв'язання проблеми, результат якої заздалегідь не відомий. Проекти за своєю структурою максимально наближені до наукових досліджень:

- постановка проблеми;
- формулювання гіпотези;

- планування та розробка дослідницьких дій;
- збирання інформації, її аналіз та узагальнення;
- підготовка та оформлення результатів проекту;
- публічна презентація результату;
- рефлексія;
- висновки.

Для цих проектів важливі мета, структура, соціальний напрям, актуальність. Вони дають змогу активізувати та розвивати розумові й мовленнєві здібності школярів, їхнє мислення, пам'ять, привчають до уважності, спостережливості, відповідальності, формують культ знань.

2. Ознайомлювально-інформаційні проекти.

Спрямовані на збір інформації про який-небудь об'єкт, явище. Передбачено ознайомлення учасників з цією інформацією, її аналіз та узагальнення фактів. Проект має певну структуру:

- формулювання мети;
- робота з різноманітними джерелами інформації;
- обробка матеріалів, їх аналіз, узагальнення, зіставлення з відомими фактами, аргументовані висновки;
- оформлення результату;
- презентація (публікація, у тому числі в електронній мережі тощо).

Проте в процесі роботи припускається корекція структури проекту. Крім того, ознайомлювально-інформаційні проекти можуть бути органічною частиною дослідницьких, їхнім модулем. Результат такого проекту можна представити таким чином:

- збір і оформлення цікавих фактів із життя письменника (життєва позиція, ідейно-естетичний ідеал, кредо і світогляд, вдача, темперамент, грані особистості, характер, зацікавлення і захоплення, обдарування тощо);
- пошук і оформлення відомостей про різні варіанти твору;
- складання карти подорожей літературних героїв;
- створення фотоальбомів, виставок;
- проведення уявних екскурсій тощо.

Ці проекти інтегрованого характеру. Учні одержують проблемні завдання залежно від пізнавальних інтересів і творчих здібностей (завдання для біографів, учнів-літературознавців, учнів-читців тощо).

3. Ігрові (рольові) проекти.

Учасники беруть на себе певні ролі, обумовлені характером та змістом проекту. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реально існуючі особистості, імітуються їх

соціальні або ділові взаємини. Ступінь творчості учнів дуже високий, але домінуючим видом діяльності залишається гра. Результати роботи намічаються на початку, проте повністю вони виявляються лише наприкінці. Структура проекту залишається несталою до завершення роботи. Результат ігрового проекту — це:

- реклама книжки;
- імітація зйомки продовження оповідання чи повісті;
- літературно-театральні вистави;
- обігрування різних сюжетних версій та ситуацій, у яких опиняються герої:
- літературні ігри (кросворди, чайнворди, лабіринти, ребуси і т.д.);
- ігрова імітація соціальних і ділових стосунків тощо.

4. Творчі проекти.

Такі проекти не мають чіткої структури спільної діяльності учасників, вона вимальовується зшієжно від жанру остаточного результату та його представлення. Однак оформлення результатів потребує чіткої структури обраної форми. Головне завдання проекту полягає в тому, щоб навчити школярів грамотно, логічно, творчо висловлювати свої думки, використовуючи засоби художньої виразності. Результат творчого проекту — це створення і презентація:

- відеофільму;
- фотопроjektу;
- діафільму;
- сценарію до створених фільмів;

- рукописних збірок різної тематики з ілюстраціями;
- сценарію літературно-музичного свята;
- колективного колажу;
- ілюстративного матеріалу;
- журналу мандрівки разом з улюбленим героєм; творів різних літературних жанрів (казок, оповідань, есе, віршів, статей тощо);
- альманаху;
- макета журналу, газети, альбому тощо.

5. Прикладні проекти

Мають певну структуру взаємодії учасників, кожен з яких виконує певну функцію. Проект має чітко визначений результат, який орієнтований на соціальні інтереси учнів. Особливо важливою є правильна організація координаційної роботи у вигляді поетапних обговорень та презентація одержаних результатів і можливих засобів їх упровадження у практику.

Результати прикладних проектів — це складання:

- програми з літератури для внуків;
- проекту освіти 20.. року;
- заповіту нащадкам;
- словників різних видів: топонімічних, власних назв, застарілих слів, діалектизмів, неологізмів (на матеріалі художніх творів) тощо;
- хроніки життя класу;
- законів класу (школи);
- інструкції тощо.

На практиці частіше доводиться мати справу зі змішаними типами проектів.

Наведемо приклади завдань різних видів проектів за провідною діяльністю, які можна запропонувати на вибір учням.

7 клас. Усна народна творчість

Ознайомлювально-інформаційні проекти

- Скориставшись книгою Ф. Погребенника «Наша дума, наша пісня», скласти повідомлення з історії створення кількох українських пісень.

- Підготувати інформацію на одну з тем: «Колядки та щедрівки нашого краю». «Свято Івана Купала у нашій місцевості», «Кобзарі — творці та виконавці дум».

Ігрові проекти

- Скласти на матеріалі народнопісенної творчості літературні ігри (ребуси, запитання до вікторини, шаради, чайнворди, криптограми тощо).
- Підготувати інсценізацію однієї з народних пісень (на вибір).
- Підготувати інсценізацію обряду посвяти в кобзарі. Творчі проекти
- Укласти рукописні збірки: «Пісні моєї родини»; «Світова слава української пісні» (на основі висловлювань відомих культурних діячів про пісенну творчість українського народу). Зробити до них ілюстрації.
- Організувати і провести свято української народної пісні під девізом «Наша дума, наша пісня не вмере, не загине».

Прикладні проекти

- Укласти народознавчі словники: «Календарно-обрядові пісні українського народу», «Народні свята в народних прислів'ях».

Тарас Шевченко Ознайомлювально-інформаційні проекти

- Підготувати інформацію на одну із тем: «Дитинство Тараса Шевченка», «Шевченко — солдат».
- Створити виставку і провести уявну екскурсію на тему «Шевченко — художник».
- Скориставшись книгою Ганни Шовкопляс та Івана Шовкопляса «За покликом серця», скласти карту подорожей Шевченка по Україні.

Ігрові проекти

- Скласти літературні ігри на шевченківську тематику.
- Підготувати інсценізацію балади «Тополя». Творчі проекти
- Створити ілюстрації до творів Тараса Шевченка.
- Написати пейзажний етюд на основі поезії «Сонце заходить, гори чорніють».
- Укласти рукописну збірку «Наш Шевченко» (образні вислови про поета).

Іван Франко Дослідницько-пошукові проекти

- Дослідити образи повісті «Захар Беркут» за опорною схемою (планом).
- Укласти схему міні-дослідження «Провідна думка повісті «Захар Беркут».

- Провести міні-дослідження ролі описів природи у творі.

Ознайомлювально-інформаційні проекти

- Підготувати інформацію про історію написання повісті «Захар Беркут».
- Скласти карту подорожі героїв повісті Івана Франка.
- Підготувати повідомлення про боротьбу руського народу проти монголо-татар. Ігрові проекти

- Підготувати рольову гру «Зустріч з Франком» (на основі статті М. Коцюбинського «Іван Франко»).

- Створити ігровий проект (ребуси, чайнворди тощо) за повістю «Захар Беркут».

Творчі проекти

- Представити створений діалог за мотивами повісті «Захар Беркут».
- Створити ілюстрації-портрети героїв повісті. Прикладні проекти
- Укласти словничок «Архаїзми та діалектизми у повісті І. Франка «Захар Беркут»

10 клас

Павло Тичина Дослідницько-пошукові

- Павло Тичина і музика. Роль асонансів та алітерацій у створенні художнього малюнка вірша.

- На основі рецензії Ю. Меженка на першу збірку П. Тичини дослідити, у чому полягала відмінність тичининської музичності від програмної музичності російських символістів. Довести свої спостереження цитатами з рецензії та прикладами з поетичних творів.

- Елементи імпресіонізму та символізму у творчості П. Тичини.
- Дослідити і порівняти поезику та ідейний зміст поезій П. Тичини «Ви знаєте, як липа шелестить...» й Олександра Олеся «Чари ночі».
- Порівняти естетичні принципи західноєвропейських поетів-символістів

(П. Верлена, С.Малларме, А. Рембо та ін.) із особливостями ранньої творчості

П. Тичини.

Ознайомлювально-інформаційні проекти

- Трагедія творчого генія П. Тичини.
- Художнє осмислення гармонії світу і дисонансів революційної дійсності у збірці П.Тичини «Сонячні кларнети».

Ігрові проекти

- Уявити себе співавтором поета у вірші «О, панно Інно...». Змалювати словами картину «Я — сам. Вікно. Сніги...».

• Літературні ігри до теми «Павло Тичина — «дивний мрійник з очима дитини...». Прикладні проекти

- Створити добірку образних висловів на основі поезій Павла Тичини.
- Створити словник «Авторські лексичні новотвори (неологізми) у поезіях Павла Тичини.

• Створити калейдоскоп «кольорового настрою» за збіркою Павла Тичини «Сонячні кларнети».

Творчі проекти

- Створити ілюстрації до збірки «Сонячні кларнети».
- Укласти рукописну збірку «Акварель за мотивами збірки Павла Тичини «Сонячні кларнети».
- Створити фотопроєкт або добірку світлин «Мій рідний край».

11 клас

Ліна Костенко сьогодні і завжди І група. Форма представлення — телепроект

Дослідницько-пошукові проекти

• Представлення моделей до роману «Маруся Чурай» («Два типи національного характеру

українця на прикладі героїв». «Подібність роману Ліни Костенко та драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»).

Ознайомлювально-інформаційні проекти

- Служба новин культури. Встановлення пам'ятника Марусі Чурай у Полтаві. Ігрові проекти

- Судові справи з Дарією Миргородською. (Уявити себе захисником на суді і скласти промову на захист Марусі Чурай).

- Стежками роману «Маруся Чурай». Мандруймо разом! (Обігрування різних сюжетних ситуацій, у яких опиняються герої).

- Презентація телепередачі «Ключовий момент». (Уявити, що стерлися межі між віками і змогли зустрітись дві неповторні жінки — Ліна Костенко та Маруся Чурай).

- Ігри патріотів (кросворди, ребуси, вікторини про життя і творчість Ліни Костенко). Творчі проекти

- Імперія кіно. Представлення діафільму за мотивами роману «Маруся Чурай».

- Мистецька світлиця. В гостях у Тетяни Серган. Представлення власної картини «Маруся крокує в майбутнє».

- Представлення ілюстративних моделей до роману у віршах «Маруся Чурай».

- Написати лист-одкровення одному з героїв роману.

- Сценарій телепроекту «Ліна Костенко — берегиня української літератури».

Прикладні проекти

- «Говорять люди». Словник афоризмів Марусі Чурай за однойменним романом.

- Словник крилатих висловів Ліни Костенко (діючих і потенційних). II група. Форма представлення — театр через призму сучасності Дослідницько-пошукові проекти

- Місце і значення української пісні у романі «Маруся Чурай».

- Представлення схем до творчості Ліни Костенко («Вузлові моменти світоглядної еволюції письменниці»,

- «Система морально-етичних цінностей у романі», «Гриць Бобренко. Роздвоєння душі»,

«Любов і поезія — музика єдина», «Проблеми роману» тощо).

Ознайомлювально-інформаційні проекти

- Представлення моделі «Шляхом сердечності і гніву» (основні віхи життя і творчості Ліни Костенко).
- «Доля Ліни Костенко зблизька» (сторінками фотоальбому).
- «Хто так сказав? Про кого?» (Вислови героїв твору про Марусю Чурай).

Ігрові проекти

- Рольові ігри: «Любовний трикутник», «Гриць Бобренко. Роздвоєння душі», «Пісня-сповідь Марусі Чурай»
(Обігрування ситуацій, у яких опиняються герої роману).
- «Хвилинка-розминка» (літературні ігри за творчістю Ліни Костенко).

Творчі проекти

- Сценарій «Театр через призму сучасності».
- Галерея художника. Представлення ілюстративних моделей до роману у віршах «Маруся Чурай».
- Фотопроект «Подорож машиною часу» (щасливі та сумні миті героїв роману).
- Представлення власних поезій «Крик душі Марусі Чурай». Прикладні проекти
- «Ми є тому, що нас не може бути...» (словник афоризмів Ліни Костенко).

Підсумовуючи, зауважимо, що проектування завжди сполучене зі змінами, воно перетворює, модифікує і трансформує світ, в якому ми живемо. Для його здійснення необхідні активність, творчий підхід. Ще І. Іванов зазначав, що «творчість — це не розкіш для обдарованих, а загальна біологічна потреба, інколи не усвідомлена нами». Крім того, метод проектів позитивно впливає на емоційний стан школярів. Він дає змогу використовувати ресурси проектувальників ефективніше, передбачає використання нестандартних форм занять, можливість поділитися життєвим досвідом, співпрацювати з учнями різновікових груп, самостійність у виборі теми, відсутність вимушеного керівництва з боку вчителя і діяльнісний підхід — дії, спрямовані на

досягнення певного результату. Метод підпорядковується принципу гуманізації системи: дає змогу невстигаючим учням пережити успіх, відзначити особисті — та колективні досягнення через само- та взаємооцінювання. Цінним є те, що школярі набувають уміння користуватися джерелами інформації: книгами, періодикою, аудіовізуальними та комп'ютерними засобами, вчать самостійно опановувати знання, порівнюючи, зіставляючи, даючи оцінку вчинкам, стосункам людей, суспільним і культурним явищам та процесам, спостерігати і робити власні висновки.

ВІЗИТНА КАРТКА

Туркула Л.В. – вчитель Теремовлянської гімназії-спецшколи-інтернату.

Стаж роботи – 14 років.

Досвідчений педагог, має високий рівень науково-теоретичної підготовки..

Її уроки відзначаються майстерністю, насиченістю, глибоким змістом та різноманітними методами, прийомами, що допомагає творчій роботі учнів, сприяє розвитку творчої особистості, вихованню свідомих громадян.

Пам'ятка

Підготовка презентації проектної роботи

1. Зроби оригінальний **титульний аркуш**, на якому зазнач:

- назва проекту;
- П.І.Б. автора;
- найменування освітньої установи;
- клас;
- П.І.Б. координатора проекту й консультантів;
- дату.

2. Підготуй переконливий, емоційний **вступ**, у якому відбий важливість і актуальність обраної теми, найцікавіші моменти змісту проекту, відкриття, які ти зробив для себе в ході роботи над проектом.

3. Використовуй під час виступу **наочні матеріали**: комп'ютерні слайди; таблиці; графіки; плакати; фотографії; малюнки.

4. Підведи **підсумки** своєї роботи:

- отримані знання;
- набуті навички;
- оригінальність презентації теми проекту;
- використовувані джерела інформації;
- особисті міркування;
- оцінка ступеня самостійності виконання роботи;
- вплив керівника й консультантів на хід роботи;
- перспективні напрямки розробки даної теми.

